

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH
INFORMACÍ

**ZEMĚDĚLSKÁ
EKONOMIKA
AGRICULTURAL ECONOMICS**

5

ROČNÍK 39 (LXVI)

PRAHA 1993

ISSN 0139-570X

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

SLOVENSKÁ AKADÉMIA PŮDOHOSPODÁRKYCH VIED

o XVIII-3e

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA AGRICULTURAL ECONOMICS

VOLUME 39 (LXVI)

REDAKČNÍ RADA – EDITORIAL BOARD

Předseda - Chairman

Ing. Vladimír J e n í č e k , DrSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Členové - Members

Ing. Gejza B l a s , CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Ing. Juraj C v e č k o , CSc. (Agris, Bratislava, SR)

Doc. ing. Josef F o j t l , CSc. (Praha, ČR)

Prof. ing. Félix H u t n í k , DrSc. (Bratislava, SR)

Ing. Karel J a n o t k a , CSc. (Region odboru MZ ČR, Pardubice, ČR)

Ing. Josef K r a u s , CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Doc. ing. Jaroslav M a c h , CSc. (Vysoká škola zemědělská, Praha, ČR)

Prof. ing. Zdeněk P o d ě b r a d s k ý , CSc. (Výzkumný ústav živočišné výroby, Praha - Uhřetěves, ČR)

Ing. Bohumil P r o u z a , CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Doc. ing. František S t ř e l e č e k , CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

Prof. ing. Karel V i n o h r a d s k ý , CSc. (Vysoká škola zemědělská, Brno, ČR)

Prof. ing. Jozef V i š ň o v s k ý , CSc. (Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra, SR)

Vedoucí redaktorka – Editor-in-Chief

Mgr. Alena R o t t o v á

WETZSTEIN M., University of Georgia, Athens, USA
STŘELEČEK F., Jihočeská univerzita, České Budějovice

Agrární program USA

Zeměd. Ekon., 39, 1993, č. 5, s. 345-357. -3 obr., 4 tab., lit. 5, res. čes., angl.

Agrární program USA zahrnuje čtyři základní části: vnitřní (domácí) agrární program, mezinárodní obchodní politiku, obchodní (marketingový) program a úvěrový program. Vnitřní program agrární politiky USA se zabývá cenovou podporou, kontrolou nabídky a podporou farmářských příjmů. Pro podporu cen zemědělských výrobků používá vláda USA tři hlavních programů: půjčky komoditní úvěrové společnosti (CCIT), komoditní nákupní program a program tvorby rezerv u farmářů. Komoditní úvěrová společnost poskytuje farmářům nereakcentní půjčky na produkci pšenice, krmného obilí, bavlny, cukru, vlny, tabáku a medu. Nereakcentní půjčka umožňuje farmářům splatit celou úvěrovanou částku úvěrovaným zbožím v případě, že prodej tohoto zboží není pro farmáře na trhu výhodný. Komoditní nákupní program opravňuje nakoupit pro státní zásoby a distribuci zemědělské produkty. Pravidelně se nakupují komodity: máslo, odstředěné sušené mléko a sýr. Program tvorby rezerv u farmářů je další podpůrný cenový program, ve kterém půjčky komoditní úvěrové společnosti na pšenici a krmné obilí umožňují zemědělcům vytvářet rezervy krmného obilí a tím stabilizovat situaci na trhu. Modifikace agrární politiky, která je prováděna pravidelně jednou za pět let, neprokazuje v posledních letech významné změny. To svědčí o úspěšnosti a funkčnosti zavedených programů.

agrární programy, USA, subvence, poptávka, nabídka, vnitřní (domácí) programy

Přes padesát let (od úpravy agrární politiky v roce 1933) se rozvíjí široké spektrum zemědělských programů směřujících ke zvýšení sociálního blahobytu zemědělského sektoru v USA jako celku. Tyto zemědělské programy jsou určeny pro udržování příjmů farmářů, cenové stability, kontrolování vládních výdajů, kontroly světového trhu a zlepšování životního prostředí. Následkem chyb na agrárním trhu, vnějších vlivů a nepřiměřeným zásobováním zboží mohou být obecné otázky zemědělské politiky nadřazený rozhodování jednotlivých farmářů.

Míra a povaha této podřízenosti je však trvalým předmětem diskuse zemědělské veřejnosti.

Cílem tohoto příspěvku není detailně uvádět jednotlivé části agrárního programu, ale především vysvětlit jeho hlavní zásady. Podrobnější diskusi k těmto problémům najde čtenář u autorů Garden (1981), Gillespie (1990), Knutson (1986) a publikacích USDA-ASCS (1990) a USDA-ERS (1990).

Každý z programů agrární politiky řeší konkrétní zemědělské otázky v rámci čtyř širokých kategorií – vnitřního (domácího) agrárního programu, mezinárodní obchodní politiky, obchodního (marketingového) programu a úvěrového programu. Vnitřní agrární program je určen ke zvýšení nebo stabilizaci cen zemědělských výrobků a příjmů farmářů. V příspěvku se zaměříme především na osvětlení některých specifických rysů tohoto agrárního programu.

Další tři kategorie, tj. mezinárodní obchodní politika, směřující k vytvoření příznivějšího obchodního prostředí pro zemědělské produkty USA; obchodní (marketingový) program, určený ke zlepšení pozice farmářů na domácím a zahraničním trhu a úvěrový program, určený k zajištění dostatku kapitálu, nebudou hlavním předmětem naší diskuse.

Vnitřní program agrární politiky USA se zabývá cenovou podporou, kontrolou nabídky a podporou příjmů farmářů. Věnujeme těmto jednotlivým částem pozornost z hlediska ekonomické teorie a naopak, jak uvedené programy mohou zajistit požadavky ekonomické praxe.

PODPORA CEN

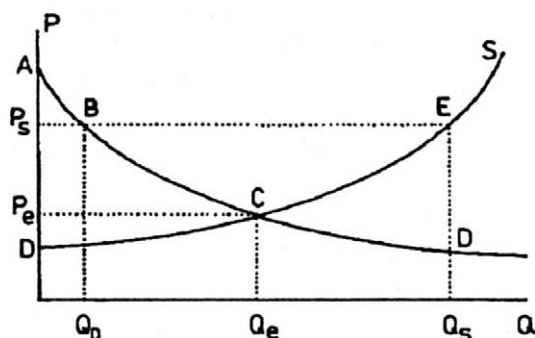
Podpora cen státem spočívá v tom, že vláda udržuje vyšší hladinu cen zemědělských produktů, než která vyplývá z rovnovážné ceny volného trhu. Vliv státní podpory vyjadřuje obr. 1.

Vládou udržovaná vyšší hladina cen má za následek, že nabízené množství produktů je větší než poptávané množství ($Q_S > Q_D$). Aby vláda udržela úroveň podporovaných cen, musí vykoupit rozdíl mezi nabízeným a poptávaným množstvím produktů ($Q_S - Q_D$) a tento přebytek uplatnit mimo národní trh.

Náklady na nákup tohoto přebytku jsou $(Q_S - Q_D) \cdot P_S$ a tvoří je v grafu vymezená plocha $Q_D B E Q$ plus náklady na skladování a přepravu produktů a nutné administrativní náklady.

Vlivem podporovaných cen je spotřebitelem požadované množství produktu nižší a naopak nabízené množství produktu vyšší ve srovnání s rovnovážným množstvím zboží volného trhu.

V podmínkách volného trhu existuje přebytek spotřeby, který je vyjádřen plochou $P_e A C$ a přebytkem nabídky $P_e D C$. Státní podpora cen zvyšuje cenu

1. Podpora cen na trhu – Price support on the market

Q - množství – amount

P - cena – price

S - nabídka – supply

D - poptávka – demand

Q_D - poptávané množství zboží – demanded amount of goods

Q_e - množství zboží odpovídající rovnovážnému stavu na trhu – the amount of goods corresponding to the balanced situation on the market

Q_S - nabízené množství zboží – the amount of goods supplied

P_e - cena zboží odpovídající rovnovážnému stavu na trhu – price of goods corresponding to the balanced situation on the market

produkce z P_e na P_s a tím redukuje přebytek spotřeby na P_sAB . Přebytek nabídky v tomto případě se zvětší z DCP_e na DEP_s .

Podporované ceny jsou v USA běžné pro řadu zemědělských komodit, zvláště pro mléko. Dřívější nízké ceny zemědělských komodit byly ospravedlněním pro zavedení státem podporovaných cen. Nízké ceny jsou výsledkem nadbytečné produkce. Podporované ceny ale motivují výrobce produkovat ještě více již nadbytečného produktu. Zemědělské zájmy ovlivňují zemědělské podpůrné ceny pomocí parity.

Paritou se v zemědělství rozumí cena zemědělské komodity, která dává této komoditě prodejní sílu (schopnost) v tom smyslu, že komodity, které výrobci nakoupí, jsou ekvivalentní těm, které měli v předcházejícím základním roce.

Za normálních podmínek je podpůrná cena všeobecně nižší než průměrné sezónní ceny. Tyto ceny znamenají stabilitu na trhu tím, že vyčerpávají zásoby zboží, když ceny jsou nízké, řádně podporují trh zbožím během celého tržního roku a ochraňují trh před přebytkem v době sklizně.

Vláda Spojených států používá tři hlavních programů pro podporu cen zemědělských výrobků:

- půjčky komoditní úvěrové společnosti (CCC),
- komoditní nákupní program,
- program tvorby rezerv farmářů (FOR).

V tab. I je uveden přehled těchto programů. Komoditní úvěrová společnost poskytuje farmářům nerekursní půjčky na produkci pšenice, krmného obilí, bavlny, cukru, vlny, tabáku a medu. Nerekursní půjčka umožňuje farmáři splatit celou úvěrovanou částku úvěrovaným zbožím v případě, že prodej tohoto zboží není pro farmáře na trhu výhodný. Program půjček komoditní úvěrové společnosti existuje od roku 1938 pro bavlnu, pšenici a krmné obilí.

Během druhé světové války zápůjční sazby pro základní komodity byly stanoveny na 100 % úrovně parity, aby podnítily výrobu obilí až do přebytku. V jiných letech naproti tomu zápůjční sazby byly stanoveny nízko, pod úrovní průměrných sezónních cen, s cílem vyhnout se zvýšení produkce.

Druhý významný program cenové podpory je komoditní nákupní program. Tento program opravňuje komoditní úvěrovou společnost nakoupit zemědělské produkty pro státní zásoby a distribuci. Tržní nákup komodit se vyskytuje pravidelně pro máslo, odstředěné sušené mléko a sýry.

I. Programy pro podporu cen – Programmes for price support

Program	Popis
Komoditní úvěrová společnost (CCC)	Komoditní úvěrová společnost poskytuje půjčky na vybrané druhy zemědělských výrobků. Půjčka plus úrok a skladné mohou být splaceny od 9 do 12 měsíců a komodita může být prodána na peněžním trhu. Jestliže není výhodné pro farmáře splatit půjčku, potom komoditní úvěrová společnost nevyžaduje finanční návratnost, ale akceptuje náhradu zboží do plné výše půjčky.
Komoditní nákupní program	Komoditní úvěrová společnost z pověření ministerstva zemědělství má právo nakupovat zemědělské komodity pro vládu.
Program tvorby rezerv u farmářů	Tento program představuje tříletou půjčku od komoditní úvěrové společnosti na zásoby pšenice a krmného obilí. V roce 1977 byl rozpočet farmy založen na programu tvorby rezerv u farmářů až po uplynutí doby pro řádnou půjčku.

Programme	Description
Commodity Credit Corporation (CCC)	Commodity Credit Corporation provides loans on selected agricultural articles. A loan plus interest and storage charges can be payable within 9 to 12 months and commodity can be sold is not for farmers profitable, then the Commodity Credit Corporation does not require financial returnability but accepts substitution in goods to the full value of the loan.
Commodity Purchase Programme	Commodity Credit Corporation, from delegation of Ministry of Agriculture, has the right to purchase agricultural commodities for government.
Programme of reserves establishment for farmers	This programme represents three-year loan from the Commodity Credit Corporation wheat and feed grains. In 1977 the farm budget was based on the programme of establishment of the farmers' reserves when the loan is due.

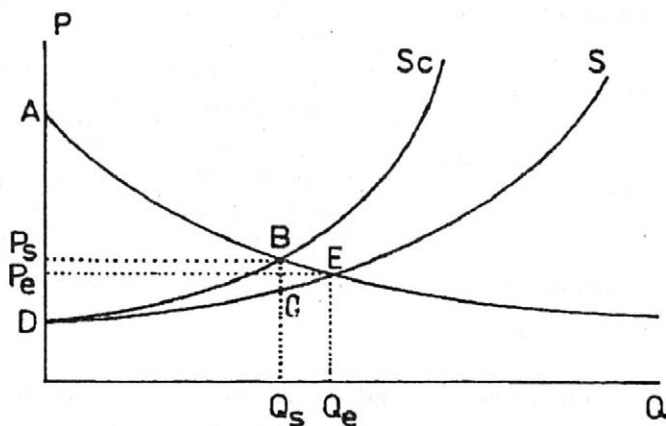
Program tvorby rezerv u farmářů je další podpůrný cenový program, ve kterém půjčky komoditní úvěrové společnosti na pšenici a krmné obilí jsou prodlouženy až na tři roky. Výrobci tím mají dostatečně dlouhou dobu na prodej svého obilí. Tím se vytvářejí rezervy krmného obilí, které stabilizují zásobování.

Program tvorby rezerv pro farmáře vytváří velké zásoby, když vstupní ceny jsou nad úrovní rovnovážných tržních cen.

KONTROLA NABÍDKY

Kontrola nabídky je určena k růstu zemědělských cen tím, že se omezuje výměra pro pěstování hlavních plodin. Obr. 2 ilustruje kontrolovanou nabídku, kde podpůrné ceny P_S jsou dosaženy omezením výstupu na úroveň Q_S . To eliminuje přebytek nabídky při podpůrných cenách a vytváření kumulovaných státních přebytků. Jako výsledek kontroly výměry, spotřebitelský přebytek se redukuje z plochy P_eAC na plochu P_SAB a výrobní přebytek se zvyšuje z plochy DP_eCE na plochu DP_SBC . Farmáři přebírají část spotřebitelského přebytku P_eP_SBC . Neúčinnost kontroly výměry zemědělské půdy je představována škodou EBC .

Kontrola nabídky tedy vyžaduje od farmářů, aby vyloučili část půdy z produkčního využití s objektivním snížením produkce. Avšak farmáři vyloučí z produkčního využití marginální, relativně méně produkční plochu a zvýší svoji aktivitu a ostatní variabilní vstupy, včetně pesticidů a hnojiv, ve snaze udržet celkový objem produkce. Toto se nazývá plánovaný skluz a tak nabízené množství nemůže natolik poklesnout, jak se předpokládá v agrární politice.

2. Kontrolovaná nabídka – Regulated supply

Q_S - kontrolovaná nabídka zboží – regulated goods supply

P_S - cena pro kontrolované množství zboží – price for regulated amount of the goods

ostatní vysvětlivky viz obr. 1 – other notes see Fig. 1

Širokou škálu kontroly nabídky uvádí tab. II.

II. Kontrolní programy pro nabídku – Control programmes for offer

Program	Popis
Redukce zemědělské půdy, neprodukční obhospodařování zemědělské půdy a diverzifikace	Redukce výměry zemědělské půdy se sestává z dobrovolné změny směru struktury půdy. Neprodukční obhospodařování vyžaduje rozhodnutí farmářů snížit objem produkce a přejít na jiné výrobní programy.
Zatravněné a zamokřené půdy	Výrobní využívání vysoce erodované nebo zamokřené půdy není z hlediska agrárního programu vhodné.
Obchodní kvóty	Mechanismus pro určení množství zemědělských výrobků, které mohou být prodány.
Konzervační stabilizující programy	Dobrovolný program, který po řadu let vyřazuje půdu z produkčního využití.
Platby v naturáliích	Diverzifikační program s diverzifikací plateb do naturální formy spíše než do peněžní.

Programme	Description
Reduction of agricultural land, non-productive farming on the agricultural land and diversification	Reduction of agricultural land area consists of voluntary changes in the soil structure. Non-productive farming requires the decision of farmers to decrease production volume and to change for another production programmes.
Grass-covered and water-logged soils	Production utilization of highly eroded or water-logged soil is not suitable from the point of view of the agrarian programme.
Commercial quotas	Mechanism for determination of the amount of agricultural products that can be sold.
Conservation stabilizing programmes	Voluntary programme that for many years excludes soil from production utilization.
Payment in kind	Diversification programme with diversification of payments into the in kind form rather than financial.

Obecně tyto programy vyžadují vždy určitý způsob kontroly výměry produkčně využívané půdy. Jeden způsob redukce výměry zemědělské půdy představuje ponechání zemědělské půdy ladem. To je zcela dobrovolné. Druhý způsob neprodukčního obhospodařování půdy vyžaduje rozhodnutí farmářů snížit objem produkce ve srovnání se základním obdobím. Snížení produkce je základní podmínkou pro účast na tomto agrárním programu. Výhodou toho programu je však finanční náhrada ušlého zisku z neprodukčně obhospodařované půdy.

Další programy týkající se diverzifikace výměry zemědělské půdy jsou programy pro zatravnění a zavodnění zemědělské půdy. Zatravnění je prováděno na erodovaných pozemcích, které nejsou vhodné pro užitečný výrobní program. Zavodnění se provádí u zamokřených pozemků, které nejsou vhodné pro výrobní využití.

Tyto programy odrazují farmáře od výrobního využívání nové půdy vlivem vysoké subvenční podpory. To vede ke konzervaci přírodního prostředí.

Při uskutečňování programů na nižší využití zemědělské půdy může dojít k tomu, že plánovaný skluz sníží efektivnost výroby. Naproti tomu neexistuje plánovaný skluz při využívání tržních kvót, které jsou nejefektivnějším prostředkem pro kontrolu nabídky. Tržní kvóty představují mechanismus, který určuje množství zboží, které může být prodáno. Národní kvóta, stanovená ministerstvem zemědělství, je založena na očekávaných domácích a exportních poptávkách a je obvykle nižší než normální objem výroby. Každý producent má přidělenou část této kvóty v závislosti na minulé produkci. Tržní kvóty jsou schvalovány pomocí referenda farmářů a jsou pak závazné pro všechny farmáře.

Pomocí redukce využívání půdy a tržních kvót mohou farmáři pohotově snížit výrobu v kratším časovém úseku.

Dlouhodobý program snižování využití půdy je konzervačně stabilizační program. Tento program je dlouhodobý (na několik let) a vyřazuje půdu z jejího produkčního využití. Půda je konzervována krycími kulturami (např. stromy), které jsou žádoucí na této půdě. Za to platí vláda farmářům roční rentu plus dílčí platy odpovídající nákladům na krycí plochy.

Vládní platby za nižší využívání půdy nejsou uhrazovány hotově, ale často místo plateb jsou jako úhrady poskytovány zemědělské produkty. Platby v naturáliích (PIX) patří do oblasti programu nižšího využívání půdy tím, že místo platby v hotovosti se platí zemědělskými produkty.

Cílem má být redukování jak produkce, tak i zásob zboží a prostřednictvím půjček komoditní úvěrové společnosti snížit přímé vládní výdaje.

Subvenční program na snížení produkce mléka poskytuje farmářům náhradu za poražené a exportované krávy, pokud farmář sníží produkci mléka po dobu 5 let. Farmáři předkládají požadavky na tento program s podnikatelským záměrem. Program byl poprvé použit v roce 1984; roční náklady na tento program dosáhly dvou mld USD a vláda vykoupila více jak 10 % nabídky mléka. Plánovaný skluz snížil účinnost tohoto programu o více jak 50 %.

Další program se zabývá redukcí množství zemědělského produktu na přidělené výměře, tzn. že farmáři využívají k produkci dané plodiny omezenou výměru zemědělské půdy. V letech padesátých a šedesátých byl tento program používán především pro základní zemědělské výrobky. V současné době přidělování výměry zemědělské půdy se uplatňuje pouze pro tabák. Plánovaný skluz se vyskytuje, jestliže není přidělená výměra spojena s tržními kvótami.

Další dva programy, které jsou podstatné pro efektivní redukci produkce a týkají se výměry zemědělské půdy, jsou průřezové a vyrovnávací projekty.

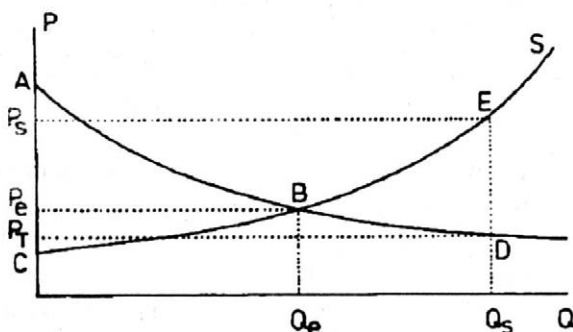
Průřezový program vyžaduje, aby hospodaření na farmě vyhovovalo podmínkám takových komoditních programů, které vedou k specializaci a simplifikaci zemědělské výroby. Subvence ochraňuje před využitím přebytečné půdy pro jiné zemědělské výrobky.

Při využití vyrovnávacího programu musí být rostlinná produkce každého farmáře v souladu s plodinovým programem všech farmářů.

Problémem u vyrovnávacího programu je obtížnost výkladu u vícenásobných vlastnických a nájemních vztahů.

PODPORA PŘÍJMŮ FARMÁŘŮ

Podpora příjmů farmářů má stejný obraz jako snížené ceny, které jsou zobrazeny v obr. 3. Snížené ceny P_T slibují farmářům doplňující platbu rovnou rozdílu mezi sníženou cenou a tržní cenou. Farmář bude vyrábět Q_S s poklesem cen z P_e na P_T pro spotřebitele.

3. Podpora příjmů farmářů – Income support of the farmers

P_T – směnná cena – exchange price

P_S – cena nabízeného zboží – price of goods supplied

ostatní vysvětlivky viz obr. 1 – other notes see Fig. 1

Výrobní přebytek se zvýší z $CP_e B$ na $CP_S D$ a spotřebitelský přebytek vzroste z $P_e AB$ na $P_T AE$. Rozdíl v cenách, za které spotřebitelé nakupují a které jsou placeny farmářům, je uhrazen vládou. Vládní podpora farmářů je vyjádřena plochou $P_S P_T DE$. Čistý výnos z výrobního a spotřebitelského přebytku je $P_T P_S DBE$ a je částí cenové podpory $P_S P_T DE$. Schodek v účinnosti je plocha DBE . Zvýšená zemědělská produkce ale vlivem tržních cen vytváří hojnou nabídku pro spotřebitele za relativně nízké ceny.

Ve Spojených státech tyto deficitní platby jsou stanoveny farmářům jako rozdíl mezi politickými požadavky na úroveň příjmů farmářů, směnnými cenami a velikostí průměrných tržních cen nebo úrokových sazeb.

Deficitní platby jsou stanoveny pro každého farmáře na skutečné osevní plochy a stanovené výnosy. Výnosy se stanovují podle rozboru časových řad. Směnné ceny byly prvním krokem ke zprůměrování výrobních nákladů jednotlivých farem a znamenaly zvýšení a stabilizaci farmářových příjmů na úroveň nezemědělské populace. Přitom tržní ceny vyhovovaly konkurenčním podmínkám na exportním trhu.

Různé vládní programy zahrnující zápujční sazby a pojišťovací programy jsou také užívány pro podporu příjmů farmářů (tab. III). Obchodní úvěry jsou nerekursní půjčky s přirážkou, která může být menší než oznámená úroková sazba. Rozdíl mezi oznámenou úrokovou sazbou a přirážkou k obchodnímu úvěru je další nelimitovaná příjmová podpora farmářů.

III. Programy na podporu příjmů farmářů – Programmes for support of the farmers' incomes

Program	Popis
Směnné ceny, deficitní platby	Deficitní platby jsou platby farmářům jako rozdíl mezi směnnými cenami a vyšší tržních cen nebo zápujčnických sazeb.
Obchodní úvěr	Úvěr s přirážkou na oddálení platby za zboží, která může být nižší než oznámená úroková sazba.
Snížená rizika pohrom	Náhradní subvence za nízký výnos, která je vyplácena farmářům, kteří nejsou objektivně schopni pěstovat plodiny s normálním výnosem.
Federální vícetřízískové pojištění plodin (úrody) FUC	Pojištění kryje rizika nízkých výnosů.
Daňový program	Postupy, podle kterého jsou náklady rozdělovány mezi farmáře a vládu.

Programme	Description
Target prices, deficit payments	Deficit payments are the payments to the farmers as a difference between the target prices and the value of market prices or loan rates.
Commercial credit	Credit with additional charge for delay of payment for the goods that can be lower than announced interest rate.
Decreased risk of disasters	Substitute subsidy for low yield that is paid to farmers who are not able to grow crops with normal yield.
Federal multirisk insurance for crops (yields) FUC	Insurance covers the risk of low yields.
Tax programme	Methods according to which the costs are allocated between farmers and government.

Pojištění je obsaženo v programu Pojištění při pohromách a vícenásobného ohrožení úrody (PCIC). Výrobci, kteří nejsou schopni dosáhnout při sklizni normální výnos, jsou uhrazováni preventivní platby za nízký výnos. Programy pro pojištění proti pohromám jsou velmi nákladné, ale podporují zvyšování produkce plodin především v rizikových oblastech.

Výsledkem této podpory farmářů jsou platební limity pro deficitní platby a platby za živelné škody. V roce 1982 se upustilo od programů ochrany proti živelným pohromám s výjimkou v extrémně ohrožených oblastech, s cílem dosáhnout snížení vládních výdajů na podporu programu pojištění proti pohromám a vícenásobného ohrožení úrody.

Program je rozšířen o pojištění proti nízkým výnosům. Cílem toho pojištění je získat podporu pro farmáře, kteří nejsou schopni si zajistit pojištění na normální komerční bázi.

Aby bylo dosaženo snížení výdajů na všechny programy, byl zaveden program zdanění a podílu na nákladech. To znamená, že náklady na programy pro farmáře jsou rozděleny mezi výrobce a vládu. Podíl nákladů připadající na producenty je pokryt ze zdanění jednotky prodaného produktu. Velikost zdanění na jednotku produktu závisí na velikosti podílu vlády na nákladech. Větší daň znamená nižší úroveň podpory příjmů farmářů.

SOUČASNÁ SITUACE V ZEMĚDĚLSTVÍ USA A VNITŘNÍ (DOMÁCÍ) FARMÁŘSKÉ PROGRAMY

Každých pět let americká vláda modifikuje své zemědělské programy vzhledem k současné a očekávané situaci v zemědělství, k výdajům do zemědělství a nepříznivým vlivům programů. Na základě těchto informací upravuje existující programy s možností sloučit některé nepředvídané situace. Po těchto úpravách jsou uzákoněny nové programy.

Poslední finanční kontrolou byla uzávěrka roku 1990. Jak ukazuje tab. IV, situace v zemědělství Spojených států se v letech 1985-1990 velmi zlepšila.

Počet farem ve finanční tísní, výdaje na vládní programy a zemědělské přebytky klesaly. Zemědělský export se zvýšil a 34 mil. akrů půdy ohrožující přírodní prostředí bylo zakonzervováno jako rezerva. Protože zemědělské programy přispěly ke zlepšení situace v zemědělství, stačilo v roce 1990 provést jejich drobné doladění.

Hlavním rysem finanční bilance v roce 1990 bylo prodloužení podpory příjmů farmářů prostřednictvím podpory výnosů krmných obilovin, pšenice, bavlny, rýže při zmrazených plánovaných cenách na úrovni roku 1990.

Očekává se, že inflace bude pokračovat v narušování úrovně podpory příjmů farmářů rychleji než snížení nákladů na jednotku produkce vlivem nových technologií.

Od roku 1990 se snižuje základ volitelné výměry půdy pro deficitní platby z 90 % na 85 %. Toto snížení volitelného základu je dáno směnnými cenami pro

IV. Srovnání situace v zemědělství USA v letech 1985 a 1990 – Comparison of situation in agriculture of the USA over the years 1985 and 1990

Situace ¹	1985	1990
Farmy ve finanční tísní ²	200 000	100 000
Výdaje na vládní program pro farmáře ³	25,8 mld USD	6,5 mld USD
Zemědělské přebytky, zásoba obilí/spotřeba ⁴	69 %	30 %
Zemědělský export ⁵	26,0 mld USD	40,0 mld USD
Životní prostředí: výměra zemědělské půdy ke konzervaci jako rezerva ⁶	0	34 mil. akrů

¹situation, ²farms in financial difficulties, ³expenses on the state programme for farmers, ⁴agricultural surpluses, corn stock/consumption, ⁵agricultural export, ⁶environment: the area of agricultural land for conservation as a reserve

většinu plodin, které jsou blízke úrovni cen na volném trhu a budou v budoucnu znamenat pokles deficitních plateb a tím poklesne i účast farmářů na zemědělských programech. Současná situace může postupně zastavit práce na realizaci podpory příjmu farmářů v USA.

Pokud jde o životní prostředí v oblastech prérí a bažin, byly v roce 1985 zvýšeny pokuty za farmaření v těchto na životní prostředí citlivých oblastech. 20 % osevní plochy bylo vyčleněno pro pěstování zemědělských komodit pro konzervující plodiny jako luštěniny, jeteloviny nebo jetelotrávní směsi a luskobílné směsi. Cílem je převést asi 1 milion akrů půdy ročně do konzervace. Další změnou v zemědělských programech bylo zřízení programů pro zápůjčky na sóju, změny ve výpočtu základní výměry a podpory zemědělství. Pravděpodobně vlivem historického nedopatření nebyly sójové boby zařazeny jako jiné hlavní plodiny do posledních programů agrární politiky.

Ke zlepšení výpočtu základní výměry a dodatečné flexibility pro pěstování plodin byly změněny podmínky pro výpočet základní výměry.

Opatření roku 1990 pro podporu zemědělství předpokládají zvýšení závažnosti výzkumu a podporu programů pro houby, brambory, citróny, sójové boby, med, vlnu a bavlnu.

ZÁVĚRY

Programy Spojených států pro podporu vnitřní (domácí) agrární politiky mají dlouhou historii, která se datuje od velké deprese 30. let. Ačkoliv každý z programů je projektován přímo pro určitý zemědělský problém, účinek celkového agrárního programu na ozdravení zemědělské společnosti a všeobecného ozdravení světové ekonomiky a prostředí vyžaduje podporu. V příspěvku je diskutován pouze

stručný vnitřní (domácí) program agrární politiky Spojených států. Pro plné porozumění a ocenění zemědělské politiky Spojených států je nutné se také zmínit o programech týkajících se mezinárodního obchodu, o marketingových a úvěrových programech.

Porozumění vztahů mezi těmito programy a ekonomickou situací na agrárním světovém trhu tvoří základ pro výklad významu těchto agrárních programů.

Literatura

GARDNER, B. L.: The Governing of Agriculture. Lawrence: The Regents Press of Kansas. 1981.

GILLESPIE, J. M. - HATCH, L. U. - DUFFY, P. A.: Effect of the 1985 Farm Bill Provisions on Farmers' Soil Conservation Decisions, Sth. J. Agric. Econ., 22, 1990, s. 179-189.

KNUTSON, R. D. - RICHARDSON, J. W. - KLINEFELTER, D. A. - PAGGI, M. S. - SMITH, E. G.: Policy Tools for U. S. Agriculture. Agricultural and Food Policy Center Publication number B-1548, Texas A and M University, August 1986.

Comparison of Commodity and Conservation Provision for the 1985 and 1990. Farm Bills Titles I-IX, XIV. USDA-ASCS, November 1990.

The Basic Mechanisms of U. S. Farm Policy. USDA-ERS Briefing Booklet, Miscellaneous Publication Number 1479, January 1990.

WETZSTEIN M., University of Georgia, Athens, USA

STŘELEČEK F., South-Bohemian University, České Budějovice

Agrarian programme of the USA

Zeměd. Ekon., 39, 1993, No. 5, pp. 345-357. - 3 figs., 4 tabs., refs. 4, summaries in cz, en

U.S. domestic farm programs have had a long history dating back to the great depression of the 1930's. Although each of the programs is designed to address a particular farm problem, the effect of the total agricultural program on the health of the agricultural community specifically and in general the health of the world economy and environment

requires assessment. Only a brief outline of U. S. domestic farm programs is discussed. For a complete understanding and assessment of U.S. agricultural policy the international trade programs, marketing programs, and credit programs must also be addressed. A thorough understanding of the interaction of all these programs with the current world economic and environmental situation is necessary before any policy prescription is recommended.

agrarian programmes, USA, subsidy, demand, supply, internal (domestic) programmes

Adresa autorů:

Doc. ing. František Střeleček, CSc., Jihočeská universita, katedra zemědělské ekonomiky a statistiky, Studentská 13, 370 05 České Budějovice, tel. 038/70 32 53
Prof. M. Wetzstein, University of Georgia, Department of Agricultural and Applied Economics, Athens, Georgia 30602 USA

INSTITUTE OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL INFORMATION FOR AGRICULTURE

Slezská 7, CS 120 56 Praha 2, ČSFR, FAX.: (004222) 25 70 90

In this institute scientific journals dealing with the problems of agriculture and related sciences are published on behalf of the Academy of Agricultural Sciences of the CSFR. The periodicals are published in the Czech or Slovak languages with summaries in English or in English with summaries in Czech or Slovak, except *Scientia agriculturae boemoslovaca*, which is in the English language only.

Subscription to these journals be sent to the above-mentioned address.

Periodical	Number of	
	issues per year	pages
Rostlinná výroba (Plant Production)	12	96
Veterinární medicína (Veterinary Medicine)	12	64
Živočišná výroba (Animal Production)	12	96
Zemědělská ekonomika (Agricultural Economics)	12	96
Lesnictví (Forestry)	12	96
Zemědělská technika (Agricultural Engineering)	4	80
Ochrana rostlin (Plant Protection)	4	80
Genetika a šlechtění (Genetics and Plant Breeding)	4	80
Zahradnictví (Horticulture)	4	80
Potravinářské vědy (Food Sciences)	6	80

VYHODNOCENÍ DŮSLEDKŮ TRANSFORMACE HOSPODÁŘSTVÍ NA ZEMĚDĚLSKOU PRVOVÝROBU

BRABENEC V., Vysoká škola zemědělská, Praha

Vyhodnocení důsledků transformace hospodářství na zemědělskou prvovýrobu

Zeměd. Ekon., 39, 1993, č. 5, s. 359-368. - 5 tab., lit. 4, res.čes., angl.

Autor v článku analyzuje vliv dopadů cenového vývoje z let 1990 - 1992 na zemědělskou prvovýrobu v ČR a v ČSFR. Nejvýraznějšími důsledky jsou značné odbytové potíže zemědělských podniků, způsobené poklesem poptávky po potravinářském zboží na vnitřním trhu. Ceny zemědělských výrobců v roce 1991 i 1992 zůstaly značně pod úrovní nutných výrobních nákladů. Po zhodnocení vlivu nových faktorů pro rok 1993 (nová daňová soustava, rozdělení ČSFR, transformace a privatizace podniků) nelze zatím očekávat zlepšení velmi obtížné hospodářské situace zemědělských podniků. Všechny závěry v článku jsou číselně doloženy především hodnotami indexů cenového vývoje.

zemědělská výroba, cenový vývoj, životní náklady, nabídka a poptávka, zemědělský podnik, prognóza, transformace zemědělství, vnitřní trh

Zavádění tržního systému jako rozhodujícího článku hospodářství má v oblasti zemědělské prvovýroby řadu zvláštností, kterými je nutno se seriózně zabývat.

Novým faktorem, který obtížně definovatelnou odezvu bude mít i v zemědělství, je rozdělení ČSFR na ČR a SR k 1.1.1993. Ke stejnému datu vstoupila v platnost i nová daňová soustava se sazbami 23 a 5 % daně z přidané hodnoty, která v dopadech do zemědělství má rovněž jisté odlišnosti od ostatních rezortů hospodářství. Startovací pozici zemědělské prvovýroby do roku 1993 ovlivňuje dokončení transformace zemědělských družstev k 28.1.1993, která doposud zajišťovala většinu výroby potravin pro vnitřní trh. Nové podnikatelské subjekty vzniklé po transformaci (převážně družstva vlastníků) jsou v naprosté většině zadlužené jak v důsledku opakovaně ztrátového hospodářského výsledku z let 1991 a 1992, tak v důsledku rozsáhlé řetězové druhotné platební neschopnosti, která má vzestupnou tendenci nejen v zemědělství.

ZÁKLADNÍ VLIVY CENOVÉHO VÝVOJE A ZMĚN POPTÁVKY A NABÍDKY

Cenový vývoj zahrnuje několik důležitých kategorií, které v různém rozsahu ovlivňují zemědělskou prvovýrobu ve všech výrobních sektorech. Tyto vlivy lze rozdělit do několika níže uvedených okruhů:

- vliv změn spotřebitelských cen, uplatňovaných v maloobchodní síti;
- vliv změn cen ve výrobních odvětvích (dříve cen velkoobchodních), které rozhodujícím způsobem ovlivňují náklady výrobců, včetně výrobců v zemědělství;
- vliv změn cen zemědělských výrobců, za které zemědělské podniky prodávají svoje výrobky (používáno též označení farmářské ceny);
- s výše uvedenými okruhy úzce souvisí změna poptávky na vnitřním trhu potravin, kterou bezprostředně ovlivňuje:
 - změna životních nákladů (na 1 člena domácnosti),
 - změna reálné kupní síly průměrného příjmu obyvatel,
 - skupina dalších faktorů působících na reálné možnosti odbytu zemědělské produkce na vnitřním potravinářském trhu, zahrnující i možnosti a legislativu zahraničního obchodu.

Vývoj cen od roku 1989 do konce roku 1992 lze dokumentovat na celé škále souhrnných údajů za ČR i celou ČSFR. Údaje tab. I (dle FSÚ, resp. ČSÚ) obsahující informace o změně spotřebitelských cen u základních skupin zboží a služeb v uvedených měsících (1, 11, 12) roku 1992 a za rok 1992 celkem. Na údajích tab. I lze doložit, že spotřebitelské ceny v prosinci 1992 byly oproti cenám v lednu 1989 v ČR v úhrnu vyšší o 104,2 %, z toho ceny potravinářského zboží vyšší o 85,9 %. Ceny nepotravinářského zboží byly vyšší o 116,9 % a ceny služeb byly vyšší o 102,1 %. Podobné změny cen platí i pro celou ČSFR (viz tab. I). Příjmy

I. Vývoj spotřebitelských cen v r. 1992 v ČSFR a v ČR v % proti srovnatelnému základu leden 1989 = 100 – Development of consumer prices in the CSFR and CR in 1992 against the base January 1989 = 100

Měsíc roku 1992 ¹	ČSFR - indexy ve skupině ²				ČR - indexy ve skupině ³			
	úhrn polož. ⁵	potrav. zboží ⁶	nepotrav. zboží ⁷	služby ⁸	úhrn polož. ⁵	potrav. zboží ⁶	nepotrav. zboží ⁷	služby ⁸
1	186,0	170,0	202,3	174,3	182,8	168,5	196,4	173,3
11	203,8	186,2	218,6	198,7	202,9	185,7	214,8	201,4
12	205,4	186,7	220,7	200,3	204,2	185,9	216,9	202,1
φ 1992 leden 1989 ⁴	193,1	174,6	209,2	185,5	191,3	174,2	204,4	186,6

Pramen: Aktuální statistické informace - ceny č. 12/1992. ČSÚ Praha, leden 1993 – Source: The Latest Statistical Information - Prices no. 12/1992. Czech Bureau of Statistics, Praha, January 1993

¹month of 1992, ²CSFR - indexes in the group, ³CR - indexes in the group, ⁴1992 average, January 1989, ⁵aggregate item, ⁶food commodities, ⁷nonfood commodities, ⁸services

obyvatel se v ČR za rok 1992 proti roku 1989 zvýšily u ekonomicky činných osob o 42,4 % a u důchodců o 52,8 % (dle údajů zprávy předsedy vlády ČR).

Index životních nákladů se u základních skupin domácností v ČR zvýšil v prosinci 1992 proti lednu 1989 o více než 100 %, z toho v domácnostech zaměstnanců a dělníků o 100,1 %, v domácnostech rolníků o 100,2 % a v domácnostech důchodců o 101,9 %. V rámci celé ČSFR (jak dokládá tab. II)

II. Vývoj indexů životních nákladů v r. 1992 v ČSFR a v ČR v % podle sociálních skupin proti srovnatelnému základu leden 1989 = 100 – Development of cost-of-living indexes in 1992 in the CSFR and CR according to the social groups against the base January 1989 = 100

Měsíc roku 1992 ¹	ČSFR - indexy ve skupině ²			ČR - indexy ve skupině ³		
	zaměstnanci a dělníci ⁵	rolníci ⁶	důchodci ⁷	zaměstnanci a dělníci ⁵	rolníci ⁶	důchodci ⁷
1	181,8	183,7	183,3	179,0	180,4	181,0
11	199,7	200,3	201,6	198,9	198,8	201,0
12	201,3	201,8	202,6	200,1	200,2	201,9
φ 1992 leden 1989 ⁴	188,3	190,4	189,4	187,3	188,5	188,8

Pramen: Aktuální statistické informace - Ceny č. 12/1992. Výkaz ČSÚ. Praha, leden 1993 – Source: The Latest Statistical Information - Prices no. 12/1992. Report of the Czech Bureau of Statistics, Praha, January 1993

1-4 viz. tab. I - for 1-4 see Tab. I; ⁵employees and workers, ⁶farmers, ⁷pensioners

byl růst indexu životních nákladů podobný, ještě poněkud vyšší než v ČR. Růst nominálních příjmů na 1 člena domácnosti - při silném poklesu reálných příjmů - byl nejmenší u domácností rolníků a relativně největší u domácností důchodců. Čisté peněžní příjmy občanů ČR se v roce 1992 proti roku 1991 zvýšily o 19,3 %. Velmi podobná změna peněžních příjmů byla v roce 1991 proti roku 1990 (v domácnostech rolníků byl růst peněžních příjmů na osobu v roce 1991 jen necelých 6 %). Zatímco míra inflace v roce 1991 (v ČR téměř 57 %) trojnásobně překročila růst peněžních příjmů obyvatel, v roce 1992 zůstala míra inflace přibližně o 7 % nižší než růst peněžních příjmů. Na snížení míry inflace má vliv i „stlačení cen“ zemědělských výrobců v roce 1991 a 1992 pod úroveň nutných výrobních nákladů. V úhrnu let 1990 - 1992 byl růst spotřebitelských cen (resp. růst životních nákladů) kryt přibližně pouze z poloviny růstem peněžních příjmů obyvatel. Reálná kupní síla průměrného příjmu na 1 člena domácnosti v ČR proto výrazně poklesla. To ovlivnilo pokles nákupu a spotřeby obyvatel, zasahující i spotřebu potravinářského zboží.

Rozhodujícím způsobem jsou náklady zemědělské výroby ovlivňovány cenami vstupů, nakupovaných z jiných odvětví (tj. cenami nafty, strojů, hnojiv, stavebních

materiálů a dalších složek nákladů). Dalšími faktory změny nákladů jsou změny úrokových sazeb z úvěrů, nová daňová soustava a další legislativní změny. Průměrný dopad změn cen nakupovaných vstupů lze dokumentovat na indexech cen ve výrobních odvětvích a cen stavebních materiálů ve vybraných měsících roku 1992 v tab. III. Ceny výrobních odvětví, za které zemědělství nakupuje, byly

III. Vývoj indexů cen ve výrobních odvětvích v uvedených měsících roku 1992 proti srovnatelnému základu u průmyslu 1.1.1989 = 100, u stavebních materiálů 1.1.1990 = 100 – Development of price indexes in the manufacturing industries in the given months of 1992 against the base 1st January 1989 = 100 for the industries, and against the base 1st January 1990 = 100 for building materials

Měsíc roku 1992 ¹	ČSFR - indexy ve skupině ²		ČR - indexy ve skupině ³	
	průmysl ⁵	stavební materiály ⁶	průmysl ⁵	stavební materiály ⁶
1	183,1	165,8	183,4	160,3
11	196,0	179,6	197,7	178,3
12	196,5	181,4	198,4	180,1
ϕ 1992 základ ⁴	190,6	174,6	192,0	171,4

Pramen: Aktuální statistické informace - Ceny č. 12/1992. ČSÚ Praha, leden 1993 – Source: The Latest Statistical Information - Prices no. 12/1992. Czech Bureau of Statistics, Praha, January 1993

1-4 viz. tab.I - for 1-4 see Tab.I; ⁵industries, ⁶building materials

v prosinci 1992 u průmyslových výrobců v ČR proti počátku roku 1989 vyšší o 98,4 %, resp. u stavebních materiálů proti počátku roku 1990 vyšší o 80,1 %. Růst cen nakupovaných vstupů do zemědělství od roku 1989 do konce roku 1992 dosáhl zřejmě nejméně 90 %. Změnu cen, za které zemědělství prodává své výrobky, v roce 1992 proti roku 1989 uvádí tab. IV. V ČR se ceny zemědělských výrobců (tj. „farmářské ceny“) v roce 1992 v průměru zvýšily o 11,3 % proti stálým cenám v roce 1989, z toho ceny rostlinných výrobků stouply ve stejném období v ČR o 19,9 % a ceny živočišných výrobků stouply pouze o 6,1 %. Podobné hodnoty indexů cen vykazuje i ČSFR celkem. V průběhu roku 1992 průměrné farmářské ceny od března do září klesaly, výrazněji se zvýšily v říjnu a v listopadu a opětovný pokles zaznamenaný v prosinci 1992 pokračoval i v lednu a v únoru 1993. Těživá platební situace a odbytové potíže nutí zemědělské podniky na počátku roku 1993 prodávat své výrobky často za ceny pod úrovní nutných výrobních nákladů. Snížení objemu výroby zemědělských podniků způsobené poklesem spotřeby (resp. nákupu) potravin spolu s nízkou úrovní farmářských cen způsobilo absolutní snížení celkových tržeb zemědělských podniků v roce 1992 proti roku 1989. V souvislosti se změnami cen vstupů do zemědělství dochází

IV. Vývoj indexů cen zemědělských výrobků v r. 1992 v ČSFR a v ČR v % proti srovnatelnému základu rok 1989 = 100 – Development of the price indexes for agricultural products in the CSFR and CR in 1992 in % against the base year 1989 = 100

Měsíc roku 1992 ¹	ČSFR - indexy ve skupině ²			ČR - indexy ve skupině ³		
	zem. výr. celkem ⁵	rostlin. výrobky ⁶	živočišné výrobky ⁷	zem. výr. celkem ⁵	rostlin. výrobky ⁶	živočišné výrobky ⁷
1	111,5	108,6	111,8	108,5	107,5	108,6
9	103,0	108,4	99,3	102,3	109,9	97,9
10	119,5	125,8	109,9	125,7	138,2	109,0
11	126,1	137,3	119,0	128,3	144,4	117,7
12	121,9	128,6	120,1	120,8	129,8	117,7
ϕ 1992 ϕ 1989 ⁴	111,4	117,6	107,4	111,3	119,9	106,1
ϕ 1992 ϕ 1991	107,3	106,8	107,6	107,7	107,6	107,7

Pramen: Indexy cen zemědělských výrobců za prosinec 1992. ČSÚ Praha, leden 1993 – Source: Price Indexes of Agricultural Producers in December 1992. Czech Bureau of Statistics, Praha, January 1993

1-4 viz. tab.I - for 1-4 see Tab.I; ⁵agricultural products in total, ⁶products of plant origin, ⁷products of animal origin

k ochromení možnosti dalšího rozvoje zemědělství při stávajících cenových relacích. Převážně v důsledku cenového vývoje došlo ke zhoršení hospodářského výsledku zemědělství v ČSFR v roce 1991 o více než 31 mld Kčs (ze zisku 10,6 mld v r. 1990 na ztrátu 21,1 mld v r. 1991). Ztráta zemědělských podniků v ČSFR dle předběžných výsledků překročila 20 mld Kčs i v roce 1992. V zemědělství tudíž nezačal fungovat základní princip tržního systému, který má nadprůměrným podnikům umožnit další úspěšný rozvoj a podprůměrné podniky „likviduje“ s tím, že je nadprůměrně úspěšní výrobci „vstřebají a nahradí“.

Cenový vývoj u jednotlivých výrobků zemědělských výrobců je značně rozdílný, jak dokumentuje obsah tab. V, zahrnující indexy změny cen vybraných výrobků v roce 1992. Souvisí to i se změnami ve struktuře poptávky na vnitřním trhu. Např. u hovězího masa, kde průměrná spotřeba na 1 obyvatele ČSFR poklesla za 3 roky na polovinu (přibližně na 14 kg za rok), jsou ceny jatečných zvířat hluboko pod úrovní cen z roku 1989. Současné ceny za jatečný skot v živé hmotnosti jsou na světovém trhu přibližně dvojnásobné než u nás. Na konci února 1993 se na burze v Londýně i Chicagu pohybovaly mezi 51 a 52 Kčs za 1 kg živé hmotnosti. Podobně cena pšenice na burze v Londýně byla k 22.2.1993 přibližně dvojnásobná než u nás (5 982 Kč za 1 tunu), na burze v Chicagu ke stejnému datu byla vyšší přibližně o tisíc Kč (3 909 Kč za 1 tunu). Ceny jatečných prasat v živé

V. Vývoj indexů cen vybraných výrobků zemědělských výrobců v ČSFR v r. 1992 v % proti srovnatelnému základu rok 1989 = 100 – Development of price indexes for chosen products of agricultural producers in the CSFR in 1992 in % against the base year 1989 = 100

Výrobek ¹	Index v měsíci r. 1992 ²			Průměr. index ⁶ r. 1992	Index r.1992 r.1991
	leden ³	srpen ⁴	prosinec ⁵		
Pšenice potravinářská ⁷	111,9	116,2	131,0	118,5	112,7
Pšenice průmyslová ⁸	115,9	119,7	139,6	125,5	122,1
Ječmen sladovnický ⁹	102,1	101,4	117,7	104,4	105,6
Žito ¹⁰	91,0	77,9	95,8	79,7	82,6
Semeno řepky olejné ¹¹	112,0	113,9	117,8	112,1	113,0
Brambory konzumní pozdní ¹²	98,8		96,7	101,9	107,5
Semeno slunečnice ¹³	63,5	74,5	72,0	70,7	83,9
Býci jateč. A, ž.h. ¹⁴	80,6	72,8	84,4	76,6	96,4
Krávy jateč. A, ž.h. ¹⁵	67,6	58,2	73,6	64,2	94,1
Prasata jat. I, ž.h. ¹⁶	132,0	100,4	143,5	121,5	108,1
Mléko kravské I ¹⁷	122,6	114,6	124,6	119,1	114,7

Pramen: Indexy cen zemědělských výrobců za prosinec 1992. ČSÚ Praha, leden 1993 – Source: Price Indexes of Agricultural Producers fin December 1992. Czech Bureau of Statistics, Praha, January 1993

¹product, ²month index in the 1992, ³January, ⁴August, ⁵December, ⁶average index, ⁷bread-making wheat, ⁸nonbread-making wheat, ⁹malting barley, ¹⁰rye, ¹¹rapeseed, ¹²table late potatoes, ¹³sunflower seed, ¹⁴slaughter bulls A, live weight, ¹⁵slaughter cows A, live weight, ¹⁶slaughter pigs I, live weight, ¹⁷cow's milk

hmotnosti byly ke 22.2.1993 na burze v Londýně 35,11 Kč za 1 kg živé hmotnosti, tj. o 30 % vyšší než průměrné ceny jatečných prasat ve stejném termínu u nás (27 Kč). Burza v Chicagu vykazuje cenu jatečných prasat blízkou našim cenám, k uvedenému datu 28,12 Kč za 1 kg živé hmotnosti. Pokud by se podařilo nalézt způsob, jak exportovat přebytky zemědělské výroby (skot, prasata, pšenici, ječmen) za ceny blízké cenám světovým, byl by tento export rentabilní. Převaha nabídky nad poptávkou u zemědělských komodit na světovém trhu možnosti našeho zemědělského exportu značně omezuje a ztěžuje. Z hlediska cenových relací je rozdílná situace u cukru, kde náklady a tudíž i ceny třtinového cukru na světových burzách jsou přibližně poloviční proti cenám našeho řepného cukru a export za světové ceny by byl výrazně ztrátový. Z „maloobjemových komodit“, které jsou snadněji exportovatelné, naději na ziskový export mají jateční králíci, sladkovodní ryby, med, léčivé rostliny a některé další výrobky. Z tradičních exportních výrobků bez problému exportovatelný zůstává chmel, zatímco u sladu jsme s ohledem na pokles kvality a růst tlaku konkurence dřívější pozice na světovém trhu ztratili.

Ceny, které dostávají výrobci v zemědělství za své výrobky již více než 2 roky, neumožňují uhradit nutné výrobní náklady. V zemědělských podnicích se začínají projevovat důsledky vynuceného odkladu vynaložení některých potřebných nákladů na udržování a obnovu strojového parku, staveb i na vlastní technologii výroby. To bude následně působit na zhoršení hospodářských výsledků i v dalších letech. Zemědělské podniky neměly většinou možnost promítnout zvýšené náklady do cen svých výrobků, protože měly rozpracovanou výrobu dimenzovanou na vyšší úroveň spotřeby potravin z let 1989 - 1990. Pokles spotřeby potravin způsobený cenovým vývojem (zahrnujícím i zrušení dotací na maloobchodní ceny potravin) měl za následek vznik relativní nadvýroby zemědělských výrobků, která stlačila jejich ceny pod úroveň nutných nákladů. Na zvýšení cen potravin o 86 % na konci roku 1992 (proti počátku roku 1989) se zemědělská prvovýroba podílí z tržních subjektů nejméně, protože ceny zemědělských výrobců se od roku 1989 zvýšily v průměru jen o 11,3 %, resp. k prosinci 1992 o 20,8 %.

Základní faktory, které budou ovlivňovat zemědělskou výrobu a ceny zemědělských výrobků v roce 1993, lze definovat na základě dosavadního vývoje jen přibližně, protože pro přesnější prognózu není k dispozici žádná podobná „modelová situace“ a proces závažných legislativních změn ovlivňujících i zemědělství není ukončen. Mezi nesporně působící faktory nejbližšího období lze zařadit především následující - velmi pravděpodobné skutečnosti:

a) Je očekáván bankrot části zemědělských podniků, který bude provázen alespoň přechodně snížením objemu zemědělské výroby. To by mělo působit ve směru vyrovnání nabídky a poptávky na vnitřním potravinářském trhu. Způsob likvidace zemědělského podniku není u nás uspokojivě dořešen. To působí na další zvyšování ztrát zemědělství jako celku.

b) Zvyšování úroků z úvěrů a zvýšení průměrné potřeby překlenovacího úvěru na nedokončenou výrobu v důsledku 23% daně z přidané hodnoty na vstupy a pouze 5% daně na výstupy ze zemědělství zvýší výrobní náklady a již velmi vysoké úvěrové zatížení zemědělských podniků všech typů.

c) Nepřímo na pokles výroby i zhoršování hospodářského výsledku zemědělství působí i odchod „kmenových“ výrobních pracovníků z nesolventních zemědělských podniků a managerů, kteří nebyli ochotni nebo schopni nést celou tíhu problémů, vzniklých při transformaci družstev a privatizaci státních statků.

d) Rostoucí míra zadlužení zemědělských podniků v roce 1993 výrazně omezí možnost podniků získat prostředky i na realizaci podnikatelských záměrů, které jsou prokazatelně rentabilní a potřebné. Jedná se o významný brzdící faktor žádoucí restrukturalizace zemědělství.

e) V lednu a v únoru 1993 došlo k průměrnému zvýšení spotřebitelských (tj. maloobchodních) cen o 8 % proti prosinci 1992, téměř shodné průměrné zvýšení cen vykazuje v ČR i položka „potravinářské zboží“. Další asi 10% růst cen je

předpovídán na zbývající část roku 1993. V důsledku všech výše uvedených příčin lze očekávat tlak zemědělských výrobců na zvýšení cen zemědělských výrobků nejméně na úroveň jejich nutných nákladů.

f) Proti růstu cen zemědělských výrobků budou nadále působit odbytové potíže, které se zřejmě zvýší především u cukru, hovězího masa a několika dalších výrobků, jejichž část vyrobená v ČR se spotřebovávala do roku 1992 na trhu ve SR. Zemědělské podniky nedostaly o těchto vlivech pro svá výrobní rozhodnutí potřebné informace.

g) Jako důsledek celkového hospodářského vývoje a likvidace některých zemědělských podniků budou vznikat u majitelů půdy malá, převážně netržní rolnická hospodářství, provozovaná důchodci a majiteli i jejich rodinnými příslušníky mimo hlavní zaměstnání. Vytvoří to dodatečný tlak na pokles poptávky na vnitřním trhu potravin.

h) Pravděpodobná oficiální devalvace slovenské koruny (která neoficiálně od měnové odluky probíhá) vytvoří nové cenové relace, při kterých budou slovenské výrobky - včetně potravin - oproti našim výrobkům zlevněny. To vytvoří tlak pro vývoz event. zemědělské a potravinářské nadprodukce ze SR do ČR. Legislativní ochrana našich zemědělských výrobců (menší než v okolních státech) se tím dále zhorší. Nedostatky na tomto úseku legislativy jsou další „dodatečnou“ příčinou poklesu odbytu domácích zemědělských výrobků na vnitřním trhu ČR.

i) Pokles hektarových výnosů plodin v roce 1992 a dva roky pokračující výrazný pokles početních stavů skotu - zvláště stavů krav při poklesu jejich užitkovosti - směřuje sice k postupnému vyrovnávání nabídky a poptávky, ale působí i ve směru zvýšení nákladů na jednotku produkce. Vytváří se tím dodatečný tlak na zvýšení výrobních nákladů a tudíž i na zvýšení farmářských cen výrobků z chovu skotu.

j) Částečně jinými formami než v předchozích letech bude v roce 1993 pokračovat transformace zemědělství. Kromě výše zmíněných bankrotů a jejich důsledků budou fungující zemědělské podniky především realizovat další úsporná opatření. Jejich projevem bude pokles počtu pracovních sil v zemědělství, likvidace nerentabilních výrobních, pronájem či prodej nevyužitých kapacit a strojů.

k) Lze očekávat, že zemědělské podniky podstatně aktivněji budou rozvíjet vlastní obchodní činnost ve směru k vyhledávání a zásobení konečného zákazníka - spotřebitele na vnitřním i na zahraničním trhu. Zvýšení aktivity ve vyhledávání zahraničních odběratelů zemědělských výrobků by měla alespoň v roce 1993 projevit vláda a Státní fond tržní regulace.

l) Absence plodinové burzy byla hlavním nedostatkem v institucionálním nezbytném vybavení zemědělského trhu, bez kterého nelze provádět kvalifikovaná rozhodnutí nejen samotných prvovýrobců v zemědělství. Lze očekávat, že zřízení plodinové burzy v roce 1993 umožní získat nesrovnatelně lepší přehled o relacích mezi nabídkou a poptávkou a snížit nezdůvodněně široké rozpětí cen zemědělských výrobků, prodávaných na vnitřním trhu ČR ve stejném termínu a stejné

kvalitě (toto rozpětí mezi minimální a maximální cenou bylo v roce 1992 často více než 50 % z minimální ceny).

ZÁVĚRY

Faktory působící na zemědělskou výrobu i potravinářský trh v ČR v roce 1993 mají v některých případech i protichůdný charakter. Na vnitřním ani na zahraničním trhu nelze očekávat zvýšení poptávky u potravinářských výrobků, výsledkem všech vlivů bude spíše její pokračující slabý pokles. Ani další působící faktory nevytvářejí ve svém souhrnném vlivu předpoklady na zlepšení současné nepříznivé hospodářské situace zemědělských podniků v roce 1993. Přesto lze očekávat po dalším poklesu zemědělské výroby v tomto roce postupné vyrovnání nabídky a poptávky, které by mělo umožnit i relativně značný vzestup cen zemědělských výrobků na úroveň nutných vlastních nákladů (event. i minimální míry rentability). K vytváření rovnovážných cenových podmínek budou směřovat i aktivity zájmových a profesních sdružení a organizací zemědělských výrobců ze všech typů podniků.

Literatura

- BRABENEC, V. - ŠAŘECOVÁ, P.: Vyhodnocení vztahů mezi cenovým vývojem a zemědělstvím v ČR a v ČSFR v r. 1991 a 1992. [Výzkumná zpráva.] Praha, VŠZ, MZe ČR, 1993.
- BRABENEC, V. - ŠAŘECOVÁ, P.: Odvození nabídky a poptávky pro vybrané potraviny při cenových úrovních roku 1991. Zeměd. Ekon., 38, 1992, č. 6, s. 467-478.
- Ceny placené výrobcům v zemědělství v prosinci 1992. Statist. Inform., řada 6 - Zemědělství č. 6/8, Praha, ČSÚ, leden 1993.
- Indexy spotřebitelských cen ..., prosinec 1992. Statist. Inform., řada 6 - Ceny a životní náklady č. 6/11, Praha, ČSÚ, leden 1993.

Došlo 11. 3. 1993

BRABENEC V., University of Agriculture, Praha

The consequences of economic transformation on agricultural primary production

Zeměd. Ekon., 39, 1993, No. 5, pp. 359-368. - 5 tabs, refs 4, summaries in cs, en

In the present paper the consequences of price development and other measures taken within the economic transformation in the Czech Republic are evaluated with respect to agricultural primary production. The author compares actual changes in prices from 1989 to the end of 1992 in these items:

- a) consumer prices paid in retail shops,

b) prices paid in the producing industries which decide the cost level of producers, including agricultural producers,

c) prices of agricultural producers at which the agricultural enterprises sell their products.

The above-mentioned categories of prices, along with the changed purchasing power of the population, had great impacts on the new level of supply and demand in the domestic food market. The author documents that the approximately doubling in the costs of living from 1989 to the end of the year 1992 has been only by fifty percent compensated by an increase in the nominal incomes of the population. This is one of the reasons of sales problems of agricultural producers who receive low prices for their agricultural products. These prices did not cover the necessary production costs for above-average successful producers either in the years 1991 and 1992.

In the second section of the paper the author identifies the factors which will influence agricultural production in the Czech Republic in 1993. Among others, new factors include the effect of the CSFR splitting, launching of the new tax system since the 1st January 1993 and completion of cooperative farm transformation. The consequences of the last two years' development when the profit and loss balances of agribusiness enterprises showed high losses, will also play an important role. Although it is very difficult to forecast some effects, we can conclude that the difficult situation of agribusiness enterprises is not going to improve for the time being, and the extent of their indebtedness will still increase. Exports of agricultural product surpluses in the CR could play a positive role. The situation in the world market is not still favourable for successful exports of the surpluses of our agricultural products, however.

agricultural production, price development, costs of living, supply and demand, agribusiness enterprise, forecast, agriculture transformation, domestic market

Adresa autora:

Doc. ing. Vladimír B r a b e n e c , CSc., Vysoká škola zemědělská, 165 21 Praha 6 - Suchbát, tel. 338 2252

NĚKTERÁ VÝCHODISKA A PŘÍSTUPY K PROFILACI PODNIKATELSKÝCH STRUKTUR V PRIVATIZAČNÍM A TRANSFORMAČNÍM PROCESU APK

LIPTÁK M., VÁVRA V., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha

Některá východiska a přístupy k profilaci podnikatelských struktur v privatizačním a transformačním procesu APK

Zeměd. Ekon., 39, 1993, č. 5, s. 369-382. - 7 tab., lit. 6, res. čes., angl.

Ve vyspělých ekonomikách se v agrokomplexu dlouhodobě prosazuje obecná tendence ke snižování počtu malých podniků (farem) a snižování potřeby pracovních sil a na druhé straně ke zvyšování výměry (velikosti) podniků. Je to zákonitý diferenciační proces s konkurenčním obsahem tržní ekonomiky. Současná dynamika těchto procesů v západních zemích představuje mimořádný faktor pro posuzování orientace transformačních a privatizačních procesů u nás a perspektivy české i slovenské agrární struktury vůbec.

privatizace, transformace, podnikatelské struktury, zemědělské podniky,
zemědělská družstva, státní statky

Klíčovým faktorem nynější radikální reformy celé české a slovenské ekonomiky je transformace vlastnické struktury. V agrárním sektoru sleduje tato transformace dva základní, spojitě cíle. Především jde o nápravu křivd, způsobených kolektivizací a zestátněním původních soukromých hospodářství (zemědělských usedlostí). Spolu s tím se řeší další, paralelní úkol: odstranění všeobecné deformace, defektu tzv. společenského vlastnictví, spočívajícího v jeho anonymitě.

Prostředkem k tomu jsou majetkové restituce, resp. reprivatizace a personifikace „kolektivního“ vlastnictví ve stávajících družstvech. Bezprostřední součástí těchto procesů je použití různých forem transformace vlastnictví tak, aby vlastnické struktury našly odpovídající funkční místo v tržní ekonomice společnosti.

Existují dvě výchozí modelová pojetí této strukturální přeměny:

- rozpad dosavadních zemědělských družstev a státních statků na samostatná soukromá hospodářství, zejména rodinné farmy, s možností jejich následného sdružování v účelové asociace v podobě klasických družstev, zajišťujících

především odbytové a nákupní i další služby pro své členy – soukromé zemědělce; (např. Agrospoj zvl.č., příspěvek ing. Tomáška);

- transformace postsocialistické zemědělské velkovýroby v autentická družstva (zemědělská, resp. zemědělská a obchodní družstva vlastníků – majetkových podílníků) nebo obchodní společnosti, s následujícím vnitřním dotvářením a modifikací těchto podnikatelských forem.

Uvedené modelové přístupy nejsou, podle našeho názoru „alternativní“ v pravém smyslu toho slova. Nepředstavují protikladné způsoby řešení ekonomické transformace postsocialistické vlastnické struktury v agrárním sektoru, ale doplňují se. Druhý model, jako projev nutnosti kompromisního řešení privatizace v podstatné části čs. zemědělství, může plnit funkci přechodu k podnikatelskému systému, který se bude chovat jako kterýkoliv jiný soukromovlastnický organizmus ve struktuře národního hospodářství.

Zemědělství je typickým sektorem ekonomiky, který může být efektivně založen na decentralizovaném systému spočívajícím na osobní odpovědnosti, kde jsou odměny těsně spojeny s výsledkem, což je daleko efektivnější než zemědělství, které by bylo založeno na centralizovaném systému spočívajícím na námezdní práci. Výjimky samozřejmě existují. Všeobecně má však dosud zemědělství svým historickým vývojem ve světě podmínky spíše vhodné pro individuální podnikatelství. To znamená, pro jednoduchou, vzájemně propojenou vlastnickou a produkční strukturu aktivit téhož subjektu nebo omezené skupiny stejnorodých subjektů. Tato struktura je relevantní rodinným farmám a rodinným partnerstvím.

Z pozice důsledků transformace družstev a individualizace hospodaření na vyčleněné půdě a majetku vyplývá základní požadavek: nastartovat podnikatelskou aktivitu jedinců. Tento proces souvisí bezprostředně s poměrem jedince k majetku (v rámci transformace k personifikovanému majetkovému podílu). Jde o zcela odlišné typy ekonomické zainteresovanosti:

- člen pracující v ZD je především stimulován mzdou (zde se chová jako námezdní pracovník) a jen následně jako vlastník majetkového podílu. Tuto druhou stránku silně ovlivňuje stupeň stimulace (dividenda) bezprostředního příjmu z majetku;
- člen vlastník majetkového podílu (bez pracovní účasti) je ovlivňován především dividendou. Obdobně je tomu u nečlena, tzv. oprávněné osoby s majetkovým podílem v družstvu, který má zájem alespoň o minimální zúročení majetkového podílu, pokud si jej nemůže vyžádat (7 let);
- zvláštní typ stimulace je pronájem. Nájemce je přednostně stimulován výší zisku a jen následně jako vlastník majetkového podílu;
- samozřejmě soukromý vlastník půdy a majetku je nejbezprostředněji zainteresován na jejich zhodnocení.

Restituce majetkových práv bývalých soukromých rolníků (resp. převážně jejich dědiců) sama o sobě způsobí k individuálnímu podnikatelství v případě české-

ho a slovenského zemědělství neobnovuje. K tomu je zapotřebí nejen restituovat soukromovlastnická práva, ale také spojit vlastnictví s produktivním podnikáním (na rozdíl od neproduktivního rentiérství).

Počet vlastníků půdy v bývalé ČSFR činil cca 3,5 mil. osob, přitom celkový ekonomicky přiměřený počet činných osob v zemědělství lze ve střednědobém horizontu předpokládat nižší než 0,5 mil. Spojit vlastnictví půdy s reálným podnikáním je tedy možné jen u menší části vlastníků.

Soudobé trendy k silnější koncentraci zemědělské prvovýroby, spojené i s jejím intenzivnějším propojováním s dalšími články marketinkového řetězce v rámci agrokomplexu ve vyspělých ekonomikách, představují mimořádně významný faktor i pro posuzování perspektiv české a slovenské agrární struktury. Nestačí přitom jen pečlivě zkoumat strukturu koncentrace, která se zde vytvořila v uplynulém období. Relevantní jsou soudobé trendy odklonu od dosavadního agrárního protekcionismu a sílící tlaky na liberalizaci agrárních trhů.

Základem zemědělské výroby všude ve světě jsou dosud tržní farmy rolníků, kteří hospodaří na půdě vlastní nebo propachtované. Od soukromých hospodářství rolníků, která nelze charakterizovat jako tržní, se liší cílem hospodaření, který spočívá v podnikání. Toto podnikání je v podstatě shodné s podnikáním v průmyslu a spočívá ve snaze zhodnotit vložený kapitál. Tyto formy ztratily již svůj dřívější naturální charakter a vyrábějí zboží pro trh. Malým hospodářstvím s netržním hospodařením v podstatě zůstává jejich naturální charakter s cílem zajistit zčásti či zcela odpovídající osobní důchod rodině farmáře.

Charakter zemědělské výroby a tvrdé podmínky na agrárním trhu vytvářejí:

- dlouhodobý přetlak nabídky nad poptávkou,
- nízkou rentabilitu výroby,
- snižování dotací zemědělství,
- odbytové problémy aj.

To vše nutí farmáře hledat způsoby, jak tomuto tlaku odolat.

V dlouhodobém sledování jsou patrné tendence k:

- růstu velikosti konkurenceschopného podniku,
- poklesu počtu zemědělských závodů,
- snižování počtu specializovaných zemědělských závodů (farem).

Tendence poklesu počtu zemědělských podniků uvádí tab. I.

Z uvedeného přehledu vyplývá neustálý pokles počtu zemědělských podniků, především o malých výměrách, které nejsou konkurenceschopné.

I. Počet a průměrná velikost zemědělských podniků v letech 1975-1987 – The number and average size of agricultural enterprises in the years 1975-1987

	Počet podniků v tis. ^{A)} ¹			Ø velikost, ha z.p. ²		
	1975	1985	1987	1975	1985	1987
Dánsko	133	91,3	85,9	22,4	31,0	32,5
Francie	1315	974,5	911,8	22,4	29,2	30,7
Nizozemí	163	120,9	117,2	12,8	16,7	17,2
SRN	908	703,9	670,7	13,7	16,9	17,6
V. Británie	281	242,5	242,8	58,7	69,3	68,9
Kanada	318 ^{B)}	293,0	-	206,5 ^{B)}	231,3 ^{D)}	-
USA	2439,5	2292,5	2143,1	172,4 ^{C)}	178,5	186,6 ^{E)}

A) ES podniky nad 1 ha z.p., USA podniky s příjmem nad 1000 USD za rok – EC enterprises above 1 hectare of farm land, US enterprises with income over 1,000 USD per year; B) 1981; C) 1980; D) 1986; E) 1990

¹ number of enterprises in thous., ² average size, hectares of agricultural land
Pramen: ÚVTIZ 1991

Situaci nám přiblíží příklad našich sousedů Rakouska a SRN. Celkový počet zemědělských podniků v Rakousku se za 16 let od roku 1970 snížil o 28 401, tj. o 15,7 %. Klesá počet podniků ve všech kategoriích vyjma podniků nad 200 ha, jejichž počet stoupl o 15,5 %. Zajímavá je skutečnost, že více než 1/3 podniků má výměru do 5 ha, ale na celkové výměře se podílí necelými 4 %, kdežto podniků nad 100 ha v roce 1986 bylo 2,1 %, ale obhospodařovaly téměř polovinu veškeré půdy.

Průměrná výměra rolnického hospodářství v SRN se zvýšila od roku 1949 z 8,1 ha z.p. na 18,2 ha z.p. v roce 1989. Za toto období zaniklo více než 61 % farem (absolutní pokles o 998 tis. farem). Dochází tak ke změně velikostní struktury zemědělských podniků. Tento pohyb je prakticky plynulý a je charakterizován úbytkem podniků do 25 ha.

Trend snižování celkového počtu farem ve všech vyspělých zemích s následným růstem průměrné velikosti jednoho podniku je umožňován stále rozsáhlejším využíváním pachtu. V roce 1987 v zemích ES obhospodařovali vlastníci farem 65 % vlastní půdy a zbytek tvořila půda propachtovaná. Celkově největší podíl propachtované půdy je v Belgii (68 %) a ve Francii (53 %).

Proces koncentrace zemědělské výroby je ale samozřejmě vyvolán a provázen vědeckotechnickým rozvojem se všemi důsledky. Jedním z významných je nutný pokles pracovních sil v zemědělství. To je tendence, s jejímiž důsledky musíme při transformaci zemědělství u nás počítat. Porovnáváním údajů dojdeme k závěru, že v současné době v této sféře dosahujeme ve srovnání s vyspělými zeměmi zhruba polovičních parametrů (tab. II).

Naše podniky po transformaci, v zájmu konkurenceschopnosti, budou nuceny tuto filozofii přijmout. Přitom je jedno, zda půjde o soukromé hospodářství farmáře nebo o jinou podnikatelskou formu.

II. Pracovní síly v zemědělství – Manpower in agriculture

	Pracovní síly, tis. ¹			Počet obyvatel na 1 prac. v zemědělství ²		
	1980	1985	1990	1980	1985	1989
Dánsko	198	163	139	25,9	31,4	36,9
Francie	2 024	1 655	1 398	26,6	33,3	40,1
Nizozemí	302	263	236	46,8	55,1	62,9
Rakousko	306	254	217	24,7	29,7	35,1
SRN	1 635	1 331	1 123	37,7	45,9	54,9
V. Británie	706	634	581	80,1	89,6	98,8
Kanada	624	531	454	38,5	47,5	57,8
USA	3 801	3 339	2 969	59,9	71,7	83,6
ČSFR	1 066	906	798	14,4	17,1	19,6

¹manpower in thousands, ²number in inhabitants per 1 worker employed in agriculture

V roce 1987 připadlo v zemích ES v průměru na jednoho přepočteného pracovníka 12,6 ha z.p., přičemž největší výměru na pracovníka 31,9 ha z.p. vykazovala Anglie. Tyto průměrné údaje jsou ovšem zavádějící, protože nemáme k dispozici údaje podle jednotlivých velikostních skupin podniků. Pro přesnější představu uvedeme údaje, které interpretují závislost farmáře na vedlejším příjmu (tab. III).

III. Podíl farmářů s příjmem z nezemědělské činnosti nad 50 % celkových příjmů ve vybraných zemích ES v % – The share of farmers with income from non-agricultural activity over 50 % of total income in selected EC countries in %

Farma ¹	Dánsko	Francie	SRN	V. Británie	Nizozemí
do 5 ha	32,1	39,7	59,5	39,1	40,5
5 – 20 ha	40,9	37,5	53,9	34,3	23,1
20 – 50 ha	27,4	24,9	11,8	17,8	4,0
50 a více ha	25,4	20,1	5,3	11,4	4,0

¹farm

Z tab. III je patrné, že i značná část podniků nad 50 ha ve většině uvedených zemí je závislá na příjmech z vedlejší činnosti, a to i přes podporu státu.

Nechceme dále rozebírat procesy spojené s dopadem technického rozvoje na vývoj podnikových struktur. Chtěli jsme pouze ilustrovat obecnou tendenci ke snižování počtu malých podniků (farem) a snižování potřeby pracovních sil a na

druhé straně ke zvyšování výměry podniků v podmínkách tržní ekonomiky. Nejde vlastně o nic jiného, než o diferenciací proces spojený s konkurenčním obsahem tržní ekonomiky.

U nás se 40 let vytvářely zcela jiné podmínky. Administrativně centralistický model organizace a řízení národního hospodářství, jehož základem byla etatizace zdrojů a výrobních fondů, se důsledněji prosazoval i v zemědělství nejen ve státních statcích, ale i v družstevní oblasti, která soustavně projevovala zájem družstevních podniků o samostatnost v rozhodování. Důsledkem bylo v první etapě (50. léta) v podstatě zbídačování rolnického stavu. Až na přelomu 60. let, kdy ekonomika průmyslu zpomalila tempo svého rozvoje a začaly problémy s obchodní bilancí atd., se začala měnit politika státu od jednostranného odčerpávání zdrojů ze zemědělství (včetně pracovních sil) k ekonomické „vyrovnanosti“ v zemědělství. To ovšem znovu obnovilo podnikatelskou aktivitu družstevních podniků (po roce 1965 - 1969).

Odvětví prvovýroby, v té době již ne soukromovlastnické, ale družstevní, se začínalo znovu organizovat na jemu vlastních podnikatelských principech (viz např. zakládání společných zemědělských podniků).

Historická a logická cesta postupné koncentrace a specializace výroby, která se začala rozvíjet na bázi mezipodnikových vztahů a postupná zájmová hierarchizace zemědělských výrobců byla najednou (po roce 1970) v souladu s obecnou politikou řešena administrativním způsobem. Šlo především o vytváření velkých výrobních celků za cenu státních dotací a subvencí. Jeden z nejhorších důsledků tohoto procesu je totální odtržení zájmu člena ZD, ať vlastníka nebo pracovníka, od hospodářského výsledku podniku. Odosobnění od vlastní majetkové účasti na celkových podnikových výsledcích se dá vyjádřit jednoduše ve větě: oni (vedoucí) musejí zajistit životní standard a my (pracovníci a často i vlastníci) budeme vykonávat přikázanou práci. Toto je přesně princip neslučitelný s účastí výrobce, který je zároveň majitelem či vlastníkem majetkového podílu v družstvu. Zákony č. 229/91 Sb. a č. 42/92 Sb. dávají možnost vyčlenit vlastní půdu a majetek a soukromě hospodařit, ale i možnost všem členům ZD vymezit objektivně (tj. podle předpisů) jejich majetkovou účast (podíl) na majetku podniku.

Zde ale nastává nemalý rozpor. Výpočet majetkových podílů oprávněných osob je jedna věc (technická). Druhá, a daleko důležitější otázka, do značné míry psychologická, je vztah vlastníka k tomuto majetkovému podílu.

Nejčastěji by vlastníci podílů chtěli vydat podíl v hotových penězích a to co nejdříve. To z mnoha důvodů nelze.

ZD má jen omezený finanční prostor ve vztahu k finančnímu vyrovnávání majetkových podílů. Musí ale zaplatit pacht z pronajaté půdy. Podle našeho názoru ve výši cca daně z pozemku, tj. 0,75 % ceny půdy. Pacht spolu s daní pak činí 1,5 % ceny půdy (zpravidla podle průměrné ceny v katastru, na kterém se půda

nachází). Musí též zaplatit nájem z užívaných budov a dividendy členům za jejich majetkový podíl nebo jen členský vklad podle možnosti dělení zisku (po zdanění). Při celkově dobré ekonomické situaci družstva by se mohlo případně uvažovat i o zúročení (např. 0,5 %) majetkových podílů oprávněných osob, nečlenů ZD.

Tento soubor výdajů zhoršuje startovací podmínky ZD po jeho transformaci na nový podnikatelský subjekt.

POHYB VE STRUKTUŘE ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ

Poslední roky minulého desetiletí vyjadřují dosaženou úroveň centralizace a koncentrace v zemědělské prvovýrobě, jak jej dovršila „socialistická“ přestavba zemědělství.

Počínaje rokem 1990, od přijetí zákona č. 162/90 Sb. a zvláště pak po přijetí zákona č. 229/91 Sb., se začínají uplatňovat decentralizační tendence nejen dělením některých administrativně vytvořených celků, ale i rozvojem soukromého hospodaření na půdě vydané vlastníkům.

IV. Počet státních statků a zemědělských družstev v ČSFR v letech 1989-1991 – The number of state farms and farm cooperatives in the CSFR in the years 1989-1991

Velikostní skupina ¹ ha z.p.	Počet podniků ²			Změna v % ³ 91/89
	1989	1990	1991	
Státní statky⁴				
1 - 3 000	20	29	57	285
3 001 - 4 000	22	27	30	136
4 001 - 5 000	37	37	35	95
5 001 - 6 000	35	39	38	109
6 001 - 7 000	21	19	17	81
7 001 - 8 000	21	22	22	105
8 001 - 9 000	11	11	13	118
9 001 - 10 000	8	7	4	50
nad 10 000	29	28	18	62
Celkem⁵	204	219	234	115
Zemědělská družstva⁶				
1 - 500	3	7	34	1 133
501 - 1 000	53	67	168	317
1 001 - 1 500	222	249	344	155
1 501 - 2 000	314	327	391	125
2 001 - 2 500	324	329	328	101
2 501 - 3 000	246	247	231	94
3 001 - 3 500	165	163	137	83
3 501 - 4 000	130	131	111	85
4 001 - 4 500	80	76	66	82
4 501 - 5 000	45	44	36	80
nad 5 000	73	73	52	71
Celkem⁵	1 655	1 713	1 898	115

¹size group, ²number of enterprises, ³change in %, ⁴total, ⁵state farms, ⁶farm cooperatives

Podle datové báze VÚEZVž jsou počty státních statků a ZD v jednotlivých velikostních skupinách za roky 1989-91 za ČSFR uvedeny v tab. IV.

Už z tohoto „federálního“ přehledu je zřejmé, že dělením statků a družstev se posilnily státní statky o výměře do 6000 ha z.p. při výrazném poklesu počtu statků nad 9000 ha z.p. Tyto změny, vzhledem k ekonomické situaci statků a dalším procesům vyplývajícím ze zákona č. 229/91 Sb., ale i č. 42/92 Sb., budou priva- tizačním procesem pokračovat daleko intenzivněji.

U družstev je tento diverzifikační proces více spojen s předcházejícím admi- nistrativním způsobem jejich centralizace a počet družstev až do výměry 2 500 ha se stabilizoval nebo má rostoucí tendenci (hlavně ve skupinách do 2 000 ha). V roce 1992 bude významně ovlivněn soukromými vlastníky půdy, kteří požádali o její vydání. Většinou to představuje 10 - 20 % půdní základny družstva.

Celostátní údaje o počtech a struktuře podle velikostních skupin státních statků a ZD nejsou totožné s údaji republik (tab. V a VI).

V. Počet státních statků v ČR a SR v letech 1989-1991 – The number of state farms in the Czech and Slovak Republics in the years 1989-1991

Velikostní skupina ¹ ha z.p.	Počet podniků ²			Změna v % ³ 91/98
	1989	1990	1991	
Česká republika				
1 - 3 000	13	19	38	292
3 001 - 4 000	13	18	20	154
4 001 - 5 000	15	15	19	127
5 001 - 6 000	23	25	26	113
6 001 - 7 000	11	10	9	82
7 001 - 8 000	15	15	15	100
8 001 - 9 000	9	9	11	122
9 001 - 10 000	8	7	4	50
nad 10 000	27	26	16	59
Celkem⁵	134	144	158	118
Slovenská republika				
1 - 3 000	7	10	19	271
3 001 - 4 000	9	9	10	111
4 001 - 5 000	22	22	16	73
5 001 - 6 000	12	14	12	100
6 001 - 7 000	10	9	8	80
7 001 - 8 000	6	7	7	117
8 001 - 9 000	2	2	2	100
9 001 - 10 000	0	0	0	0
nad 10 000	2	2	2	100
Celkem⁵	70	75	76	109

1 - 5 viz tab. IV - for 1 - 5 see Tab. IV

VI. Počet zemědělských družstev v ČR a SR v letech 1989 - 1991 – The number of farm cooperatives in the Czech and Slovak Republics in the years 1989 - 1991

Velikostní skupina ¹ ha z.p.	Počet podniků ²			Změna v % ³
	1989	1990	1991	91/89
Česká republika				
1 - 500	2	3	8	400
501 - 1 000	23	26	43	187
1 001 - 1 500	130	142	163	123
1 501 - 2 000	211	217	231	109
2 001 - 2 500	220	220	215	98
2 501 - 3 000	162	159	158	98
3 001 - 3 500	93	91	87	94
3 501 - 4 000	82	83	77	94
4 001 - 4 500	46	43	44	96
4 501 - 5 000	17	16	17	100
nad 5 001	38	38	33	87
Celkem⁵	1 024	1 038	1 076	105
Slovenská republika				
1 - 500	1	4	26	2 600
501 - 1 000	30	41	125	417
1 001 - 1 500	92	107	181	197
1 501 - 2 000	103	110	160	155
2 001 - 2 500	104	109	113	109
2 501 - 3 000	84	88	73	87
3 001 - 3 500	72	72	50	69
3 501 - 4 000	48	48	34	71
4 001 - 4 500	34	33	22	65
4 501 - 5 000	28	28	19	68
nad 5 001	35	35	19	54
Celkem⁵	631	675	822	130

1 - 5 viz tab IV - for 1 - 5 see Tab. IV

V ČR je charakteristické, že proces diverzifikace státních statků se projevuje u všech velikostních skupin, s výjimkou skupiny s výměrou 6 - 7 tis. ha a nad 9 tis. ha, tj. bývalé velké oborové podniky Šumava, Tachov, Cheb apod.

Na Slovensku se projevuje vzestupná tendence počtu státních podniků do výměry 3-4 tis. ha, ale zároveň zůstal stabilní počet státních statků ve skupinách nad 8 tis. ha z.p.

VII. Struktura soukromých zemědělských podniků v ČR (vzorek 852 sledovaných podniků)
 – The structure of private agricultural enterprises in the Czech Republic (sample of 852 enterprises under study)

Velikostní skupina ha z.p. ¹	Počet podniků ²		Výměra ha ³	
	ve skupině	%	celkem	%
1 - 5	43	5,5	52	0,03
6 - 10	21	2,5	181	0,09
11 - 20	34	4,0	563	0,29
21 - 50	99	11,6	3 606	1,87
51 - 100	135	15,8	10 618	5,51
101 - 200	274	32,2	39 988	20,76
201 - 300	113	13,3	28 149	14,61
301 - 500	69	8,1	27 585	14,32
501 - 1 000	45	5,3	31 480	16,34
1 001 - 2 000	15	1,8	23 129	12,20
2 001 - 4 000	1	0,1	4 000	2,77
nad 4 000	3	0,3	23 249	12,07
Celkem ⁴	852	100	192 600	100

¹size group in hectares of agricultural land, ²number of enterprises, ³area in hectares, ⁴total

U státních statků je zřejmé, že zákon č. 229/91 Sb. pro svou krátkou účinnost se nemohl ještě projevit v pohybu velikostních struktur. Jinak je tomu u zemědělských družstev, kde platil zákon č. 162/90 Sb. již od června roku 1990.

U zemědělských družstev v obou republikách v letech 1989-1991 se výrazně zvětšily počty podniků do 500 ha i v následných skupinách do 2,0 nebo 2,5 tis. ha a podniků s vyšší výměrou půdy. Přitom ale celkový počet ZD se zvýšil v ČR o pouhých 5 %, ale v SR o 30 %.

Znovu však musíme upozornit, že diferenciační proces ve velikosti podniků se bude prohlubovat v roce 1992 v souvislosti s transformací (velikost obdělávané půdy) a v roce 1993 v dále pokračujícím dělení nových transformovaných subjektů.

Speciální oblastí v novém politickém klimatu po roce 1989 je vývoj soukromého sektoru v zemědělské prvovýrobě.

V dalším rozboru využíváme podkladů ze šetření sociologického útvaru VÚEZVŽ uskutečněného ve spolupráci s Institutem pro výzkum veřejného mínění, agenturou RAYSA. Jejich poznatky o souboru 1000 podniků jsme doplnili o propočty a poznámky související s výměrou půdy sledovaných subjektů a strukturou velikostních skupin.

Není bez zajímavosti, že z 852 sledovaných soukromých podniků v ČR je 19 s výměrou nad 1000 ha, z toho 3 o průměrné výměře 7 750 ha a podílem 27 % na půdě souboru, ale s pouhými 180 ha vlastní půdy. V SR 4 podniky nad 1000 ha z.p. a jeden z nich s nejvyšší výměrou 4730 ha vlastní, tj. restituované půdy, obhospodařují 40 % z celkové výměry souboru.

Přítom propachtovaná půda činí u této skupiny podniků v ČR 67,6 % a v SR 46 %. Ukazuje to na zájem o podnikatelský způsob tržního hospodaření i při poměrně vysokém nájmu půdy.

Uvedené podniky jsou svou výměrou a vnitřním ekonomickým prostorem porovnatelné se ZD obdobné výměry. Bude nesporně zajímavé a poučné sledovat jejich další rozvoj a konkurenceschopnost. To ovšem platí i o všech soukromých podnicích o výměře 200 a více ha, které představují ve vybraném souboru ČR cca 29 % podniků, ale hospodaří na 72 % půdy celého sledovaného souboru.

Obdobné tendence se projevují i v SR s tím, že tam má větší váhu kategorie menších vlastníků (až 84 % do 200 ha, která hospodaří na 35,3 % půdy).

Podrobnější údaje, ze kterých lze získat další poznatky, jsou uvedeny v tab. VII. Šetření 852 sledovaných podniků v ČR reprezentuje jen malý vzorek těch, co se rozhodli soukromě hospodařit, avšak základní souvislosti mezi nimi však vyjadřuje.

Z uvedených údajů vyplývá především poznatek, že ve skupinách o výměře vyšší než 500 ha působí 64 podniků (7,5 %), ale hospodaří na výměře 81 858 ha, tj. na 42,5 % půdy sledovaného souboru. Z toho je 59 % půdy propachtované. Naproti tomu ve skupinách do 50 ha z.p. je 197 podniků (23,1 %), které hospodaří na 4 402 ha z.p., tj. 2,28 % půdy, z toho 51,6 % propachtované.

Na Slovensku zachycuje soubor pouze 146 podniků. Ale i zde se projevují obdobné tendence. V kategorii nad 500 ha se nachází 6 podniků (4,1 %), které obhospodařují 12 000 ha z.p., tj. 45,2 % půdy, z toho 40,6 % propachtované.

Ze sociologického pohledu je zajímavé, že přes 60 % dotázaných chce rozšířit rostlinnou a živočišnou výrobu a 14 % i výrobu nezemědělskou. Hlavní problémy jsou finanční záležitosti, stav hospodářství a administrativa. Průměrný věk dotázaných je 46 let, nejnižší ve výměrách do 10 ha, při výměře 301 - 2 000 ha kolem 45 let a v nejvyšších výměrách jsou tři ve věku kolem 45 let a jeden 70letý. U soukromých zemědělců je proti celostátnímu průměru více vyučených bez maturity a více vysokoškoláků. Přes 40 % zemědělců vykonávalo předtím technicko-hospodářské funkce. Na plný úvazek pracuje v hospodářství jen čtvrtina manželék (manželů) a 5 % vypomáhá. Až 30 % příslušníků rodiny pracuje mimo vlastní hospodářství. Skoro 60 % rodin má ještě nezaopatřené děti. Ve 43 % (366) hospodářstvích pracuje na plný úvazek jedna osoba z rodiny, ve 22,7 % (193) jsou to 2 osoby a v 6 % tři rodinní příslušníci. Naproti tomu jedna čtvrtina (25,5 %) neuvádí plný úvazek ani u hospodáře. Cizí pracovníky na plný úvazek zaměstnává pouze 45 hospodářů (5,2 %).

Vybavenost technikou je různá, na 729 hospodářství připadá 1 351 ks traktorů, z toho polovina mladších 3 let. Na jednom hospodářství v kategorii 301 - 500 ha se nachází 20 ks traktorů, zatímco v kategorii nad 500 ha pouze 2-7 traktorů. 19,2 % hospodářství (164) vlastní 178 kombajnů. Na zemědělskou činnost používá pro některé práce služeb jiných organizací cca čtvrtina hospodářství, u kombajnové sklizně celá třetina. V roce 1991 nemělo 30 % dotazovaných zemědělské pojištění.

ZÁVĚR

Z těchto údajů je patrné, že soukromý sektor svůj výraznější charakter teprve hledá. I tak je však zřetelná tendence k hospodaření na větších hospodářstvích než byla ta původní, je zřejmé, že do tohoto podnikání vstupují převážně osoby ve zralém věku a často se zkušeností s řízením zemědělského provozu, a že cizí pracovní síly využívá v převážné míře jen sezónně. To všechno jsou jevy, které korespondují se zahraničními zkušenostmi a potvrzují snahu přizpůsobit se co nejvíce podmínkám vysoce konkurenčního prostředí.

Literatura

BAUMGARTNEROVÁ, E. - GUBOVÁ, V.: Riešenie problematiky transformácie a privatizácie v SR. VÚEPP.

DIVILA, E.: Transformace agrárního sektoru: koncepční otázky formování nových podnikatelských subjektů. Ek. ústav ČSAV, 1992.

MAJEROVÁ, V.: Ekonomické a sociální důsledky transformačního procesu pro pracovníky zemědělských podniků. VÚEZVŽ Praha, 1992.

MAJEROVÁ, V.: Základní soubor údajů pro sociologické šetření, VÚEZVŽ Praha, 1992
Podnikatelský záměr, Sborník ČMRD a VÚEZVŽ, července 1992.

Transformační projekt – jak metodicky postupovat. Sborník ČMRD a VÚEZVŽ, únor 1992.

Došlo 31. 12. 1992

LIPTÁK M., VÁVRA, V., Economic Research Institute for Agriculture, Praha

Some starting points and approaches to the profiling of business structures in privatization and transformation process of agro-food production complex

Zeměd. Ekon., 39, 1993, No. 5, p. 369-382 -7 tabs., refs 6, summaries in cz, en

A key factor of the present radical reform of the entire Czech economy is the transformation of proprietary structure. This transformation pursues two basic, inter-connected aims in the agrarian sector. First of all, it is the amendment of injustice

caused by collectivization and nationalization of the original private farms (farm-steads). Paralelly with it, another task is solved: removal of general deformation, imperfection of the so-called social property consisting of its anonymity.

Property restitutions or reprivatization and personification of „collective“ property in the present cooperatives are the means for it. An inclusive part of these processes is the use of various forms of property transformation in such a way that proprietary structures should find the corresponding functional place in the market economy of the society.

There are two initial model concepts of this structural transformation:

- breakdown of the up-to-now agricultural cooperatives and state farms into individual private farms, in particular family farms with a possibility of their subsequent association into specialized associations in the form of traditional cooperatives providing above all marketing, purchase and other services for its members – private farmers;
- transformation of post-socialist agricultural large-scale production into authentic cooperatives (agricultural or agricultural and commercial cooperatives of owners – property participants) or partnerships with subsequent internal completing and modification of these entrepreneurial forms.

The above mentioned model approaches are not, by our opinion, „alternative“ to all intents and purposes. They do not represent antithetical ways of solving the economic transformation of the post-socialist proprietary structure in agrarian sector, but they are complementary.

The second model may, as a manifestation of the necessity of the compromise solution of privatization in the substantive part of agriculture, fulfil a function of transition to the entrepreneurial system which shall behave as any other private body in the structure of the national economy.

According to this main direction of the present economic theory based on the tradition of liberal thinking, the behaviour of people in the entrepreneurial sphere is subordinated to the proprietary motivation. The comparison of the two systems, parallel in the world economies until the recent time – the market system, based on the private property motivated by profit, and centrally planned system with its depersonalized „social“ property – gave an explicit evidence.

The property is in a direct relation to the activation of a man: private property motivates him by itself for the utilization of the possibilities for an effective „introduction“ of his (business) property. At the same, it quarants that the concern of the work results will be adequate to the efforts expended. In turn, the (wide) national property led to the growing social apathy. In economy, such a subject (worker) is a passive subject, in civic medium – a waiting observer. He becomes an uninvolved personality – uninvolved, unwilling to take the responsibility.

Agriculture is a typical sector of economy which can be efficiently based upon „the decentralized system consisting in personal responsibility where remuneration is in close correlation with the result, this being far more effective than agriculture based on

centralized system and based on wage labour...". There are some exceptions of course. However, agriculture has, by its historical development in the world, the conditions rather more suitable for individual entrepreneurship. This means for simple, mutually connected proprietary and productional structure of activities performed by the same subject or limited groups of homogenous entities. This structure is relevant to the family farms and family partnerships.

privatization and transformation, entrepreneurial structures, agricultural enterprises, agricultural cooperatives, state farms

Adresa autorů:

Ing. Miroslav L i p t á k , CSc., ing. Vojtěch V á v r a , CSc., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

MOŽNOSTI ŘEŠENÍ INFORMAČNÍHO SYSTÉMU APK ČESKÉ REPUBLIKY

TRÁVNÍČEK Z., KUBIŠTA Z., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky,
Praha

Možnosti řešení informačního systému APK České republiky

Zeměd. Ekon., 39, 1993, č. 5, s. 383-396. - 5 sch., res. čes., angl.

Příspěvek vymezuje základní problémy současného informačního systému APK a rozpracovává náměty některých dílčích částí ve vztahu k potřebám informačního systému a informatiky v tržní ekonomice. Podnikatelské subjekty a sféra řízení v těchto podmínkách vyžadují pohotové poskytování informací ve velmi krátkých intervalech za účelem monitorování podnikatelského prostředí a trhu. Těmto parametrům musí odpovídat i úroveň organizačního a technického řešení informačního systému APK. Navrhované řešení zohledňuje především potřeby ministerstva zemědělství, dalších centrálních a nadpodnikových orgánů a nezaměřuje se v této fázi na hlubší rozpracování rezortních a dalších podnikatelských informačních systémů.

informatika, informační systémy, centrální databáze, databanka, informační zdroje, hardware, software

V rámci základních pravidel podnikání na agrárním trhu je třeba zajistit všem účastníkům stálý přísun kvalitních informací poskytovaných za stejných podmínek a ve stejnou dobu. Pak je na každém subjektu a jeho realizačním týmu, jak tyto informace dále v konkurenci trhu zhodnotí.

Informace v souladu s rozvojem možností technických prostředků jsou stále ve větším detailu a frekvenci požadovány jak centrální sférou pro makroekonomické posuzování, tak podnikovou sférou pro manažerské potřeby.

Jedná se o celosvětový trend, kdy informatika rozšiřuje možnosti a kapacitu řídicích pracovníků, a tím také možnosti a kapacitu výrobních prostředků. Úroveň informatiky ovlivňuje významně řešení problémů zemědělské výroby a zásobování obyvatelstva potravinami. Rozsah a kvalita informací rozhodují o správném zaměření agrární politiky.

INFORMAČNÍ SYSTÉM APK A JEHO FUNGOVÁNÍ V ROCE 1992

Informatika APK není tvořena jedním informačním systémem, ale představuje fungování několika informačních systémů.

V roce 1991 a 1992 proběhla řada změn, které se z informačního hlediska promítly i do informačního systému APK:

- redukoval se obsah některých výkazů, některé výkazy byly zrušeny, vznikaly požadavky na uspokojování nových informačních potřeb (rozšiřují se hlavně výběrová šetření);
- došlo k zásadní změně typu a počtu zpravodajských jednotek působících v APK;
- změnila se soustava ukazatelů a jejich metodický obsah (účetnictví), vznikla potřeba zcela nových informací;
- změnila se organizační struktura a funkce hlavních zpracovatelů informační soustavy (státních statistických orgánů, ZZN ap.);
- podstatně se změnila řídicí úloha, funkce a cíle státních řídicích orgánů.

Vedle hlavních systémů, tvořených státní statistikou a resortním výkaznictvím, vzniká řada dalších, které svůj systém teprve budují. Nedostatkem je, že tyto systémy nejsou zatím jednotně metodicky usměrňovány, což ztěžuje vzájemnou srovnatelnost dat, časových období, typů podnikatelských subsystémů ap.

Současnou informační soustavu APK z hlediska informačních zdrojů můžeme rozdělit do několika okruhů:

1. Státní statistika
2. Resortní statistika
3. Informační systém pracovišť ministerstev zemědělství
4. Informační systém pozemkového fondu a pozemkových úřadů
5. Informační systém agrárních komor
6. Informační systém zájmových sdružení a svazů
7. Informační systém vědeckovýzkumných pracovišť
8. Informační systém finančních subjektů
9. Informační systém ostatních institucí

V souhrnu stávající informační soustavu charakterizují:

- celková neefektivnost využívání informací,
- vysoké nároky na plošná, nadbytečně podrobná a častá šetření s řadou duplicitních zjišťování,
- metodická nejednotnost některých zjišťování,
- nedostatek informací a systémů sledujících tržní ekonomiku,
- technická a technologická zaostalost v oblasti přenosu dat a využívání databází.

PŘENOSY DAT

Současná organizace dat v informačním systému APK se vyznačuje centralizovaně ukládanými daty s decentralizovanou aktualizací, což značně zrychluje poskytování informací a snižuje chybovost údajů.

Většina dat je uložena souborově, část databázově a malé množství databankově.

Struktura přebíraných dat je rozdílná a závislá na rozsahu výkazů a stupni automatizace ve zpracovatelské organizaci. Data jsou přebíraná v jedno i víceprvkových větách nebo několika víceprvkových větách z výkazů, dále pak jako textový soubor nebo SDF, popř. export z databáze nebo jiných vyšších softwarových produktů. Toky a přenosy dat se v současnosti dějí na médiích, tj. magnetické pásce nebo disketách. Jelikož není většinou instalováno propojení do sítě, není možné realizovat dálkový přenos dat, popř. i dálkové zpracování dat. V některých oblastech informačního systému jsou informace prezentovány formou tabulkových realizačních výstupů na vzdálené nebo lokální terminálové síti.

NÁMĚT NA ORGANIZAČNĚ TECHNICKÉ ŘEŠENÍ INFORMAČNÍHO SYSTÉMU APK

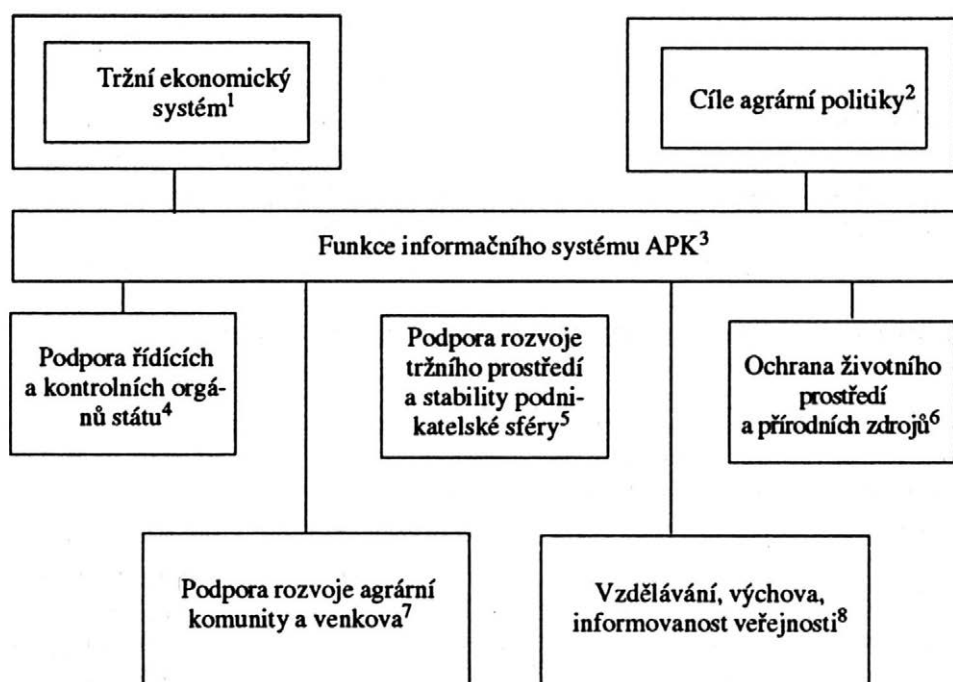
Sledování prostředí agrárního trhu vyžaduje přístup k aktuálním a kvalitním informacím naturálního a finančního charakteru, jejich porovnávání v delších časových řadách, analyzování a vyhodnocování jak na úrovni orgánů řízení zemědělství ke strategickému prognózování, tak na úrovni výrobců k podnikatelskému rozhodování. Takové prostředí může vytvořit pouze informační systém, který je kvalitní po stránce obsahové, organizační a technické.

Hlavní funkce a obsah informačního systému APK je na jedné straně vymezován potřebami ekonomického řízení (a v něm úlohou státních řídicích a kontrolních orgánů) a na druhé straně určován zájmy a potřebami podnikatelské sféry. Jedná se o motivační faktor celkového rozvoje odvětví.

Předpokladem úspěšného fungování informačního systému APK v tržních podmínkách je jeho racionalita a pohotovost. Vzhledem k tomu, že se kvalitativně mění okruh oficiálně vykazovaných informací, je nutné i odpovídajícím způsobem reorganizovat informační systém:

- soustředit informace, týkající se APK z různých zdrojů do integrované databáze fungující v jednotném databázovém prostředí;
- provozovat systém na centrálním počítači s takovými technickými parametry, které zaručí jeho kompatibilitu v rámci tuzemské i evropské počítačové sítě, dostatečnou výkonnost a perspektivu rozvoje hardware;
- vedle využívání základních informačních zdrojů organizovat systém pohotových účelových šetření, poskytujících zejména signální a předběžné informace (výběrová šetření, systém testovacích podniků, pružná síť signálních informací apod.);
- zajistit metodickou jednotnost dat a jejich aktualizaci;

- efektivním způsobem zajistit obousměrný přenos dat;
- poskytnout pohotový informační servis MZe;
- poskytnout pohotový informační servis ostatním uživatelům;
- plně zajistit potřeby výzkumných pracovišť.

1. Funkce informačního systému APK – Functions of information system of agro-food production complex

¹market economic system, ²aims of agrarian policy, ³functions of information system of agro-food production complex, ⁴support of managing and control authorities of the state, ⁵support of the development of market environment and stability of entrepreneurial sphere, ⁶environmental protection and protection of natural resources, ⁷support of the development of agrarian community and countryside, ⁸education, education-knowledge of public

VÝBĚROVÁ ŠETŘENÍ A SLEDOVÁNÍ TESTOVACÍCH PODNIKŮ

Zemědělská statistika se bez výběrů a výběrových šetření v budoucnosti neobejde. Rozšiřující se soukromý sektor, kde vedení prvotní evidence lidí, zvířat atd., je téměř nemožné nebo zatížené systematickými chybami (opožděné hlášení, nedostatečné vyplnění, nepravdivé údaje apod.), si větší využívání výběrů vynutí. Dalším důvodem je i nemožnost sledování potřebných dat v detailu, který je pro určité vyhodnocení nutný.

Význam soupisů nebo výběrových šetření rostl již v dřívějších letech v souvislosti se zjednodušením řízení národního hospodářství. V dnešních podmínkách tržního hospodářství budou muset být organizována v nepoměrně větším rozsahu. Důvodem je jak nutné omezení okruhu ukazatelů sledovaných státní statistikou při jejich současné obsahové změně, tak i určité zjednodušení práce statistiky a s přesunem k širšímu využívání metod matematické statistiky. Výhody výběrových metod zkoumání jsou:

- menší okruh vybraných jednotek;
- možnost zvýšení rozsahu zjišťovaných dat;
- zrychlení doby zpracování;
- zhospodárnění systému výkaznictví;
- zvýšení spolehlivosti dat (snadnější kontrola zjišťovaných údajů přímo u respondenta, možnost nasazení kvalifikovaných pracovníků apod.).

Při úvahách o tom, kde je účelné nahrazení vyčerpávajícího šetření výběrem, je třeba si uvědomit, že výhody výměru se mohou uplatnit za určitých podmínek. Teoretickou podmínkou je, aby rozptyl zkoumaného znaku byl konečný. Potom lze používat matematické formulace zákona velkých čísel pro stanovení přesnosti a spolehlivosti závěrů. Dále musíme posoudit, zda variabilita hodnot znaku a rozsah souboru, popřípadě další činitelé, jsou výhodné pro nahrazení vyčerpávajícího šetření výběrem.

Ve vyspělých zemích jsou na principu výběrových šetření rozvinuty systémy testovacích podniků. Tyto systémy pracují se statisticky reprezentativním výběrovým souborem podnikatelských subjektů. Na informační bázi těchto podniků jsou odvozovány závěry pro celý resort.

Využití obdobného systému povede k odstranění celé řady izolovaně, živelně a často duplicitně organizovaných šetření a k získání pohotových, objektivizovatelných informací potřebných pro řízení resortu a usměrňování agrární politiky.

KONCEPCE CENTRÁLNÍ DATABANKY

Na rozdíl od ostatních odvětví národního hospodářství vyžaduje sektor zemědělství a výživy objem pohotových údajů specifického a regionálního charakteru. Tyto údaje nelze sledovat odděleně, ale propojovat je v kontextu s dalšími údaji.

Toto odvětví, které je založeno převážně na biologickém charakteru výroby, se vyznačuje velkou setrvačností a z toho vyplývajícími nároky na pohotovost informace, umožňující prognózovat další vývoj. V zájmu objektivity je žádoucí, aby informace nepocházely z jednoho zdroje, ale byly jedním místem iniciovány, aktualizovány a vyhodnocovány.

Vzhledem k tomu, že řada dat pochází z různých informačních zdrojů, je žádoucí jejich soustředění do jednoho informačního centra, decentralizovaně je aktualizovat a spolu s dalšími informacemi je nabídnout uživatelům.

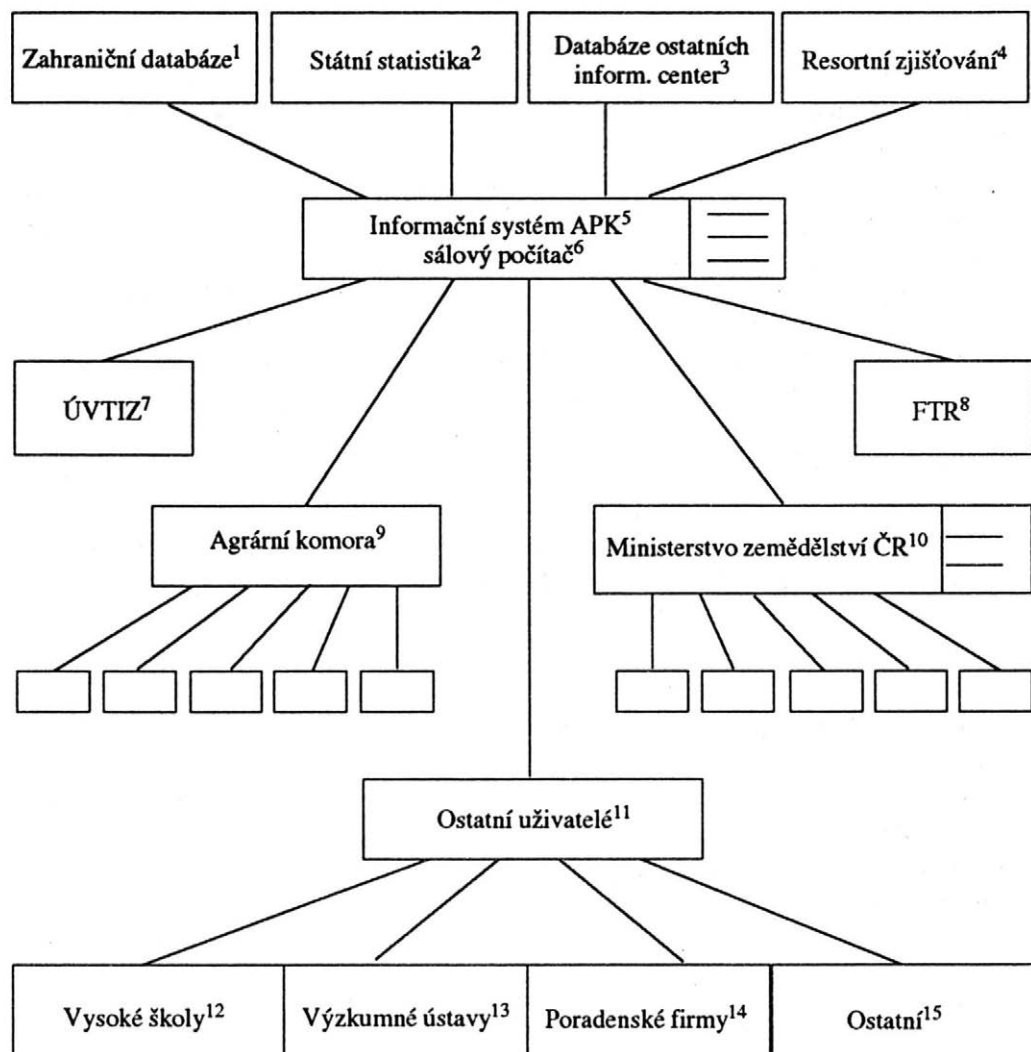
Současná roztržičnost a nekompatibilita informačních zdrojů a jejich celková potřeba pro účely analýzy a predikcí vyžadují jejich soustředění do centrální báze dat a její provozování na sálovém počítači, umožňujícím provoz v rozmezí 5 - 8 GB i více, v závislosti na počtu sledovaných údajů, frekvencí časových řad a nároků na třídění.

Základní funkce databanky jsou:

- soustředění informací týkajících se APK z různých informačních zdrojů a vytvoření centrálního informačního zdroje pro nadpodnikovou a podnikatelskou sféru;
- uchovávání a zpracování rozsáhlých souborů primárních podnikových dat z podnikatelských subjektů APK;
- správa a využití existujících informačních a normativníchází vědecko-výzkumných pracovišť;
- předzpracování datových souborů a zpracovávání standardizovaných výstupů a analýz pro informační systém MZe ČR a Fond tržní regulace (FTR);
- zabezpečování resortních šetření a výběrových šetření pro potřeby řídicí sféry;
- denní informační servis pro podnikatelskou sféru v oblasti marketinkových informací;
- poskytování informací Agrární komoře, zájmovým svazům a sdružením;
- informační zabezpečení potřeb výzkumu;
- poskytování informací pro poradenskou činnost.

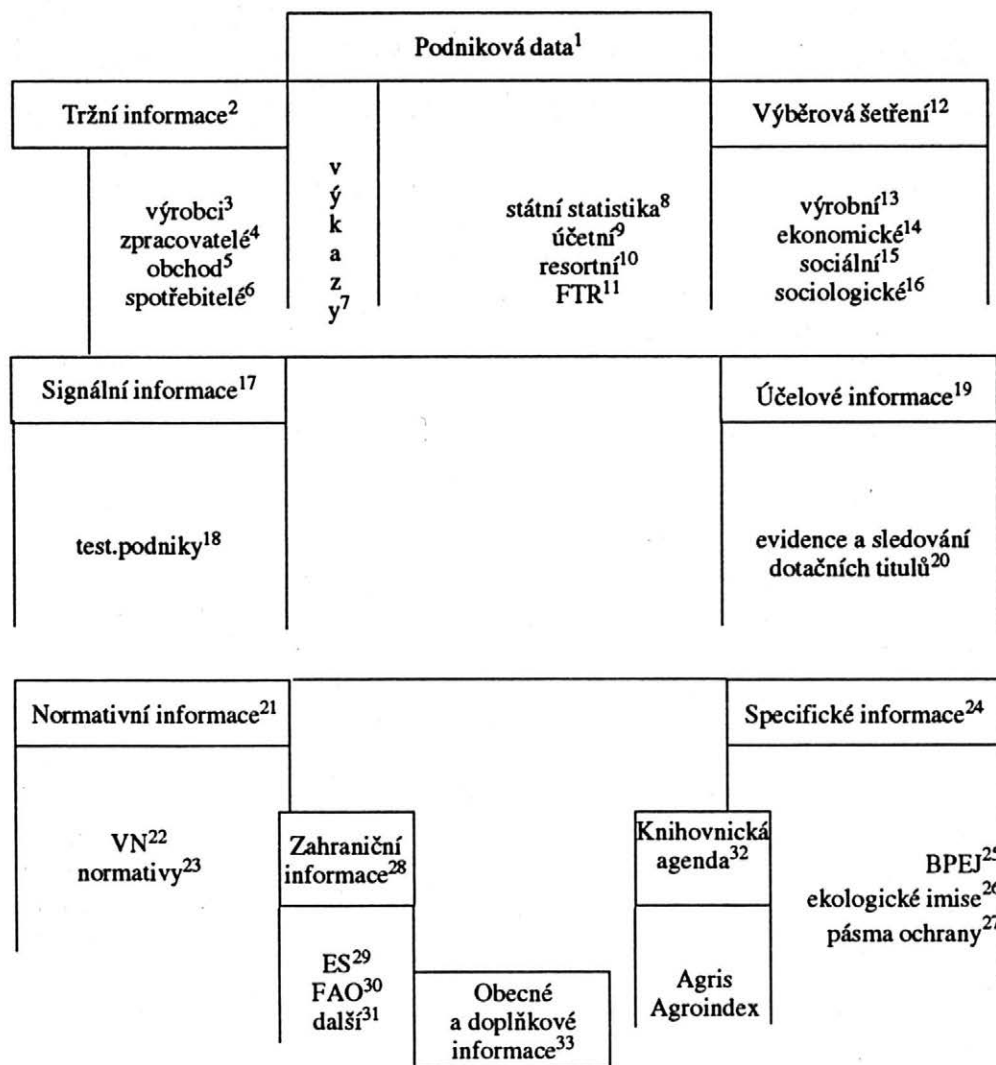
Informační systém bude i nadále vycházet z těchto reálných informačních zdrojů:

- statistické a účetní výkaznictví,
- resortní výkaznictví,
- výkaznictví Fondu tržní regulace,
- výběrová šetření (výběrové soubory, testovací podniky, aplikace systému Land Data na podnikové bázi, signální informace apod.),
- dálkový průzkum země,
- FAO,
- výzkumné ústavy,
- počítačová síť státní správy,
- pozemkové úřady, pozemkový fond,
- další zdroje.

2. Schéma struktury navrhovaného informačního systému APK – Diagram of the structure of proposed information system of agro-food production complex

¹foreign data bases, ²state statistics, ³data bases of other information centers, ⁴departmental investigation, ⁵information system of agro-food production complex, ⁶room computer, ⁷Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture, ⁸market regulation fund, ⁹Agrarian Chamber, ¹⁰Ministry of Agriculture of Czech Republic, ¹¹other users, ¹²universities, ¹³research institutes, ¹⁴consulting companies, ¹⁵others

3. Struktura informační základny centrální databanky APK – The structure of information base of central data base of agro-food production complex

¹enterprises's data, ²market information, ³producers, ⁴processors, ⁵market, ⁶consumers, ⁷statements, ⁸state statistics, ⁹accountants, ¹⁰departmental, ¹¹market regulation fund, ¹²tenders, ¹³productional, ¹⁴economic, ¹⁵social, ¹⁶sociological, ¹⁷signal information, ¹⁸tested enterprises, ¹⁹special information, ²⁰recordings and pursuit of subsidiary titles, ²¹normative information, ²²primary costs, ²³normatives, ²⁴specific information, ²⁵evaluated soil and ecological unit, ²⁶ecological immissions, ²⁷zones of protection, ²⁸foreign information, ²⁹European Communities, ³⁰Food and Agriculture Organization, ³¹others, ³²librarian routine, ³³general and supplementary information

Datové soubory jsou zpracovávány a poskytovány jak přímo formou výběru pro číselné podklady v požadovaných agregacích, tak pro širší práce při zapojení výzkumných týmů, zejména pro:

- analýzy vývoje, krátkodobé projekce, trendy, zpracování a vyhodnocování variant jako podkladů pro programy zemědělské politiky na národní a regionální úrovni;
- mezinárodní komparace a podklady pro harmonizaci zemědělské politiky se státy ES;
- analýzy účinnosti a alternativní návrhy nástrojů, forem a míry státních regulačních zásahů včetně analýz a projekcí nabídky a poptávky (komoditní studie);
- hodnocení konkurenceschopnosti zemědělství ve vazbě na půdní potenciál a ekonomickou zátěž, včetně regionálních aspektů (marginalita v evropském kontextu);
- průběžné analýzy vývoje důchodové a kapitálové situace podnikatelských subjektů v zemědělství a potravinářském průmyslu a ekonomiky výrobních odvětví;
- zpracování podkladů k sociálně ekonomické politice zemědělství a venkova se zřetelem na problémové regiony a sociálně ohrožené skupiny obyvatelstva;
- zpracování a analýzy tržních informací pro Fond tržní regulace a orientaci podnikové sféry;
- další účelové operativní informace pro nadřízený orgán;
- pravidelné a jednorázové poskytování informací pro podnikatelskou sféru.

NÁVRH TECHNICKÉHO ZABEZPEČENÍ INFORMAČNÍHO SYSTÉMU APK

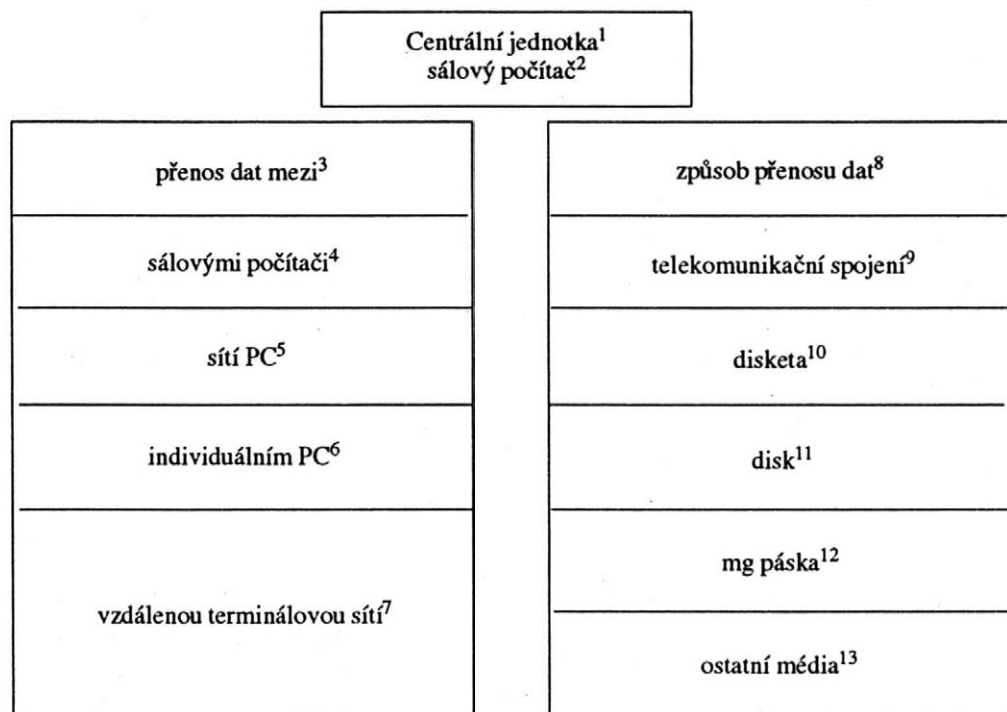
Využití moderních prostředků pro přenos dat je nezbytnou podmínkou pro účelné řešení informačního systému APK. Především některé funkční části tohoto systému, jako je např. informační systém pro tržní regulaci, signální informace apod., vyžadují pohotové poskytování informací z celé řady míst České republiky ve velmi krátkých časových intervalech za účelem monitorování podnikatelského prostředí a trhu. Akceschopný výpočetní systém s dálkovým přenosem dat je jedním ze základních předpokladů, jak včas získat informace.

Těmto parametrům musí odpovídat i úroveň technického řešení informačního systému. V první řadě musí pokrýt potřeby ministerstva zemědělství a následně poté požadavky dalších uživatelů.

V technickém pojetí informačního systému APK, vzhledem k počtu a variabilitě sledovaných údajů a nárokům na pohotovost, se uvažuje s instalací výpočetního systému IBM 4381 zapojeného do sítě.

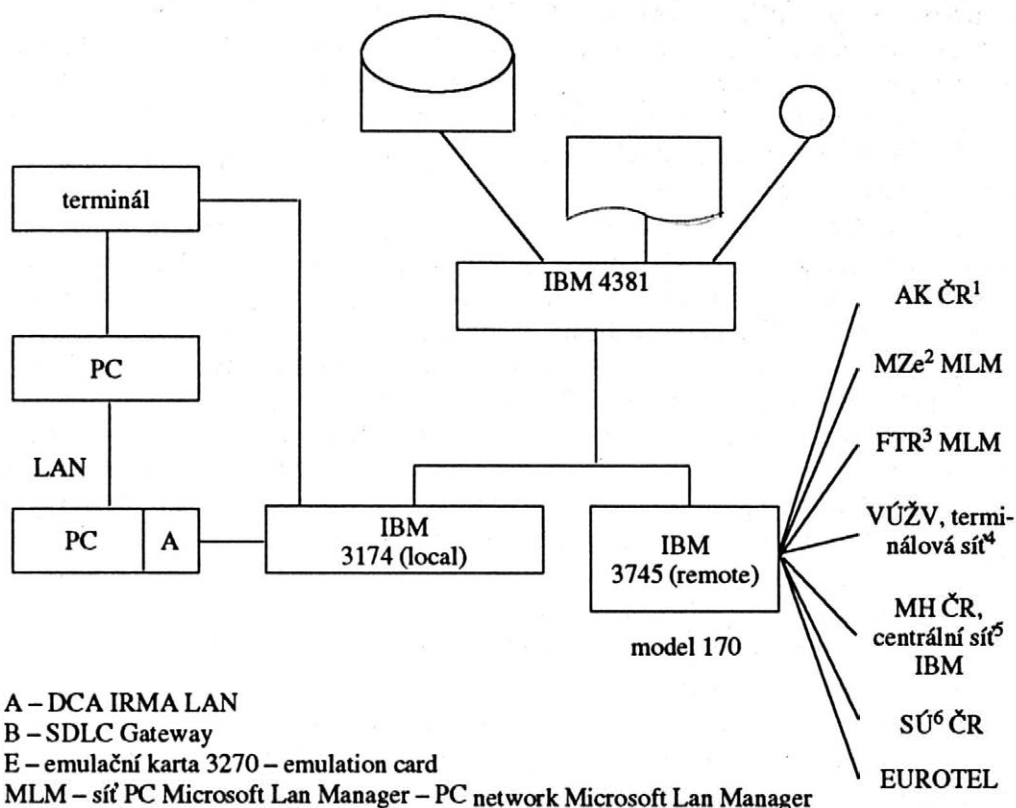
Tento výpočetní systém je na velmi kvalitní technické úrovni a umožňuje zároveň převod a využití již vybudovaných databází, kompatibilních technických prostředků a odborné úrovně pracovníků celé oblasti zpracování dat. Hlavní důraz je kladen zejména na:

- výběr optimálního technického řešení pro zabezpečení požadavků kladených na informační systém při využití stávajících kapacit a výhod jak centrálního počítače, tak i lokálních sítí PC, s ohledem na minimalizaci nákladů spojených s tímto řešením;
- využití relační databankové technologie SQL aplikované na všech úrovních výpočetní techniky (od centrálního počítače až po PC) a zabezpečující efektivní poskytování informací všem subjektům, využívajícím informační systém při uplatnění systémové ochrany těchto údajů před zneužitím;
- využití dostupných metod telekomunikačního propojení pro zapojení všech subjektů informačního systému (viz obr. 5) do heterogenní počítačové sítě, což výrazně ovlivní kapacitu datové základny z hlediska redundance a tím i výše nákladů na jejich pořízení. Zejména tuto oblast bude třeba dále zpřesňovat podle rozsahu sítě a počtu zúčastněných subjektů, což ovlivní nároky na technické a programové zabezpečení.

4. Základní schéma technického fungování centrální databanky – Basic diagram of operation of central bank

¹central unit, ²room computer, ³transfer of data between, ⁴room computers, ⁵network of personal computers, ⁶individual personal computer (PC), ⁷remote terminal network, ⁸way of data communication, ⁹telecommunications, ¹⁰diskette, ¹¹disk, ¹²magnetic tape, ¹³other media

5. Návrh technického řešení informačního systému při instalaci počítače IBM 4381 – The proposal of technical solution in installing the computer IBM 4381

¹agrarian chamber, ²Ministry of Agriculture, ³market regulation fund, ⁴Research Institute of Animal Production, terminal network, ⁵Ministry of Economy of the Czech Republic, central network IBM, ⁶statistical office (bureau)

Po provedení inovace dosáhne konfigurace centrálního počítače těchto technických parametrů: kapacita paměti procesoru 16 MB, rychlost 6.2 MIPS, disková kapacita 12,5 GB, 5 MGP jednotek s hustotou až 6250 BPI, 2 rychlostiskárny DATAPRODUCT 1500, vnitřní terminálová síť s možností připojení 60 terminálů nebo PC, telekomunikační procesor umožňující vytvoření heterogenní počítačové sítě. Jako základní operační systém bude využíván produkt IBM VM/SP6.0 umožňující nasazení SRBD SQL3.0 a telekomunikačního programového vybavení RSCS, PASS-THROUGH případně ACF/VTAM.

Toto technické řešení zaručuje kapacitní pružnost celého informačního systému a značnou volnost připojování dalších uživatelů.

V prvním kroku se navrhuje telekomunikační propojení na síť PC MZe, následně pak na informační systém ČSÚ. V návaznosti na aktivování zpravodajských sítí testovacích podniků a výběrových šetření bude postupně realizován dálkový přenos dat.

Podle potřeb a technických možností se uskuteční propojení s dalšími informačními systémy v APK.

Vedle využití veřejné telefonní sítě pro dálkový přenos dat se rýsuje jako reálné řešit datový přenos prostřednictvím paketové datové sítě EUROTTEL. Datová síť EUROTTEL využívá kabelovou síť ČR a SR. Uzly této sítě jsou vybavovány systémem DPN 100 kanadské firmy Northern TELCom. Systém je modulární a přizpůsobitelný všem existujícím normám. Umožňuje také vytvoření virtuálních privátních sítí podle požadavků uživatele. Uživatel se připojuje buď pomocí pevného datového spoje a modemu, nebo pomocí veřejné telefonní sítě s vlastním modemem. Přístupová doba při navazování spojení by neměla překročit 0,6 sekund. Rychlost přenosu je v rámci normy X.25 pro místa s pevným datovým spojením 19,2 Kbit/sec, nebo v místě uzlů 64 Kbit/sec.

Spojení může být dvojího typu:

a) komutované virtuální spojení (SVC)

– vytváří se na základě žádoucí koncového zařízení pouze na dobu výměny dat;

b) pevné virtuální spojení (PVC)

– umožňuje trvalé propojení dvou účastníků sítě vytvořením pevného spojení.

V současné době jsou ve zkušebním provozu tři uzly (Praha, Brno, Bratislava). Do konce listopadu mají být v ČR v provozu uzly v Plzni, Ústí nad Labem, Hradci Králové, Českých Budějovicích a Ostravě. Pro účastníky z odlehlých lokalit EUROTTEL vybuduje přípojku k nejbližšímu uzlu. Služby EUROTTELu jsou omezeny pouze na transport dat (neposkytuje tzv. ADD/ON/WALWA SERVICES). Paketová síť má být napojená na síť v Německu a Rakousku.

ZÁVĚR

Nároky řízení odvětví zemědělství a potravinářského průmyslu jsou spojeny i s nutností vytvoření moderního racionálně fungujícího systému informatiky APK.

Informační systém APK proto musí svým zaměřením splnit požadavky kladené na obdobná informační centra v podmínkách tržní ekonomiky, tj. poskytovat pohotové, kvalitní informace s takovou vypovídací schopností, která splní požadavky na informační servis nadřízenému orgánu a vybaví kvalitními informacemi výzkumná pracoviště, podnikatelské subjekty a další uživatele.

Nároky informatiky na rozsah, časovost informačních zdrojů a četnost výstupů vyžadují jejich soustředění do centrální báze dat a její provozování na sálovém počítači.

Došlo 22.1.1993

TRÁVNÍČEK Z., KUBIŠTA Z., Economic Research Institute for Agriculture, Praha
Solution possibilities of agro-food production complex information system of the Czech Republic

Zeměd. Ekon., 39, 1993, No. 5, p. 383-396. - 5 schemes, summaries in cz, en

It is necessary to provide permanent flow of quality information, rendered under the same conditions and in the same time to all users within the basic rules of business activities on agrarian market. Then it depends on each participant and his materialization team how he further utilizes this information in the competition of the market.

Information are, in accordance with the development of the possibilities of technical means, required in greater detail and more frequently by both the central sphere for macroeconomic evaluation and business sphere for managerial needs.

This is a world-wide tendency when informatics extends its possibilities and capacity of managers, and hence also the possibilities and capacity of production means. The level of informatics affects the level of market relations. In agriculture and food industry it has its unreplaceable meaning in solving the problems of agricultural production and supply of the population with food products. The scope and quality of information decide the proper orientation of agrarian policy.

A prerequisite of successful operation of the information system of agro-food production complex consists in its rationality and immediate availability.

From the point of view of its range and content it will be necessary to implement some organizational changes. First of all, it is necessary to reduce the number and range of compulsory all comprising reporting provided by state and departmental statistics. This optical reduction should be counterpoised by the following ways:

- extension of selective statistical inquiries,
- establishment and utilization of the network of testing enterprises,
- using another information resources (diversified network of producers, service, trade and other institutions),
- arising of completely new independent information services using the common local and overall media (TV, broadcasting, press, telephone, data networks, etc.).

Flexibility of informatics will be increased by a wide offer of special and consulting teams able to provide analyses, syntheses and predictions of expected development of economic and social phenomena.

With respect to the fact that a number of data comes from various information resources, it is advisable to gather them into a single information centre (data bank), to decentralize and up-to-date them and to offer them to the users together with another information.

The use of modern means for data transmission and transfer is an unnecessary condition for purposeful solution of agro-food production complex information system. First of all, some functional parts of this system, e.g. information system for market regulation or signal information etc., require a prompt provision of information from many places of the Czech Republics in very short time intervals with an aim to monitor an entrepreneurial medium and the market. Always-ready computer system with remote data transfer is one of the basic prerequisites for acquiring information in time.

In the technical concept of the agro-food production complex information system of the Ministry of Agriculture of the Czech Republic, with respect to the number and variability of the data under study and the claims for readiness, installing of the computer system IBM 4381 connected with the network is considered.

informatics, information systems, central data base, data bank, information resources, hardware, software

Adresa autorů:

Ing. Zdeněk Trávníček, CSc., ing. Zdeněk Kubíša, Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Mánesova 75, 12058 Praha 2, tel. 627 5502

EFEKTÍVNOSŤ NOVÝCH VKLADOV DO VÝROBY A VÝSKUMU A ICH VPLYV NA PONUKU A DOPYT PO VLNE

HAVRILA A., Ústav experimentálnej veterinárnej medicíny, Košice

Efektívnosť nových vkladov do výroby a výskumu a ich vplyv na ponuku a dopyt po vlne

Zeměd. Ekon., 39, 1992, č. 5, s. 397-406.-2 obr., 2 tab., lit. 14, res. slov., angl.

Trh s vlnou v ČSFR pred rokom 1989 nebol plne otvorený, ale bol regulovaný. Cena vlny na svetových trhoch sa do roku 1989 zvyšovala, potom prudko klesala z viacerých dôvodov: znížený dopyt v Číne a ZSSR, recesia v hospodársky rozvinutých krajinách, vysoká garantovaná minimálna nákupná cena vlny v Austrálii a vysoká svetová cena surovej vlny.

Subvencie a ochrana trhu sa skončili v bývalom ČSFR v roku 1990. Výrazný pokles nákupnej ceny surovej vlny znížil ponuku tohto domáceho produktu. Ovšem znížený reálny príjem populácie znížil dopyt všeobecne, a teda aj dopyt po produktoch z vlny. V takej situácii je ťažko možné predpokladať, že situácia na trhu s vlnou sa zlepší a cena surovej vlny sa zvýši. Z toho dôvodu odporúčenie nových vkladov (investícií a výskumu) do produkcie vlny v dnešnej situácii by bolo nezodpovedné, hlavne ak trh so surovou vlnou je kontrolovaný monopolom, ktorý je schopný manipulovať množstvo predanej vlny a cenu surovej vlny k svojej výhode. Navyše je potrebné brať do úvahy aj možnosti odbytu baranieho a jahňacieho mäsa na exportných trhoch, ak boli použité chemické alebo hormonálne prípravky.

cena surovej vlny, svetová cena, ponuka a dopyt, export a import, výrobné náklady, spoločenský produkt, cenová elasticita dopytu a ponuky

Všestranná intenzifikácia hospodárstva je podmienená urýchlením vedeckotechnického pokroku a dôsledným zavádzaním jeho výsledkov do praxe. Platí to aj v dnešných ekonomických podmienkach počas vnútornej restriktie monetárnej, dopytovej aj výrobnjej. Do nedávnej minulosti bol základom hospodárskeho mechanizmu plán. Podľa plánu a administratívnych nariadení sa riadila nielen výroba, ale aj vedeckotechnický rozvoj. Vedeckotechnický rozvoj mal napomáhať intenzifikácii a efektívnosti jednotlivých odvetví a národného hospodárstva ako celku. Zdá sa, že v nových podmienkach ako výroba, tak vedeckotechnický rozvoj

neberú do úvahy zmenené podmienky - prechod od plánovaného hospodárstva a uzavretého (protekčného) trhu na trhové hospodárstvo a otvorený trh.

Vedeckotechnický rozvoj v posledných desaťročiach podnietil výrazne rozvoj svetového poľnohospodárstva. Z množstva komponentov rozvoja poľnohospodárstva je možné spomenúť zmenu technológie (mechanizácia, chemizácia) a zmenu organizačných štruktúr.

Prístup spoločnosti k používaniu mechanizácie a chemikálií v poľnohospodárstve na výrobu potravín sa mení (Agra Europe 1986). Oproti 60. rokom, kedy prevládal názor, že chemické prípravky a mechanizácia sú nutnou zložkou zefektívnenia a intenzifikácie poľnohospodárskej výroby, v 90. rokoch (K i n g a S c h n e i d e r 1991) sa hlavný dôraz spoločnosti upiera na zdravotný stav a zdraviu nezávadné životné prostredie (sustainable development). Je možné predpokladať, že tento trend v spoločnosti bude pokračovať (N a i s b i t t a A b u r d e n o v á 1992). Z toho dôvodu aj jednotlivé ekonomiky budú rozhodovať o tom, akým smerom viesť vedeckotechnický rozvoj, a tým aj poľnohospodárske výskumné pracoviská (H a v r i l a 1991). Dnes sa české a slovenské poľnohospodárstvo snaží uplatniť na trhoch západnej Európy alebo Ameriky. Prístup na tieto trhy je však obmedzovaný dvojakým spôsobom: kvótami na dovoz a prísnyimi hygienickými predpismi.

SVETOVÝ A DOMÁCI TRH S VLNOU

Po zmenách v roku 1989 a zahájení radikálnej ekonomickej reformy u nás dochádza v chove oviec, podobne ako v celom odvetví poľnohospodárstva, k značným zmenám. Predovšetkým vznikajú zmeny s odbytom ovčích výrobkov, najmä vlny. Ovšem chov oviec u nás bol niekoľko desaťročí orientovaný na zvyšovanie množstva a kvality vlny. Výrazná bola aj snaha zlepšovať jatočné schopnosti, ale produktivita mlieka zostávala v úzadí. Súčasnosť potvrdzuje, že produkcia mlieka a jatočného mäsa môže udržať chov oviec (O c h o d n i c k á 1992). Nové ekonomické podmienky trhu spôsobili zníženie záujmu o chov a šľachtenie oviec. Táto situácia postavila chov oviec pred nutnosť jeho reštrukturalizácie (B a ř i n a 1992). Ovšem, ak chovatelia chcú zmeniť ekonomiku chovu oviec, musia hľadať nové technologické a šľachtiteľské postupy, umožňujúce zamerať chov oviec na inú produkciu, jej odbyt a plynulé zásobovanie trhu (S l a n á a K a l e ň á k o v á 1992). Vzhľadom k tomu je možné konštatovať, podobne ako M a r g e t i n (1992), že vychádzajúc zo súčasných nákupných cien ovčích produktov na domácich i zahraničných trhoch, je potrebné prehodnotiť šľachtiteľský program u nás, ktorý bol doteraz zameraný predovšetkým na zlepšovanie kvantitatívnych a kvalitatívnych parametrov vlny, na program s produkciou jatočného mäsa a mliečnych výrobkov.

Existujúca nepriaznivá klíma na trhu v prechodnom období sa prejavuje v znižovaní počtu oviec. Pokiaľ v rokoch 1984-86 bolo na Slovensku okolo 700 tisíc oviec, v roku 1990 ich bolo iba 600 tisíc a na začiatku roku 1992 - 530 tisíc. Aj intenzita chovu oviec na Slovensku sa znížila oproti 28,5 ks/100 ha z.p. (r. 1984-86) na 21,9 ks/100 ha z.p. v roku 1991 (tab. I).

I. Porovnanie počtu oviec a intenzity chovu v ČR a SR – Comparison of sheep stocks and stock density in the CR and SR

Rok	Počet oviec celkom tis. kusov ¹		Intenzita chovu kusy/100 ha ²	
	ČR	SR	ČR	SR
1980	308	602	7,1	24,5
1981	327	632	7,6	25,8
1982	342	648	8,0	26,4
1983	364	677	8,5	27,6
1984	372	696	8,7	28,4
1985	389	698	9,1	28,6
1986	409	695	9,6	28,5
1987	404	671	9,5	27,5
1988	399	648	9,4	26,6
1989	430	621	10,1	25,6
1990	430	600	10,1	24,8
1991	343	531	8,1	21,9

Statistická ročenka 1982-1992 – Statistical yearbook 1982-1992

¹total sheep stock, thous. head, ²stock density, head per 100 ha

Pre ďalšie obdobie nie je možné rátať so znižovaním počtu oviec s ohľadom na využitie trávnych porastov, udržiavanie kultúrneho vzhľadu krajiny (R o u b a - l o v á 1992), ako aj ekologických dôvodov, nízkych nárokov na investície a náhrady dietetického teľacieho mäsa jahňacím.

U vlny je veľmi dôležitý existujúci stav na svetových trhoch, kde od roku 1990 prevláda ponuka nad dopytom, s ohromným množstvom surovej vlny na sklade (J a m b o r 1992). Napríklad, Austrália skladuje viac než jednoročnú svetovú spotrebu surovej vlny. Tiež, v dôsledku zlej hospodárskej situácie v krajinách SNŠ po roku 1990, sa znížil dopyt po surovej vlne na svetových trhoch asi o 30 %. Podobne, obmedzenia obchodu s Čínou po udalostiach v roku 1989 znížili dopyt a tým zvýšili zásoby a ponuku na svetových trhoch so surovou vlnou. Znížený dopyt a zvýšená ponuka stlačili cenu surovej vlny v rokoch 1990-91 na menej než polovicu oproti roku 1989, v priemere zo 7-7,5 USD na 4 USD za kilogram surovej vlny.

Pretrvávajúca recesia v hospodársky rozvinutých krajinách a hospodárska situácia v SNŠ nedávajú predpoklad k zvýšeniu dopytu, a tým aj cien surovej vlny na svetových trhoch počas 2 až 3 rokov.

Na základe toho je možné uvažovať o trhovách podmienkach a tým aj o možnostiach efektívnosti vkladov (investícií v ČR a SR) do produkcie surovej vlny v blízkej budúcnosti. Predtým však je potrebné zobrazit' situáciu na bývalom česko-slovenskom a svetovom trhu so surovou vlnou pred rokom 1989 a porovnať s dnešnou situáciou.

CHARAKTERISTIKA DOMÁCEHO A SVETOVÉHO TRHU DO ROKU 1990

Produkcia surovej vlny v krajinách s malou ekonomikou (small country economy), ako je napr. bývalá ČSFR, neovplyvňovala svetovú cenu vlny, ale prispôbovala sa svetovej cene. Česko-slovenský trh s vlnou nebol plne otvorený, ale cena vlny bola ovplyvňovaná svetovou cenou, bola približne na úrovni svetovej ceny.

V rokoch 1989-90 bola napríklad domáca cena kilogramu vlny 1A 175 Kčs, 2A 155 Kčs a 3A 133 Kčs. K tomu mali výrobcovia nárok na 70 Kčs príplatku na každý kilogram produkovanej vlny. Takže v priemere výrobca dostal 210-220 Kčs za kg surovej vlny, čo sa približovalo svetovej cene 7-7,5 USD.

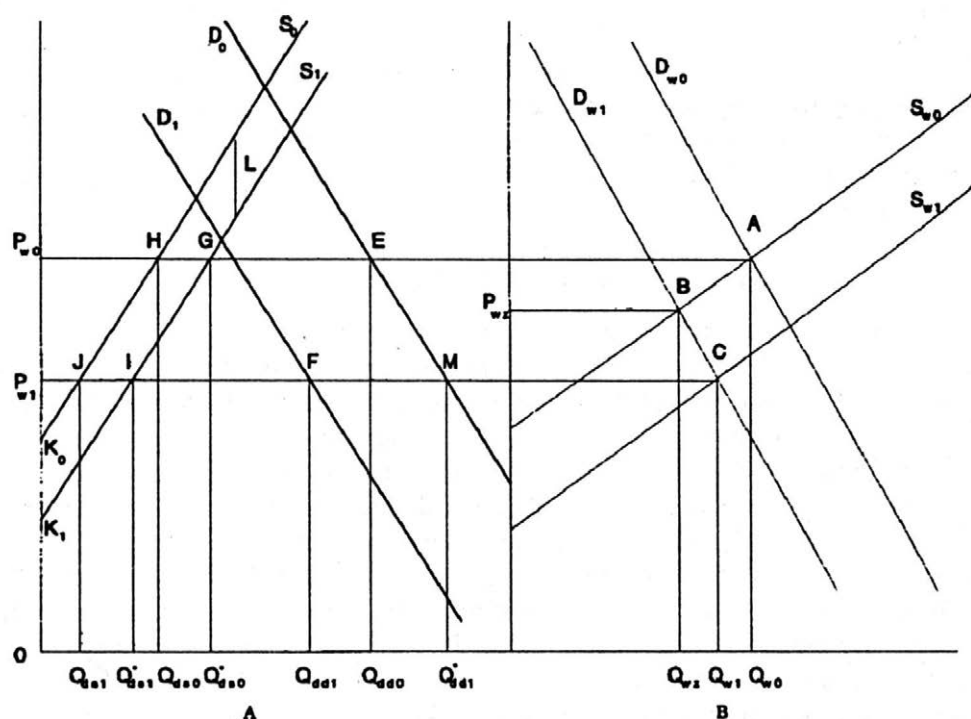
Za takejto situácie bol dopyt v bývalej ČSFR po surovej vlně na úrovni 25 tisíc ton. Z toho bolo na domácom trhu nakúpené 5-5,5 tisíc ton a dovoz činil 18-21 tisíc ton. V poslednom desaťročí iba v roku 1980 prevýšil dovoz (26 tisíc ton) daný priemer (tab. II). Na druhej strane je nutné konštatovať, že nákup na domácom trhu sa od roku 1980 postupne zvyšoval, hlavne v Českej republike.

II. Nákup a dovoz surovej vlny v tis. ton v ČR a SR – The purchase and import of raw wool in thousand tonnes in the CR a SR

Rok	Nákup vlny ¹		Dovoz vlny ²
	ČR	SR	ČSFR
1980	1,75	2,37	26
1981	1,79	2,37	19
1982	2,00	2,50	19
1983	2,12	2,64	18
1984	2,26	2,77	18
1985	2,31	2,82	19
1986	2,39	2,76	19
1987	2,48	2,82	18
1988	2,40	2,64	22
1989	2,54	2,98	20
1990	2,50	2,91	18
1991	0,19	0,10	14

Statistická ročenka 1982-1992 – Statistical yearbook 1982-1992

¹wool purchase, ²wool import

1. Svetový a domáci trh vlny v r. 1989-92 — The world and domestic wool market 1989-92

osa x: množstvo - x axis: quantity

osa y: cena - y axis: price

A = domáci trh - domestic market

B = svetový trh - world market

Znázornenie situácie na domácom a svetovom trhu je na obr. 1. V časti svetový trh môžeme konštatovať, že svetová cena podľa krivky svetového dopytu D_{w0} a krivky svetovej ponuky S_{w0} v ekvilíbriu v bode A bola vo výške P_{w0} a množstvo surovej vlny na svetovom trhu Q_{w0} .

Na bývalom česko-slovenskom trhu pri svetovej cene P_{w0} predpokladané množstvo dopytu po surovej vlně by bolo Q_{dd0} , ako znázorňuje dopytová krivka D_0 na obr. 1, v časti domáci trh. Česko-slovenskí producenti surovej vlny pri svetovej cene P_{w0} boli schopní do roku 1989 vyprodukovať len množstvo Q_{ds0} , ak predpokladáme, že ponuková krivka S_0 vyjadruje ponuku na domácom trhu. Takže bez podpory produkcie v poľnohospodárskych podnikoch by sme boli nútení doviesť množstvo $Q_{ds0} - Q_{dd0}$ zo zahraničia, alebo cena surovej vlny na domácom

trhu by bolo značne vyššia. Na tomto základe bolo nutné rozhodnúť, čo bolo pre našu ekonomiku výhodnejšie:

- importovať množstvo $Q_{ds0}-Q_{dd0}$, alebo
- podporiť domácu produkciu, napríklad subvenciami k nákupným cenám vo výške L .

Pri subvencii L by sa výrobné náklady na produkciu vlny znížili tak, že krivka domácej ponuky S_0 by sa posunula doprava do pozície S_1 . V tomto prípade by sa cena na našom vnútornom trhu nezmenila, ale podporila by sa efektívnosť domácich producentov a znížila by sa potreba dovozu na množstvo $Q_{ds0}^*-Q_{dd0}$, a tým obmedzila potreba devíz.

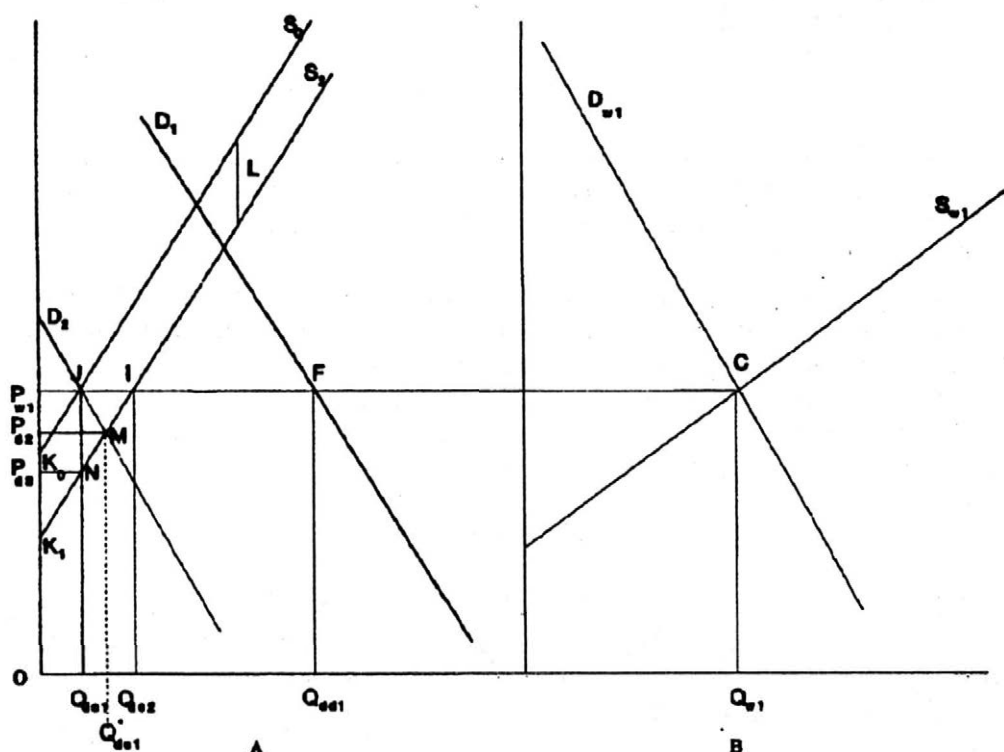
CHARAKTERISTIKA TRHOV PO ROKU 1990

Po roku 1990 sa situácia na svetovom trhu so surovou vlnou podstatne zmenila. Ovšem aj na domácom česko-slovenskom trhu došlo k podstatným zmenám. Na svetovom trhu došlo k zníženiu dopytu. Austrália neodhadla vývoj dopytu na svetovom trhu a nadhodnotila štátom garantovanú minimálnu nákupnú cenu surovej vlny. Pretože Austrália produkuje 90 percent svetovej spotreby surovej vlny, došlo k svetovej nadprodukcii. V dôsledku následného zníženia svetovej ceny vlny Austrália bola nútená znížiť drasticky stavy oviec a zefektívniť produkciu. To bol dôvod, že krivka svetovej ponuky surovej vlny sa posunula doprava do pozície S_{w1} . Lenže už predtým sa svetový dopyt posunul z D_{w0} na D_{w1} , a tým sa svetová cena surovej vlny znížila nie na P_{wz} , ale až na P_{w1} , pritom množstvo surovej vlny na svetovom trhu sa neznížilo na Q_{wz} , ale na Q_{w1} . V tom čase (1990-91) v ČSFR boli zrušené subvencie do výroby surovej vlny, krivka ponuky na domácom trhu sa posunula späť do pozície S_0 (zatiaľ nepredpokládame zvýšenie nákladov na produkciu k vôli zvýšeniu ceny vstupov). Ak by bol ostal dopyt na krivke D_0 , spotrebované množstvo surovej vlny na domácom trhu by sa zvýšilo z Q_{dd0} na Q_{dd1} pri svetovej cene P_{w1} . Ovšem množstvo dopytu na domácom trhu pre relatívne zníženie príjmov obyvateľstva (zvýšenie cien potravín, priemyselného tovaru, nájomného a pod.), ako uvádza B r a b e n e c a Š a ř e c o v á (1992), zapríčinilo aj zníženie dopytu po vlně a výrobkoch z nej. Je možné predpokladať, že dopytová krivka po surovej vlně na domácom trhu sa posunula do pozície D_1 .

Ak by bola pozícia dopytovej krivky na domácom trhu D_1 a pri otvorenosti česko-slovenského trhu cena surovej vlny by bola P_{w1} , v tom prípade by spotrebované množstvo surovej vlny na domácom trhu bolo Q_{dd1} . Import surovej vlny do bývalej ČSFR by teda závisel od toho, či ponuka je v pozícii S_0 alebo S_1 . Pretože ponuka na domácom trhu je vyjadrená ponukovou krivkou S_0 a dopyt krivkou D_1 , situáciu na trhu so surovou vlnou je možné uzavrieť tak, že jej spotreba na domácom trhu klesla z Q_{dd0} na Q_{dd1} a dovoz sa zmenil s $Q_{ds0}-Q_{dd0}$ na $Q_{ds1}-Q_{dd1}$. Táto zmena mala závislosť na domácej cenovej elasticite ponuky a dopytu, na zmene elasticity príjmov (income) v spoločnosti, ako aj na zmene nákladov na produkciu vlny.

CHARAKTERISTIKA DOMÁCEHO A SVETOVÉHO TRHU V PRÍPADE NOVÝCH VKLADOV DO PRODUKCIE, ALEBO VÝSKUMU

Predpokladajme, že k zvýšeniu efektívnosti dôjde pre zníženie nákladov po uplatnení výsledkov výskumu. V prvej časti obr. 2 je znázornená situácia na domacom trhu, kde krivka D_I a S_0 , takisto svetová ponuka S_{w1} a dopyt D_{w1} v druhej časti obr. 2 sú prevzaté z obr. 1, kde znázorňujú terajšiu situáciu na trhu.

2. Svetový a domáci trh vlny pri aplikácii výskumného programu – The world and domestic wool market if a research program is applied

The notes see Fig 1

Ak za danej situácie dôjde k zníženiu produkčných nákladov, krivka ponuky na domácom trhu sa posunie do polohy S_2 , pričom množstvo ponuky na domácom trhu by sa mohlo pohybovať na Q_{ds2} pri cene P_{w1} . Tým by sa znížil dovoz vlny z $Q_{dd1}-Q_{ds1}$ na $Q_{dd1}-Q_{ds2}$. Problém je v tom, či by sme našli odbytišťa pre našu vlnu

na trhu. Po druhé, kto by financoval takýto výskum; štátny rozpočet alebo výrobcovia. Pretože cena vlny by sa napriek uplatneniu výsledkov výskumu nezmenila, zmena v rente spotrebiteľov by nenastala a tým aj dôvod na úhradu nákladov výskumu zo štátneho rozpočtu by nemal nastať.

Je tu ešte ďalší problém, ak na domácom trhu s vlnou existuje odberateľ v monopolnom alebo podobnom postavení. Ak by takýto odberateľ dokázal rozdeliť trh (K i n d l e b e r g e r 1968) s vlnou z dovozu a trh s vlnou z domácej produkcie, mohli by sme označiť dopyt po vlne z domácej produkcie krivkou D_2 . Pri posune domácej ponuky do pozície S_2 by mohlo dôjsť k zníženiu ceny domácej vlny oproti svetovej cene na P_{d2} a tým aj množstva nakúpenej vlny na Q_{ds1}^* namiesto Q_{ds2} . Ovšem takýto odberateľ, ak je schopný rozdeliť trh, by bol schopný obmedziť nákup vlny na domácom trhu až na množstvo Q_{ds1} a tým znižovať cenu na P_{d3} . Teda krivka dopytu na domácej vlne by bola krivá (kinky) v bode J (M a n s f i e l d 1986). To by znamenalo, že renta výrobcov by sa veľmi nezmenila v porovnaní so situáciou pred zavedením výskumu do praxe (S_0), t.j. renta $P_{w1}JK_0$ je veľmi podobná rente $P_{d3}NK_1$. Takže odberateľov monopolný zisk by sa mohol rovnať až $P_{w1}INP_{d3}$ alebo K_1JK_0 .

Naviac, ak by monopolný odberateľ surovú vlnu nakúpenú v cene P_{d3} predával na svetovom trhu pod svetovú cenu, zvyšoval by rentu zahraničných odberateľov. Spoločenské náklady na výskum a jeho aplikáciu by zostali na spoločnosti v ČR a SR (z vrecák daňových poplatníkov). Je pravdepodobné, že takáto situácia na našom domácom trhu existuje, pretože cena 1 kg surovej vlny v roku 1992 poklesla na 20-30 Kčs oproti 70 Kčs v roku 1991.

POTENCIÁL A MOŽNOSTI

Je zrejmé, že uvedená situácia je viac-menej teoretický predpoklad. Ovšem chov oviec celkove a produkcia vlny zvlášť, vo vytvárajúcich sa trhových podmienkach sa dostala do krízovej situácie. Nie sú to len dôsledky silnej konkurencie krajín OECD (H a r m a n i a k 1992) a nášho nechráneného trhu, ale aj dôsledky vzťahov poľnohospodárskych prvovýrobcov a odberateľov, hlavne u vlny, na našom domácom trhu.

Aj cesta a nástroje na ďalší rozvoj chovu oviec musia byť iné, nejde tu len o zvyšovanie efektívnosti produkcie alebo znižovanie strát (V l á č i l 1992). V danej situácii je nutné orientovať chov oviec na iné produkty ako kvalitné jahňacie mäso a mliečne produkty, namiesto na vlnu a tradičnú výrobu syra (L a z a r č i k 1992).

Na základe existujúcej situácie na svetovom aj bývalom česko-slovenskom trhu so surovou vlnou naša spoločnosť by mala prijať opatrenia nutné proti zneužívaniu monopolného alebo ináč zvláštneho postavenia podnikateľov na trhu (K o v a č k a 1992). Naviac je potrebné doporučiť použitie nových investícií na

základe zhodnotenia efektívnosti produkcie a trhových podmienok u všetkých produktov v chove oviec.

ZÁVER

V slovenskom poľnohospodárstve má chov oviec dôležité postavenie. Jeho rozvoj umožňujú prírodné podmienky, chovateľská úroveň, aj biologické schopnosti plemien. Proces komplexných spoločenských zmien plynúcich z nových informácií vyvolal podstatné reakcie a zmeny v spôsobe práce. Zmeny v spôsobe výroby a predaja produktov chovu oviec zapríčinili veľké problémy v dosiahnutí efektívnosti chovu v poľnohospodárskych podnikoch. Ako vyplýva z uvedeného modelu, existujúca situácia v chove oviec a produkcii vlny nevyplývala len z neefektívnosti produkcie, ale aj zo situácie na trhu. Na rozdiel od poľnohospodárskej prvovýroby sú odberatelia a spracovatelia poľnohospodárskych produktov veľkovýrobné podniky. Ich postavenie im umožňuje rozhodovať o podmienkach na trhu. Takže bez zmeny trhových podmienok, kooperáciou medzi poľnohospodárskymi podnikmi, kooperáciou poľnohospodárskych podnikov s podnikmi spracovateľského priemyslu, ale aj bez vládnych intervencií do trhových podmienok, sa problémy chovu oviec, len zlepšovaním efektívnosti a odstraňovaním strát, nevyriešia. Vládne intervencie by mali smerovať do týchto oblastí: poľnohospodársky trh, štruktúra poľnohospodárstva, kvalita poľnohospodárskych výrobkov, poľnohospodárska pôda.

Literatura

- BAŘINA, V.: Možnosti rozvoje chovu ovcí. *Náš chov*, 1992, č. 9, s. 411-412.
- BRABENEC, V. - ŠAŘECOVÁ, P.: Odvození nabídky a poptávky pro vybrané potraviny při cenových úrovních roku 1991. *Zeměd. Ekon.*, 1992, č. 6.
- HARMANIÁK, L.: Vývojové tendencie chovu oviec. *Agroekon.*, 1992, č. 2, s. 80-83.
- HAVRILA, A.: Hormone Growth Promotants and the Beef Market. Discussion Paper, Department of Agriculture Melbourne, Australia, 1991.
- JAMBOR, J.: Situace na trhu s masem v zemích OECD. *Agroekon.*, 1992, č. 7.
- KINDLEBERGER, CH. P.: *Zahraniční obchod a národní hospodářství*. Praha, Nakladatelství Svoboda 1967.
- KING, A. - SCHNEIDER, B.: *První globální revoluce*. Bratislava, nakl. Bradlo 1991.
- KOVAČKA, M.: *Makro ekonomika*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1992.
- LAZARČÍK, J.: Vybrané ekonomické otázky chovu oviec. *Agroekon.*, 1992, č. 6, s. 284-285.
- MANSFIELD, E.: *Microeconomics. Theory and Application*. Fifth Edition. New York, W. W. Norton and Company Inc. 1985.
- MARGETIN, M.: Zásady šľachtiteľskej práce v chove oviec vo Francúzku. *Náš chov* 1992, č. 3, s. 131-132.
- NAISBITT, J. - ABURDENOVÁ, P.: *Megatrendy 2000. Desiat nových smerov na deväťdesiate roky*. Bratislava, nakl. Bradlo 1992.

- OCHODNICKÁ, K.: Inseminácia oviec vo Francúzku, *Náš chov*, 1992, č. 9, s. 413-414.
ROUBALOVÁ, M.: Studie chovu ovcí. *Agroekon.*, 1992, č. 5, s. 235-237. »
SLANÁ, O. - KALEŇÁKOVÁ, E.: Produkce jatečných jehňat při odlišném termínu bahnění. *Náš chov*, 1992, č. 3, s. 128-130.
VLÁČIL, R.: Straty v chove oviec a možnosti ich znížovania. *Agroekon.*, 1992, č. 7, s. 330-332.

Došlo 26.1.1993

HAVRILA A., Research Institute of Veterinary Medicine, Košice

The effectiveness of new investments in the production and research sectors and their effect on wool supply and demand

Zeměd. Ekon., 39, 1993, No. 5, pp. 397-406. -2 tabs., 2 graphs, refs. 14, summaries in sl, en.

The wool market in Czechoslovakia before 1989 was regulated and protected in some way. In the world market the price of wool was increasing for several years. After 1989 the world price of wool dropped significantly for reasons of decreased demand (China and the Soviet Union), recession in developed countries, high production and high guaranteed minimum price of wool in Australia.

In Czechoslovakia a subsidy of wool production, and protection of the market came to the end. However, a decrease of relative income of the population brought about a decrease in demand for wool products. In such a situation, in the short time, is hardly possible to expect a market renewal, and a price of wool to increase. Thus, the support of a new research program in a wool production would not be really responsible, mostly if the wool market in Czecho-Slovakia is controlled by a monopoly which would be able to manipulate a quantity between Q_{ds2} - Q_{ds1} and a price between P_{w1} - P_{d3} (in Figure 2) in the domestic market for his advantage. Moreover, if producers of lamb and mutton are not sure of a demand for meat from animals using chemicals or growth hormones in wool production a return of costs on research would be even more risky.

world price of wool, demand and supply, export and import, price elasticity of demand and supply, production costs, consumer's and producer's surplus

Adresa autora:

Ing. Andrej Havrila, M.Agr.Sc., Ústav experimentálnej veterinárnej medicíny,
Hlinkova 1A, 040 01 Košice, tel. 095/20074

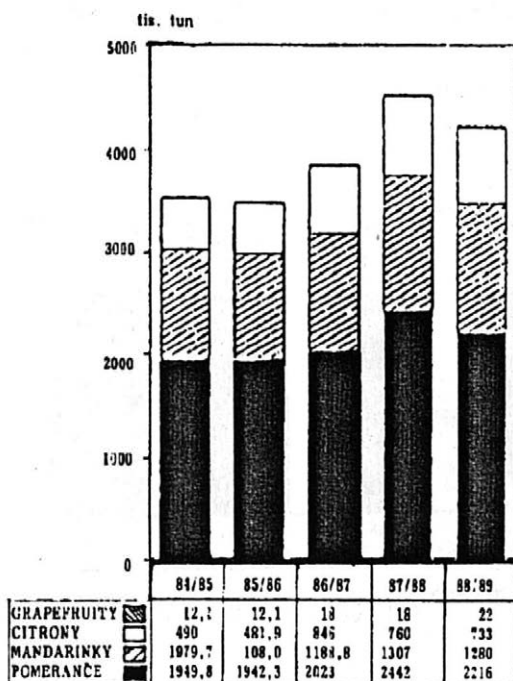
INFORMACE

DOVOZ CITRUSŮ ZE STŘEDOZEMÍ DO ČESKOSLOVENSKA A JEHO VÝHLED

V Československu činí roční spotřeba citrusů na osobu 9,50 kg, zatímco v zemích západního světa dosahuje roční spotřeba citrusů na osobu 28,1 kg. V souvislosti s politickými a ekonomickými změnami v Československu lze předpokládat, že se ČR i SR bude ve všech ukazatelích postupně přibližovat západním zemím. Platí to zvláště u spotřeby ovoce a citrusů. V příspěvku je analyzován dosavadní vývoj československého dovozu citrusů a jsou formulovány perspektivy budoucího vývoje této sféry zahraničního obchodu.

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ PRODUCENTI ZE STŘEDOZEMNÍ OBLASTI VYVÁŽEJÍCÍ CITRUSY DO BÝVALÉHO ČESKOSLOVENSKA

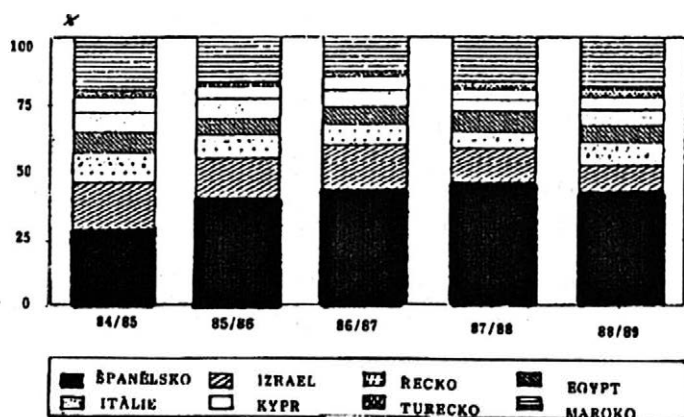
Španělsko, Itálie, Turecko a Řecko jsou nejdůležitějšími středozezemními producenty citrusů a podílel se 82 % na československém obchodu citrusy.

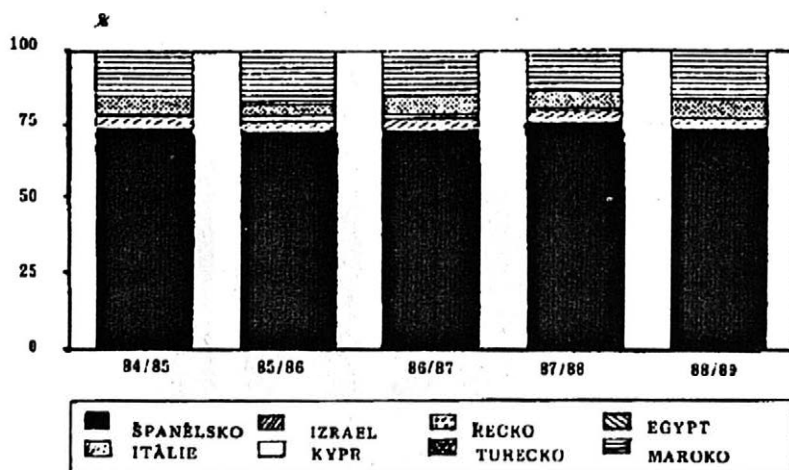
1. Produkce španělských citrusů (1984/85 – 1988/89)

Španělsko

je nejvýznamnějším producentem citrusů ve středozevní oblasti a jeho výroba činí zhruba 4 mil. tun ročně. Z obr. 1 je patrné, že od roku 1984/85 se španělská výroba výrazně zvýšila u všech druhů citrusů. Španělsko je prvním vývozcem citrusů ve středozevní oblasti. U pomerančů vzrostl podíl Španělska na středozevní produkci z 24,84 % v roce 1984/85 na 41,39 % v roce 1988/89. Španělsko získalo kvótu na vývoz pomerančů od Izraele (obr. 2). U mandarínek má Španělsko monopolní postavení mezi středozevními vývozci s konstantním

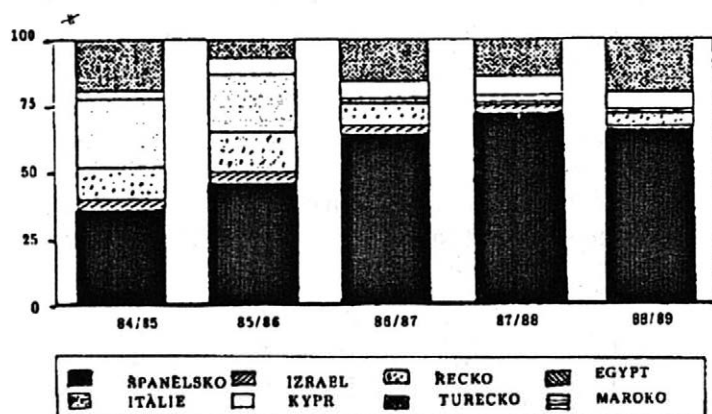

2. Vývoz pomerančů ze Středozeví (1984/85 - 1988/89)

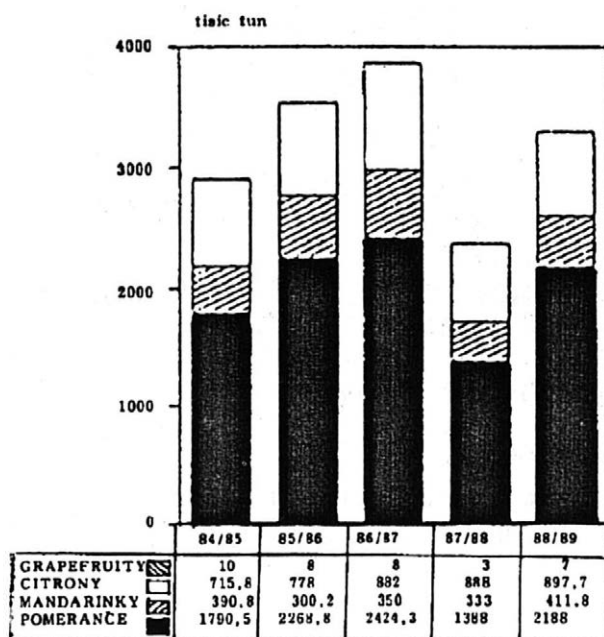

3. Vývoz mandarínek ze Středozeví (1984/85 - 1988/89)

průměrným podílem zhruba 72,2 % (obr. 3). U citrónů Španělsko svoji kvótu zvýšilo ze 35,7 % v roce 1984/85 na 59,3 % v roce 1988/89. Díky velkému zvýšení španělské produkce a nízkým cenám získalo Španělsko kvótu na většinu italského středozemního vývozu (obr. 4).

4. Vývoz citrusů ze Středomozí (1984/85 - 1988/89)

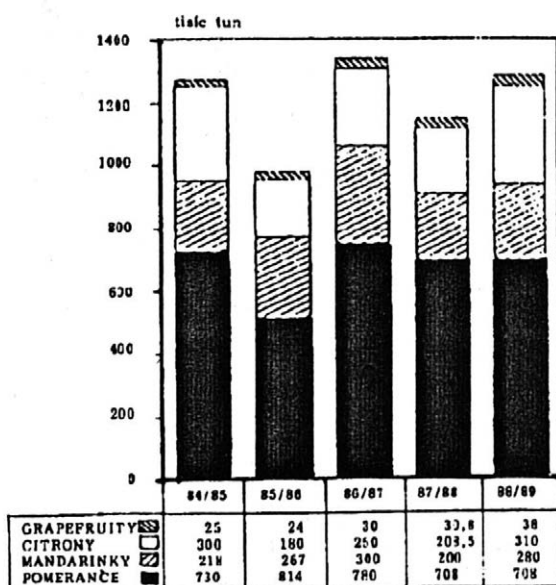
5. Produkce italských citrusů (1984/85 - 1988/89)

Itálie

je druhým producentem citrusů ve Středozeří (obr. 5), ale většina její produkce je určena pro domácí spotřebu. Některé typy italských citrusů jsou „nemoderní“ a stále se v italské produkci vyskytuje několik typů mandarínek se semeny. Italská výroba citrusů činila v osmdesátých letech zhruba 3 mil. tun ročně. Struktura produkce byla rozmanitá, s menším podílem mandarínek než ve Španělsku. Z obr. 2, 3 a 4 je patrné, že vývozní kvóta italských citrusů je velmi nízká (4,77 % v roce 1988/89). Nepřetržitý pokles se projevuje u pomerančů. U citrusů byl zaznamenán pokles z 25,39 % v roce 1984/85 na 10,4 % v roce 1988/89.

Turecko

produkovalo v 80. letech zhruba 1,2 mil. tun citrusů, především citrónů a mandarínek ve velmi rozmanité struktuře (obr. 6). Kvóta turecké produkce pomerančů je

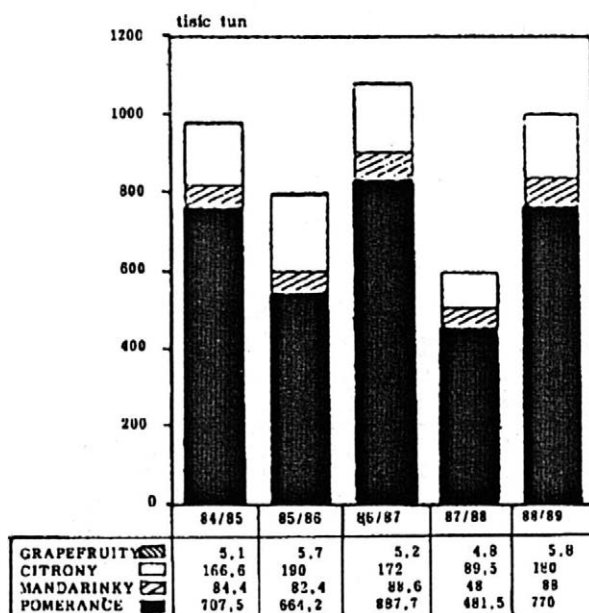

6. Produkce tureckých citrusů (1984/85 - 1988/89)

ve Středozeří téměř zanedbatelná. Turecko je však třetím středozeří vývozcem mandarínek s průměrným podílem zhruba 5,6 % a druhým vývozcem citrónů s podílem 18,13 % v roce 1988/89 a s určitými výkyvy v posledních letech.

Řecko

v 80. letech dosáhlo produkce citrusů 0,9 - 1,0 mil. tun, a to díky pomerančům (80 %), menšímu množství mandarínek a velké kvótě citrónů (obr. 7). U vývozu pomerančů byla kvóta na středozemní produkci v 80. letech stabilně zhruba 7,9 %. Na trhu mandarínek a na trhu citrónů kvóta Řecka klesla z 11,79 % v roce 1984/85 na 4,19 % v roce 1988/89 (obr. 3, 4 a 8).

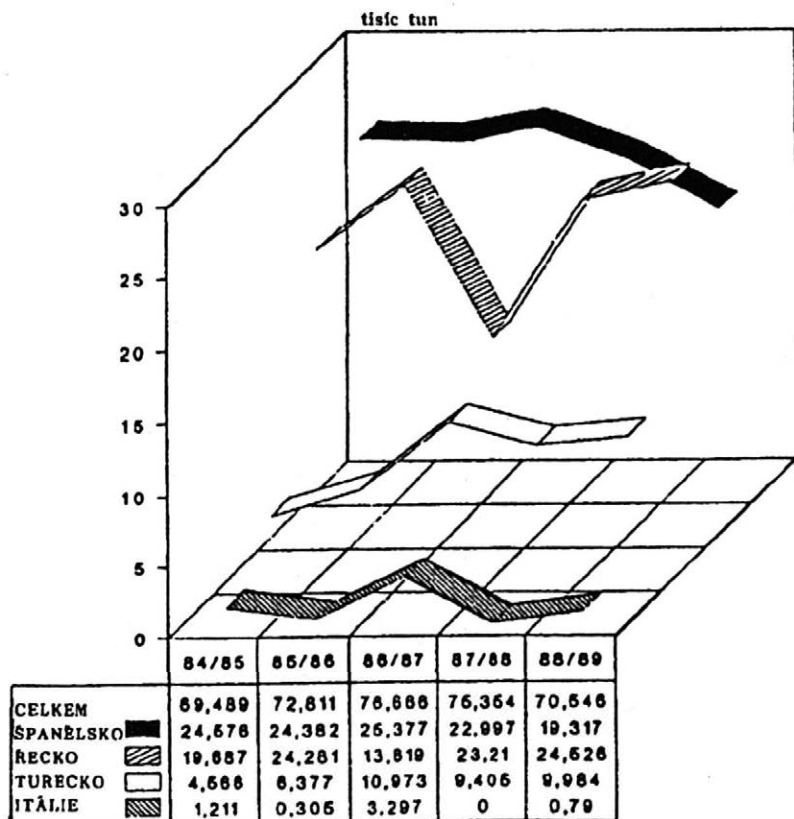
7. Produkce řeckých citrusů (1984/85 - 1988/89)

ČESKOSLOVENSKÝ DOVOZ CITRUSŮ

Československý dovoz citrusů činil v 80. letech kolem 150 000 tun s podíly 48,5 % pomerančů, 37,5 % citrónů a 15 % mandarínek v roce 1988/89. Přibližně 90 % dovozů pocházelo ze středozemní oblasti, tj. ze Španělska, Itálie, Turecka a Řecka.

Španělsko a Řecko byly nejdůležitějšími vývozci pomerančů, s klesajícím podílem Španělska během dvou posledních let, a to díky vysokým cenám a překročením španělské kvóty pomerančů Řeckem. Turecko zdvojnásobilo svoji kvótu ze 6,57 % v roce 1984/85 na 14,15 % v roce 1988/89. Itálie se podílela na trhu zhruba 1 % (obr. 8).

U mandarínek bylo Španělsko prvním vývozcem v roce 1984/85 s podílem 59,08 % a vykazovalo velký pokles až na 19,29 % v roce 1988/89, tj. zhruba na 1/3 původní kvóty. Kvótu získalo Turecko překročením na 38,60 % v roce 1984/85

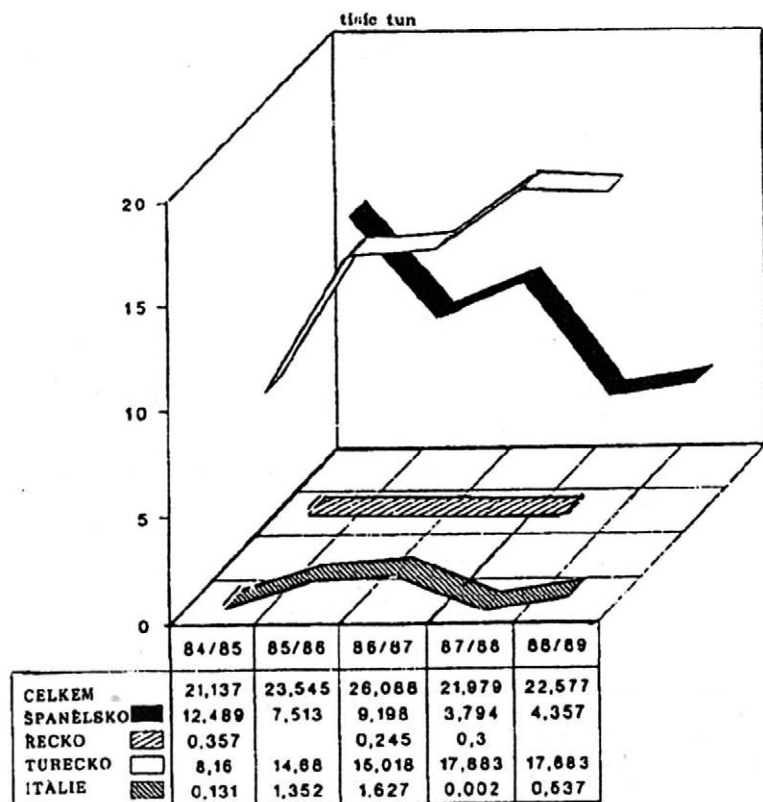
8. Dovoz pomerančů do Československa (1984/85 - 1988/89)

a dosažením 78,32 % v roce 1988/89. Ačkoliv Španělsko ovládá vývoz středomediteránních mandarínků, získalo Turecko v Československu kvótu v obchodu mandarínkami díky nižším cenám a zeměpisné poloze. Itálie a Řecko se podílely průměrně jen 1 % na kvótě pro každý produkt (obr. 9).

U citrónů měla Itálie velkou kvótu v roce 1984/85 (58,77 %), ale během dalších let se její kvóta snížila až na 44,79 % v roce 1988/89. Řecko zaznamenalo také pokles z 10,15 % v roce 1984/85 až na 0,20 % v roce 1988/89. Ačkoliv vývoz zemí ES klesal, Španělsko postupně svoji kvótu zvyšovalo z 1,89 % v roce 1984/85 na 20,55 % v roce 1988/89. Také Turecko kvótu zvýšilo z 1,93 % v roce 1984/85 na 15,62 % v roce 1988/89 (obr. 10).

BUDOUCÍ TREND OBCHODU CITRUSY VE VÝCHODNÍ EVROPĚ – PŘÍPAD ČESKOSLOVENSKA RESP. ČR A SR

Velké zvýšení produkce citrusů ve středomediteránní oblasti neodpovídalo poptávce nejvýznamnějších dovozců zvláště z ES, dovážejících zhruba 2/3 celkového vyváž-

9. Dovoz mandránek do Československa (1984/85 - 1988/89)

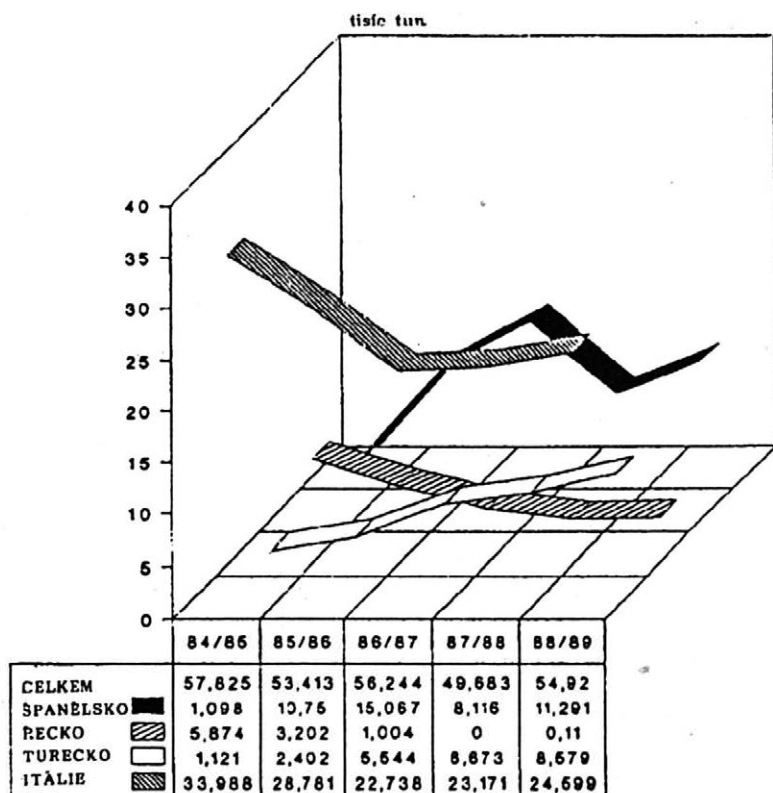
ženého množství. To vyvolalo větší zájem o nové trhy. Proto jsou země východní Evropy z různých důvodů významnými trhy pro středozemní citrusy.

Na jedné straně je východní Evropa (po ES) druhým trhem pro čerstvé citrusy s 27 % z celkového objemu vývozu (S e m p e r e 1990) a s dosavadní spotřebou nižší než západní Evropa (tab. I).

I. Spotřeba citrusů v kg na osobu za rok

Země region	Pomeranče	Mandarínky	Citróny	Citrusy celkem
Svět	5,6	1,6	1,0	8,2
Západní Evropa	15,8	9,2	3,1	28,1
Východní Evropa	5,7	1,1	2,5	9,3
Československo	4,5	1,5	3,5	9,5

Na druhé straně sociální a politické změny, jimiž tyto země prošly v posledních letech, a zásadní změna ekonomického systému zvýšily naděje na rozvoj těchto

10. Dovoz citrusů do Československa (1984/85 - 1988/89)

trhů. V těchto zemích se očekává normální vývoj a pravidelný ekonomický růst doprovázený zvýšením spotřeby citrusů.

Důležitým faktorem je eliminace privilegia dovozu kubánských citrusů, které existovalo v minulosti. Nutno také uvést, že v minulosti byl nákup zemědělských výrobků často jedinou možností, jak zaplatit dluhy zemím východní Evropy za vyvezené průmyslové výrobky.

Podobně je třeba hodnotit objem spotřeby čerstvých citrusů. Bývalá NDR a Československo vykazovaly, díky vyšším příjmům, vysokou úroveň spotřeby citrónů. Země bývalého SSSR, Rumunsko a Polsko vykazují spotřebu citrusů podstatně nižší, zahrnují však 80 % obyvatelstva východní Evropy (L u c a s 1990).

Přechod od centralizovaného hospodářství k tržnímu nás nutí k opatrnosti, ale dává naději na rozvoj těchto trhů (C o r t é s a J u l i á 1991).

Východní země mají různé zájmy pokud jde o kvalitu a množství citrusů a země ES jim mohou nabídnout odpovídající množství i sortiment.

Pokud jde o bývalé Československo, činil dovoz citrusů zhruba 150 000 tun ročně. Vývozci do Československa se lišili podle druhu zboží. Významný nárůst vývozu do Československa zaznamenalo Turecko.

U mandarínek je patrné, že v krátkém a středním období bude Turecko i zřejmě nadále prvním obchodním partnerem býv. Československa resp. ČR a SR. Politický a ekonomický vývoj v Československu, jeho vztah k ES a naděje na ekonomický růst v této zemi však dávají naději na růst tržní kvóty pro španělské mandarínky, zejména tehdy, jestliže bude dosaženo změny v požadavku spotřebitele od mandarínek bez semen k mandarínkám klementinkám, které se vyznačují vysokou kvalitou a cenově jsou výhodnější. Španělsko je hlavním producentem klementinek jak ve Středozeří, tak ve světě.

U pomerančů je hlavním vývozcem Řecko díky svým geografickým poměrům a podpoře ES na vývoz. Řecko a Itálie využily této ekonomické pomoci proti potenciálnímu vývozcům Španělsku, které se nyní podílí polovinou množství.

U citrónů je Československo významným spotřebitelem. Nejvýznamnějším vývozcem je Itálie s mírným poklesem vývozu. Turecko má velkou naději na zvýšení vývozu díky geografické poloze a možnému zastavení podpory ES pro vývoz.

Španělský vývoz citrusů do Československa reprezentuje 30 % celkového vývozu citrusů z této země. Vývoj je v podstatě zajišťován čtyřmi velkými podniky: ANECOOP a PASCUAL se podílejí 60 % a zbytek zajišťuje ROMU a MUÑOZ.

II. Španělský vývoz citrusů do Československa v tunách

Komodita	Průměr 1984/85 až 1988/89	1990/1991
Citróny	9 264	12 363
Pomeranče	23 229	33 883
Mandarínky	7 470	9 815
Celkem	39 963	56 261

Růst španělské produkce citrusů a předpokládaný růst československého dovozu může znamenat v příštích letech zvýšení exportu do tuzemska (ČR a SR) o 30 000 až 60 000 tun ročně. Španělské podniky mají vzhledem ke svým produkčním možnostem dobré podmínky pro uspokojení potenciálního československého trhu.

SOUHRN

Spotřeba citrusových plodů je v ČR a SR na úrovni 1/3 spotřeby západních zemí. Budoucí vývoj naší ekonomiky je orientován na integraci se západními zeměmi,

což se projeví i ve změně struktury spotřeby potravin. V blízké budoucnosti lze očekávat v tuzemsku také zvýšení spotřeby ovoce a zeleniny. Na našich trzích najdou odbytiště zejména kvalitní a cenově přijatelné citrusové plody ze zemí produkujících kvalitní citrusy, s nimiž má ČR a SR obchodní vztahy.

Jedná se především o země středozevní oblasti, ale také o rozvojové země Afriky, Asie a Latinské Ameriky.

L i t e r a t u r a

CORTÉS, J. M. - JULIÁ, J. F.: Presente y futuro de la exportacion de citricos en fresco. Barcelona, Ed. AEDOS 1990.

LUCAS, R.: El Comercio con los países del este, su evolución, peculiaridades y contratos. Curso de Comercio Exterior de Cítricos en Fresco. CEGEA. Universidad Politécnica de Valencia 1990.

SEMPERE, A: Tendencias futuras del sector. Nuevos mercados. Curso de Comercio Exterior de Cítricos en Fresco. CEGEA. Universidad Politécnica de Valencia 1990.

Adresa autorů:

Prof. Dr. J. F. Julia I g u a l , prof. Dr. F. José del C a m p o C o m i s , Catedra de Economía Agraria y Valoración, Universidad Politécnica de Valencia, España

DISKUSE

TRVALE UDRŽITELNÉ ZEMĚDĚLSTVÍ

Úvod

Ignorování ekologických problémů přivedlo lidstvo do hluboké ekologické krize, která hrozí přerůst v celoplanetární ekologickou katastrofu zahrnující zničení lidstva i přírody. Na této hrozbě nic nemění ani některé zjevné úspěchy vyspělých států při ochraně životního prostředí, resp. částečné ozdravení jejich životního prostředí bylo dosaženo kromě jiného cestou zbídačení většiny rozvojových zemí včetně zbídačení ekologického. Pokračující rozsáhlé plýtvání ve vyspělých zemích a katastrofální bída v rozvojových zemích vede lidstvo neudržitelně k hranici globální ekologické katastrofy, z které nebude úniku. Začínající skleníkový efekt a rychle se šířící ozónová díra, rychlá likvidace tropických deštných pralesů, druhové bohatosti přírody a rozsáhlá devastace zemědělské i lesní půdy jsou předzvěsti světové ekologické katastrofy. Na rozhodné kroky k jejímu odvrácení zbývalo r. 1990 podle expertů - pesimistů - asi 10 let, podle expertů - optimistů asi 30 let. Uvážíme-li, jak radikální změny je třeba provést, zbývá i v případě varianty optimistů málo času (Z e m a n 1992 a).

Jako jedinou reálnou cestu k odvrácení hrozící světové ekologické katastrofy shledali přední environmentální experti přejít ke strategii trvale udržitelného rozvoje. Trvale udržitelný rozvoj Valné shromáždění OSN v r. 1987 vymezilo „jako takový vývojový proces, který zajistí naplnění lidských potřeb, aniž by se snížil potenciál naplnění potřeb příštích generací, potřeb jiných společností a snížilo bohatství přírody“ (M o l d a n 1990). I když lze mít k uvedenému vymezení trvale udržitelného rozvoje různé výhrady, v zásadě vyhovuje. Hlavním problémem je konkretizace a zejména pak mechanismus prosazení trvale udržitelného rozvoje v praxi.

Pro trvale udržitelný rozvoj je nezbytné:

1) Stabilizovat počet obyvatel na přijatelné úrovni. Protože naše modrá planeta je s to unést jen určitý počet lidí, je první podmínkou prosazení globálního celoplanetárního trvale udržitelného rozvoje stabilizace počtu obyvatel na dostatečně nízké úrovni.

2) Zabezpečit racionální, resp. ve smyslu trvalé udržitelnosti šetrné využívání přírodních zdrojů. Je to problém základní a pro trvale udržitelný rozvoj klíčový, má řadu aspektů. Zahrnuje zejména:

- odstranění ekologicky závadných technologií a výrobků včetně plýtvání ve sféře výroby a oběhu,
- zamezení plýtvání ve sféře spotřeby,

– zabezpečení zachování druhové diverzity přírody.

Náčrt možného globálního trvale udržitelného rozvoje uvádí Zeman (1992b). Cílem této statě je analyzovat problémy trvale udržitelného rozvoje na příkladu zemědělství.

VLIV POPULAČNÍ EXPLOZE

Lidská populace je již delší dobu výrazně a stále drastičtěji přemnožena. V rozvojových zemích můžeme v posledních desetiletích mluvit o zjevné populační explozi. Přemnoženo je ale i obyvatelstvo vyspělých zemí, byť se o tom vesměs mlčí s tím, že jde o populaci početně víceméně stabilizovanou. Není pochyb, že bude-li pokračovat populační exploze v rozvojových zemích, stane se problém zabezpečení potravin i v pouhé záchovné dávce pro všechny brzy neřešitelný, stejně jako další problémy životní úrovně a ochrany životního prostředí. I rychlé prosazení zásady, že každá rodina má pouze 2 děti, znamená podle demografických zákonů ještě zdvojnásobení lidské populace na asi 12 mld obyvatel v nepříliš vzdálené době.

Zastavení populační exploze vyžaduje v první řadě odstranit bídu, zvláště v rozvojových zemích. Vysoká natalita v těchto zemích je vyvolaná jednak vysokou dětskou úmrtností, proti které se rodina pojišťuje větším počtem dětí, jednak potřebou dětské práce, bez které se rodina neuživí. Děje se tak přesto, že větší počet dětí přináší ještě větší bídu a ještě více znemožňuje řešení bez tak vyhrcovaných problémů.

K tomu přistupují četné další skutečnosti. Bída se zpravidla kloubí s negramotností. Zejména negramotnost žen znemožňuje uplatňování antikoncepce, jež by mohla humánně problém vysoké porodnosti řešit. Problémem je překonávání různých kmenových přežitků a náboženských dogmat, která antikoncepci odmítají.

Populační exploze vyvolává hlad, který nutí přeměňovat tropické deštné pralesy na půdu, která v konkrétních podmínkách tropů v krátké době podléhá degradaci.

Bída a jí vyvolaný hlad vede často k vylidňování venkova. Chudí vesničané odcházejí do měst, kde bývají vesměs odsouzeni k živoření ve slumpech, které jsou s to dát maximálně střechu nad hlavou. Děje se tak často proto, že vlády rozvojových zemí pod tlakem vyspělých zemí volí zcela chybnou hospodářskou politiku, odčerpávají ze zemědělství neúměrné množství prostředků a orientují se na export místo na zabezpečení potravinové soběstačnosti. Různé monokulturní plantáže, vlastněné nejčastěji zahraničním kapitálem, způsobují mnohostranné škody, mýcením tropických deštných pralesů počínaje přes zhoršování životního prostředí nejrůznějšími agrochemikáliemi až po nutnost drahodovážet základní potraviny, ropu, průmyslová hnojiva a agrochemikálie. Tuto chybnou orientaci zemědělství rozvojovým zemím často doporučují i organizace typu FAO, ovládané světovým agrobyznysem.

Masová bída v rozvojových zemích do značné míry je dána i nespravedlivou dělbou práce, kdy prostřednictvím neekvivalentní směny včetně rozsáhlé dluhové služby většiny rozvojových zemí je finanční tok z Jihu na Sever reálně cca třikrát větší než ze Severu na Jih, včetně veškeré pomoci poskytované rozvojovým zemím vyspělými zeměmi. Ostudné jsou různé „pomoci“ v dodávkách zbraní, na prestižní stavby či podmiňování úvěrů Mezinárodního měnového fondu úsporami v beztak omezeném školství a zdravotnictví. Monetarismus, který v 80. letech ovládal USA a většinu vyspělých zemí Evropy, byl vnucen i mnoha africkým a latinskoamerickým zemím, s důsledky vesměs tragickými.

Bez viny nejsou ani četné rozvojové země, katastrofální korupcí státní moci počínaje, přes různé podivné představy předáků mnohých těchto zemích o potřebách svých národů, časté války až po nezáměr obyvatel (viz krach pozemkové reformy v Etiopii, kde rolníci z přidělené půdy obdělávali, jen kolik potřebovali pro sebe. Jak správně zaznělo na světové konferenci o životním prostředí v Riu, rozvojové země si budou muset své přírodní zdroje a životní prostředí chránit především sami a především pro sebe.

Narůstající problémy populační exploze vedly řadu vlád rozvojových zemí i OSN k úsilí o snížení porodnosti, zvláště v nejlidnatějších rozvojových zemích. Tyto kampaně byly bezpochyby užitečné a vedly k určitému snížení porodnosti a tím i ke zmírnění růstu populace v rozvojových zemích. Většinou se ale mohly omezit jen na osvětu, resp. odstranit nepříznivé sociální podmínky většinou výrazněji nemohly. Tomu odpovídají i výsledky těchto kampaní - snížení porodnosti v rozvojových zemích je při značných rozdílech mezi jednotlivými zeměmi nedostatečné.

Za relativně úspěšnou můžeme považovat např. Čínu s programem „jedna rodina má jen jedno dítě“, za středně úspěšnou Indii s programem „jsme dva a máme jen dvě děti“, za zjevně neúspěšný Bangladéš, který výraznější program omezování porodnosti neuplatňoval. Nepřekvapuje, že nejnižší pokles porodnosti mají země postižené válkami a země hledící na porodnost prismaticem branných potřeb. Všeobecný rozvrat, resp. hlad, bída, nemoci a válečné běsnění v řadě zejména afrických zemí zprůvozuje ze světa „přebytečné“ obyvatelstvo stejně jako v minulosti.

Stručně shrnuto, stávající společenské poměry ve světě nejsou s to odstranit hlad a bídu na Zemi. Tím kromě jiného znemožňují trvale udržitelný rozvoj obecně a trvale udržitelné zemědělství zvláště. Pokud se tyto poměry rychle a radikálně nezmění, není naděje na prosazení trvale udržitelného zemědělství.

TRVALE UDRŽITELNÉ, RESP. RACIONÁLNÍ VYUŽÍVÁNÍ PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ OBECNĚ

Z ekonomického hlediska lze přírodní zdroje vztahovat k „... využívanému nebo k využití připravenému přírodnímu bohatství, tj. k přírodním silám nevytvořeným,

ale využívaným lidskou prací. Patří sem zvláště nerostné bohatství, lesní a vodní zdroje, půdní fond, klimatické podmínky aj.“ (Slovník 1966).

Citovaná definice vymezuje přírodní zdroje z hlediska ekonomiky. O trvalé udržitelnosti využívání přírodních zdrojů se nezmiňuje. Přitom přírodní zdroje jsou buď neobnovitelné nebo se mohou obnovovat jen v určitém rozsahu a za určitých podmínek (na rozdíl od pracovních prostředků, které jsou v zásadě plně reprodukovatelné na základě kritérií efektivnosti a pracovních sil, jejichž kvantitativní reprodukce závisí na demografických faktorech a kvalitativní reprodukce závisí na kvalitách vzdělávacího systému). Proto je přijatelnější vymezení přírodních zdrojů v intencích trvale udržitelného rozvoje, např. :

„1) Přírodní zdroje ve smyslu tohoto zákona jsou částí živé nebo neživé přírody, které člověk využívá nebo může využívat k uspokojování svých potřeb.

2) Obnovitelné přírodní zdroje mají schopnost při postupném spotřebovávání částečně nebo úplně se obnovovat, a to samy nebo za přispění člověka.

3) Neobnovitelné přírodní zdroje spotřebováváním zanikají.“ (Návrh zákona 1991, § 4).

Z citovaného vymezení přírodních zdrojů je pak v § 5 odvozeno šetrné hospodaření s přírodními zdroji:

„1) Šetrné hospodaření s přírodními zdroji je hospodaření v souladu s principem trvale udržitelného vývoje.

2) U obnovitelných přírodních zdrojů se šetrným hospodařením rozumí trvalé zachovávání jejich produkčních, obnovovacích a sebeobnovovacích schopností.

3) U neobnovitelných přírodních zdrojů se šetrným hospodařením rozumí omezování jejich spotřeby a prodlužování jejich životnosti.“

Ekologické problémy vyvolávají procesy znehodnocování jedné až šesti základních přírodních složek životního prostředí - vzduchu, vody, půdy, rostlinných a živočišných společenstev, reliéfu a horninového podloží (Z e m a n 1991). Tři základní, částečně se překrývající podoby znehodnocování životního prostředí jsou znečišťování přírodních složek životního prostředí, narušování ekologické rovnováhy a neracionálního využívání přírodních zdrojů. Proces narušování ekologické rovnováhy zahrnuje znečišťování přírodních složek životního prostředí, jejich devastaci a narušování ekologické rovnováhy vlivem vyhubení či přemnožení toho či onoho rostlinného či živočišného druhu. Proces neracionálního využívání přírodních zdrojů zahrnuje znečišťování přírodních složek životního prostředí, jejich devastaci a neefektivní těžbu a spotřebu surovin a energie.

Případ znečišťování přírodních složek životního prostředí je zřejmý, jde o jev krajně nežádoucí a kategorickým požadavkem je jej minimalizovat, nejlépe pod hranici danou prahem asimilační schopnosti přírodního prostředí, a zbylé odpady maximálně využívat jako zdroje druhotných surovin a energie.

Forem procesů devastace je několik. Před devastací je nutné účinně chránit půdu, mimoprodukční funkce lesa, hydrologické poměry, cenné ekosystémy, ložiska

nerostných surovin apod. Zábor půdy pro potřeby výstavby je do určité míry nevyhnutelný, na rozdíl od procesů znečišťování jej nelze omezit na neškodné minimum. Ztráty nerostných zdrojů vlivem jejich neefektivní těžby a výrobní spotřeby signalizují nízkou efektivnost těžby a výrobní spotřeby nerostných zdrojů. Vážný problém představuje nepřímé plýtvání prostřednictvím masové výrobní spotřeby.

Minimalizace procesů devastace vyžaduje racionálně hospodařit s půdou, s lesem a s vodním bohatstvím, tj. nepohlížet na půdu, na les a na vodní zdroje jako na výrobní prostředky, ale především jako na složité ekosystémy, na ekologickou páteř krajiny, kterou je nutné úzkostlivě chránit a které lze jen v rozsahu je nepoškozujícím využívat pro výrobu potravin, těžbu dřeva a získávání vody. Trvale udržitelné získávání potravin, dřeva a vody je samozřejmě neslučitelné s narušováním krajiny.

Racionální spotřebu surovin a paliv vlivem tržní regulace lze předpokládat jen za podmínky jejich racionálního ocenění. Racionální ocenění surovin a energie se při výlučně tržní regulaci vyskytuje jen výjimečně. Cena surovin a energie obvykle neobsahuje jak ekologické škody, vznikající při jejich těžbě, zušlechťování, dopravě a spotřebě, tak jejich vzácnost a v mnoha případech i nereprodukovatelnost. Tyto nedostatky tržní regulace exploatace nerostných zdrojů musí substituovat stát adekvátní daňovou politikou v oblasti využívání přírodních zdrojů a přísnou regulací ekologických podmínek jejich využívání.

I když v trendu růstu spotřeby surovin a energie lze najít výjimky pro určitá období a určitý druh suroviny, resp. historie zná případy, kdy nedostatek nebo vysoká cena či nedostupnost té či oné suroviny vedla k rozsáhlým úsporám při její spotřebě, nelze zapomínat, že šlo opravdu jen o výjimky.

V racionalizaci spotřeby surovin a energie dosáhlo lidstvo velké úspěchy a další rozsáhlé úspory surovin a energie může přinést dosud známý vědeckotechnický pokrok. Na druhé straně jsme svědky pokračujícího rozsáhlého plýtvání ve světě, které musí nutně dříve či později vést k ekologické katastrofě planety Země. Bariéry dalších úspor surovin a energie zůstávají i nadále vesměs společenské, nikoliv technické.

Plýtvání lidí se zvyšuje s růstem ekonomické vyspělosti společnosti (vyrobení příslušného zboží je první podmínkou jeho vyplývání v procesu spotřeby), s růstem diferenciací v příjmech (historická zkušenost říká, že ani masový hlad v zemi nebrání majetným nehorázně plýtvat), s růstem nedokonalosti fungování společenského mechanismu (války, nejružnější prestiž, kouření, konzumace alkoholu, drog, přejídání se atp. jsou nehorázným plýtváním) a s růstem disfunkčnosti tržního mechanismu. Tržní mechanismus jako důležitý regulátor lidských aktivit působí mimořádně rozporně: stimuluje na jedné straně významné úspory nákladů, na druhé straně rozsáhlé plýtvání. Činí tak jednak vlivem mechanismu konkurence, který činí část vyrobeného zboží zbytečným, jednak obecnou tendencí trhu se

rozpínat a tím i vytvářet a vnucovat občanům, obcím i společnosti uspokojování stále dalších a dalších potřeb bez ohledu na jejich racionalitu a dále vlivem silných účastníků trhu - monopolů.

Jisté je, že přírodní zdroje jsou omezené co do rozsahu i co do kvality. I při značných chybách v odhadu se na tomto základním konstatování studie Římského klubu „Limits růstu“ (Meadows 1972) nic nezměnilo. Jestliže jsme 20 let po zveřejnění této studie a v rozporu s jejími závěry zjistili, že lidstvo vyčerpalo „jen“ cca polovinu zdrojů neobnovitelné ropy, jde sice o mnohem příznivější zjištění než tvrzení obsažené v této publikaci, ale i při možnosti dalších nepřesností v odhadu zásob ropy a velkých možnostech snižování její spotřeby jde i nadále o zjištění mimořádně alarmující. Skutečným problémem je, že trh nesignalizuje tento negativní trend a nenutí k výrazným úsporám ropy. Podobně je tomu s úsporami uhlí, zemního plynu a dalších nerostných surovin.

TRVALE UDRŽITELNÉ VYUŽÍVÁNÍ PŮDY

Půda je výrazně omezená kvantitativně i kvalitativně. Požadavky na půdu jsou přitom často rozdílné, využívání půdy je většinou limitováno soukromým vlastnictvím půdy. Tržní mechanismus sám o sobě nepovede k racionálnímu využívání půdy. Ponechávání většiny úrodné zemědělské půdy ladem etiopskými feudály bezplatně užívajícími své rozsáhlé pozemkové vlastnictví před r. 1974 v době masového hladu v zemi nevyžaduje komentář.

Na druhé straně nelze nevidět, že při progresivním ekologickém zákonodárství a náležitém zdanění vlastnictví půdy, tj. zdanění půdy sazbami blízcími se výši očekávané diferenciální renty I, a další vhodné státní, regionální a komunální regulaci lze dosáhnout harmoničtějšího a efektivnějšího využívání půdy. Zejména na území sídel a v případech vysokých spekulací s půdou je na místě zavést předkupní právo obecních zastupitelstev na nákup pozemků nabízených na prodej v příslušném regionu a daňovými úlevami na užívání půdy lze stimulovat rozvoj zaostávajících regionů. Při regulaci využívání půdy nelze ignorovat vnější vlivy mimo region, ani vlivy světové. V případě zemědělské půdy je nezbytná kvotace zemědělské výroby a minimální státem garantované ceny zemědělské produkce, které umožní alespoň prostou reprodukci zemědělské výroby, v případě lesní půdy je nutné vycházet z naprosté priority mimoprodukčních funkcí lesa.

V praxi jsme ale svědky rozsáhlých, většinou zbytečných ztrát půdy.

a) Hlad nutí obyvatele rozvojových zemí ničit tropické deštné pralesy s cílem získat novou zemědělskou půdu. Ta je ale brzy znehodnocena erozí. Podobně je nadměrnou pastvou ve velkém měněna půda pastvin na polopoušti a poušti, resp. značnou část rozsáhlého růstu pouští v době poledové a veškerý růst pouští ve 20. století má na svědomí člověk. Četné regiony rozvojových zemí se přitom ocitají před dilematem zemřít hladem nebo žízní.

b) Velká množství půdy se ztrácí neodůvodněnou preferencí prostorově mnohem náročnější a národohospodářsky podstatně nákladnější silniční dopravy, jež způsobuje i četné další rozsáhlé ekologické škody. Naopak bývá diskriminována společensky mnohem efektivnější doprava veřejná, zejména železniční a městská hromadná doprava, dále doprava cyklistická a pěší.

Přestože národohospodářsky mimořádně nákladná silniční doprava napáchala prakticky ve všech zemích světa nedozírné ekologické škody a ve vyspělých zemích učinila dopravní problémy prakticky neřešitelnými, je i nadále preferována na nátlak světové automobilové lobby a s ní spjatých orgaizací jako je Světová banka aj.

c) Pitná voda se nezajišťuje péčí o čistotu vody, tj. výstavbou a modernizací čistíren odpadních vod, přísnou kontrolou činností znečišťujících vodní zdroje včetně přísné kontroly zemědělství apod., ale výstavbou přehrad s cílem získat další zdroje pitné vody. Přitom dochází k zatopení více či méně rozsáhlých území, zpravidla s nejúrodnější půdou. Novým argumentem pro výstavbu přehrad se stává sílící skleníkový efekt, jehož růst svou nedomyšlenou činností způsobuje opět člověk.

d) Ve velkém se realizují přímo a zvláště nepřímo rozsáhlé zábory půdy (pro potřebu získávání mnohem většího množství surovin a energie, pro uskladnění vysoké produkce odpadů, při neustálých změnách požadavků na využití toho či onoho území atd.).

Ještě závažnější než zábory je pokračující rozsáhlé poškozování půdy, zejména při zemědělském využívání. Cca 40 % zemědělské půdy ve světě ohrožovala v 80. letech eroze, v ČSFR v r. 1986 to bylo cca 53 % (M o l d a n 1990).

Mnoho obvykle nejúrodnější půdy je vážně znečišťováno nadměrnou aplikací prostředků chemické ochrany rostlin, nadměrnou aplikací průmyslových hnojiv (v řadě zemí včetně ČSFR i aplikací průmyslových hnojiv obsahujících vysoký podíl balastu), imisemi z průmyslu, dopravy aj.

Půda je i nadále ve velkém devastována těžkou zemědělskou mechanizací. Snižování počtu přejezdů zemědělské techniky po poli a snižování měrného tlaku zemědělské techniky na půdu problém hutnění zemědělské půdy zmírňuje.

Rezervy pro získávání nové půdy prakticky nejsou.

Přestože je lidstvo na Zemi i nadále sužováno hladem, šlechtitelství rostlin se vesměs orientuje na zkvalitnění pěstovaných rostlin, nikoliv na růst výnosů. Lze tudíž čekat v dohledné době novou potravinovou krizi. Přesněji řečeno, hlubokou potravinovou krizi lidstvo i nadále prožívá, ale ignoruje. Pomalé umírání cca jedné desetiny lidstva hladem pokračuje při dlouhodobém úsilí vyspělých zemí vyřešit své potravinové přebytky snižováním zemědělské výroby.

Problém přejídání se je značně rozšířen u většiny obyvatel vyspělých zemí. Občané tak činí přesto, že si tak na vlastní náklady vážně poškozují své zdraví.

Současné podstatně zvyšují tlak na intenzitu zemědělské výroby a tím i stimulují rozsáhlé ekologické škody vlivem vysoké intenzity zemědělské výroby.

Kromě nadměrné spotřeby potravin si intenzivní zemědělskou velkovýrobu vynucuje i pokračující orientace lidí na spotřebu živočišných potravin. Děje se tak přesto, že konzumace živočišných produktů vážně škodí lidskému zdraví a přestože je člověk ke své zdravé existenci nepotřebuje. Z hlediska trvale udržitelného rozvoje je výroba živočišných potravin mimořádně nákladná a na přírodní zdroje náročná, resp. cca pětikrát náročnější ve srovnání s rostlinnou stravou (Hu s á k 1986). Návrat k rostlinné stravě by mohl mnohé problémy výživy zásadně zmírnit. Je vysoce pravděpodobné, že tento návrat bude jednou z podmínek prosazení trvale udržitelného rozvoje zemědělství na Zemi.

Hodně nadějí se vkládá do tzv. alternativního (též biologického, organického apod.) zemědělství. Není sporu o jeho perspektivnosti. Nutné je ale vidět, že i když se po nezbytném rozběhnutí výnosově vyrovná zemědělství konvenčnímu, nemůže vyřešit problém hladu a podvýživy. Přes svou vyšší pracnost se zatím rozvíjí převážně ve vyspělých zemích a jeho rozsah nepřesahuje v žádné zemi několik procent celkové zemědělské produkce. I přes trvalý a značný růst je zatím jen doplňkem konvenčního zemědělství.

I v případě účinné regulace racionálního využívání půdy a zabezpečení racionální výživy zůstává problém častých změn ve využití jednotlivých pozemků, který vážně narušuje ochranu přírody i úsilí územního plánování o racionální využívání prostoru. Při rozvoji zemědělství a venkova nelze pouštět ze zřetele, že připuštění úpadku zemědělství a zbídačení venkova vede nutně k růstu velkoměst se všemi negativy včetně znemožnění trvale udržitelného rozvoje (viz zkušenosti mnoha rozvojových, ale i vyspělých zemí). Velkoměsta zejména svou enormní energetickou, surovinovou a potravinovou náročností a všestrannou závislostí na dodávkách z okolí, včetně protidodávek odpadu, trvale udržitelný rozvoj znemožňují. Racionální zemědělská politika zahrnující podpory zaostávajícím regionům naopak přispívá k prosazení trvale udržitelného rozvoje.

Při rozvoji zemědělství a venkova nelze zapomínat, že jej nelze realizovat na úkor lesů a vod. Zatím jsme zejména v rozvojových zemích svědky rozsáhlého ničení tropických deštných lesů i hydrologických podmínek, čímž jsou ekologické problémy těchto zemí dále vyhrcovány s výrazným přesahem do celého světa.

Bagatelizovat nelze ani rozsáhlou a stále narůstající devastaci lesů vyspělých zemí exhalacemi. Ani snížení tuhých emisí a emisí SO_2 ve vyspělých zemích tento trend nezastavilo. Ukazuje se, že se budou muset přinejmenším zásadně snížit i emise NO_x , ozónu, některých sloučenin chlóru a fluóru atd. Jinak bude zanedlouho celá střední Evropa bez smrkových lesů.

I nadále mnoho zejména rozvojových zemí postrádá účinnou legislativní ochranu svých lesů před likvidací kácením a různým dalším kořistěním.

Racionální využívání prostoru je podmíněno i dalšími momenty, včetně zabezpečení trvale udržitelné dopravy a energetiky.

APLIKACE NA ČSFR

Požadavek vybudovat trvale udržitelné zemědělství v ČSFR dosud vládními místy vytyčen nebyl. Jeho realizace si vyžádá řešení četných problémů. Relativně nejmenší budou se zajištěním přiměřeného počtu obyvatel, kde v r. 1992 hrozil vlivem klesající porodnosti od r. 1945 poprvé k absolutní pokles počtu obyvatel. Situaci zřejmě by mohla vyhroutit pouze masová imigrace z rozvojových nebo válkou rozvrácených zemí.

Zábory zemědělské půdy k nezemědělským účelům jsou jistě nepříjemné a v mnoha případech zbytečné, ale problém jejich řešení leží vesměs mimo zemědělství. Vyžadují racionální energetickou, dopravní i urbanistickou politiku usilující o trvale udržitelný rozvoj a četná další opatření včetně zásadní převýchovy obyvatelstva k nekonzumnímu životnímu způsobu.

Trvale udržitelné zemědělství bylo v ČSFR znemožňováno mimo jiné úsilím o rozšiřování zemědělské a orné půdy za každou cenu (Z e m a n 1990). Přestože tato praxe byla terčem rozsáhlé a oprávněné kritiky, s revizí uvedeného zákona se i po 17.11.1989 z těžko pochopitelných důvodů otálelo, resp. se uskutečnila až k 1.7.1992, v SR zákonem SNR z 29.4.1992 č. 307/1992 Sb. a v ČR zákonem ČNR č. 334/1992 Sb. 13.5.1992 (Z e m a n 1992c). Lze předpokládat, že nová právní úprava ochrany zemědělské půdy zastaví růst její eroze a později i přispěje k jejímu snížení a tím i ke snížení znečišťování vod zemědělstvím. Erozi by v budoucnu měla omezit důsledná ochrana, údržba a postupná obnova systémů územní stability krajiny, uzákoněná zákonem ČNR č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny s účinností od 1. 6. 1992.

Zatížení zemědělské půdy imisemi je v ČSFR při velkých územních rozdílech velmi vysoké. K jeho snížení byla sice přijata nová progresivní právní úprava ochrany ovzduší (jejím základem je zákon FS z 9.7.1991 č. 309/1991 Sb. o ochraně ovzduší před znečišťujícími látkami s účinností od 1.10.1991), ale jeho zabezpečení nebude nijak snadné. Nejde jen o potřebu značných investic na ekotechniku a do nových méně znečišťujících technologií, ale i o důslednou, z hlediska ochrany ovzduší příznivou strukturální politiku.

Výsledkem vážných chyb provázejících realizaci radikální ekonomické reformy je, že energetika a hutnictví železa, naše nejpřebujelejší, nejtěžší a ovzduší nejvíce znečišťující odvětví, vykazují zdaleka nejpříznivější výsledky, že je zcela nesmyslně rozbíjena ekologicky mnohem šetrnější hromadná doprava a preferován ovzduší silně znečišťující automobilismus atd. Uvedené problémy samozřejmě vyhrocují i problém půdy zabírané těžbou uhlí, budováním výsypek, výstavbou silnic a dálnic atd. I když v důsledku poklesu výroby o plnou třetinu

došlo i k určitému snížení znečišťování ovzduší a tím i imisního a depozitního spadu na polích, energetická náročnost tvorby společenského produktu i národního důchodu v r. 1991 vzrostla o 21 % proti r. 1989 a ve spojení s velkými ztrátami čs. ekonomiky a uplatňovanou dopravní politikou byl trvale udržitelný rozvoj tak ještě více ohrožen (Z e m a n 1992 d).

Množství používaných agrochemikálií dosáhlo v ČSFR maxima počátkem 80. let. V důsledku zrušení závaznosti ukazatele spotřeby agrochemikálií jsme v 80. letech zaznamenali citelný pokles jejich spotřeby. Od poloviny roku 1990 jsme svědky dalšího, tentokrát drastického poklesu spotřeby průmyslových hnojiv a agrochemikálií v důsledku platební neschopnosti zemědělských podniků všech sektorů chybně prováděnou reformou zemědělství. Výsledkem je sice určitý pokles plošného znečišťování vod zemědělstvím, ale za cenu podstatného snížení zemědělské výroby ve střednědobém časovém horizontu a ztráty konkurenceschopnosti českého zemědělství na trzích ES. K citelnému snížení výnosů řady plodin za spolupřispění sucha došlo již v roce 1992.

Rozvoj alternativního zemědělství byl před 17.11.1989 prakticky zakázán s odkazem na potřebu zabezpečit výživu národa. Od roku 1990 je mu věnována značná pozornost, leč podmínky pro jeho rozvoj zůstávají krajně nevyhovující, krizovým stavem celé české ekonomiky a celého českého zemědělství počínaje přes hlubokou ekologickou krizi znemožňující jeho realizaci v řadě regionů až po nezabezpečenost kontroly potravin vyráběných alternativně. O problémech rozvoje alternativního zemědělství v ČSFR pojednává monotematická Zemědělská ekonomika č. 9-10/1992.

Kvalita českých potravin se zřejmě nezměnila. Předlistopadová obvinění našich potravin ze značné toxičnosti se ukázala s výjimkou dnes již zlikvidovaných několika ohnisek kontaminace krav polychlorovanými bifenoly neoprávněná. Potvrzuje to i systematické vykupování našich potravin zahraničními návštěvníky po otevření čs. hranic. Novým problémem při zabezpečování nezávadné výživy se stalo zrušení kontroly jakosti dovážených potravin. Stížnosti, že se k nám dováží na Západě z důvodů ochrany zdraví zakázané zemědělské výrobky, potraviny s prošlou záruční lhůtou apod. nelze bagatelizovat.

Spotřeba potravin v ČSFR zaznamenává po sérii razantního zdražování potravin (první bylo 9.7.1990) i ostatního zboží pokles o 15-20 %. Tento pokles je značně rozporný. Skutečnost, že potravin v popelnicích podstatně ubylo, je pozitivní. Také určitá redukční dieta by měla zdraví mnoha našich občanů prospět. Na druhé straně skutečnost, že nejchudší vrstvy obyvatel v důsledku prudkého snižování životní úrovně si už nemohou koupit ani dost nejlevnějších potravin, je zneklidňující. Nejde jen o případný sociální výbuch, ale i o skutečnost, že se v ČSFR rychle rozšiřuje vrstva lidí, od kterých není reálné čekat ani minimálně pozitivní přístup k ochraně životního prostředí, o trvale udržitelném rozvoji nemluvě.

Obdobně lze hodnotit klesající spotřebu živočišných potravin. I když je ze zdravotního hlediska vítaná a na rozdíl od předlistopadové propagace zásad zdravé výživy se skončilo s výchovou k vysoké spotřebě živočišných potravin jde o důsledek podstatného snižování hmotné životní úrovně. Navíc dochází k rozsáhlému vybíjení stád dobytka a ohrožení výrobní základny zemědělství (např. kráva má cca pětiletý reprodukční cyklus), čímž je ohrožena celá ekonomika.

Agrární program vlády ČR z konce roku 1992 lze charakterizovat jako program dalšího citelného snižování zemědělské výroby s odkazem na nezajištěný odbyt při vysokém otevření trhu potravin ČR zahraniční silně dotované konkurenci. Jde o politiku velice riskantní, neboť potravinovou soběstačnost odvozuje od několikrát sníženého základu. Může se stát, že zemědělská velkovýroba úplně zanikne a nevelký počet malovýrobních podniků jí nebude s to nahradit, takže budeme muset dovážet velké množství drahých potravin často pochybné kvality ze zemí ES a snižovat tak ekonomiku ČR, životní úroveň a zdravotní stav obyvatel.

O krajně negativních trendech provázející reformu našeho zemědělství včetně hrozby rozpadu zemědělské velkovýroby, pro níž v konkrétních podmínkách bývalé ČSFR není alternativy, psal podrobněji např. H u b á č e k (1992). Polské malovýrobní zemědělství nemůže být naším vzorem, neboť není s to uživit obyvatelstvo.

Otázkou zůstává, zda má ČR morální právo snižovat výrobu potravin v době masového hladu na světě. Před 17.11.1989 se zabezpečovala za cenu rozsáhlé a často zcela zbytečné devastace přírody, hydrologických poměrů i zemědělské půdy nadměrná spotřeba potravin obyvatel, a v jejím rámci vysoká spotřeba živočišných produktů. V červenci 1990 se připojila k politice snižování výroby potravin bez ohledu na náklady a následky.

Současným anachronismem v ČR je legislativní chaos vzniklý politikou překotné privatizace a restituce lesů. Zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě rozvrátil relativně vyhovující zákon o lesích. Při oslabené kontrole a při absenci přiměřeného nového zákona o lesích dochází ke svévolnému kácení restituovaných lesů. Naděje na nový zákon o lesích až k 1.1.1994 zneklidňuje stejně jako neustávající útoky na závaznost lesního hospodářského plánu pro všechny vlastníky a uživatele lesů, zavedené před více než 200 lety Marií Terezií na ochranu lesů proti plundrování.

ZÁVĚR

Budování trvale udržitelného zemědělství je velmi složitým úkolem, ke kterému mají vyspělé země i ČSFR hodně daleko, byť ho již tu a tam deklarují. Je nutné racionálně vyřešit problém populační exploze v rozvojových zemích, minimalizaci spotřeby přírodních zdrojů ve vyspělých zemích, minimalizaci devastace půdy v důsledku ničení lesů, imisí, aplikací agrochemikálií, hutnění půdy těžkou mecha-

nizací a erozí a racionální výživu, tj. zásadní redukci spotřeby živočišných potravin. V ČSFR se po 17.11.1989 sice podařilo omezit některé druhy poškozování zemědělské půdy, ale současně došlo k ohrožení zemědělské výroby jako celku. Ohrožení zabezpečení výživy národa zásadně znehodnocuje dílčí úspěchy při ekologizaci zemědělství.

Literatura

- HUBÁČEK, J.: Ekonomické problémy reformního procesu v agrokomplexu. *Zeměd. Ekon.*, 1992, č. 1-2.
- HUSÁK, T.: Lidstvo před rozhodnutím. Praha, Melantrich 1986.
- MEADOWS, D. a kol.: *The Limits of Growth*. New York 1972.
- MOLDAN, B. a kol.: *Životní prostředí ČR*, Praha, Akademie 1990.
- ZEMAN, J.: Proces znehodnocování a teorie ekologických nákladů. *Ekon. Čas.* 1991, č. 2.
- ZEMAN, J.: Ekologické, právní a ekonomické problémy pozemkových úprav a meliorací odvodněním. *Zeměd. Ekon.*, 1990, č. 11.
- ZEMAN, J.: Hrozí lidstvu světová ekologická katastrofa? *Nár. Hospod.*, 1992, č. 5 (a).
- ZEMAN, J.: Globální strategie trvale udržitelného rozvoje. *Nár. hospod.*, 1992, č. 9 (b).
- ZEMAN, J.: K novému zákonu o ochraně zemědělského půdního fondu. *Zeměd. Ekon.*, 1992, č. 9-10 (c).
- ZEMAN, J.: Vybrané problémy trvale udržitelného rozvoje v ČSFR. *Nár. hospod.* 1992, č. 12 (d).
- Návrh zákona o životním prostředí. MŽP 1991.
- Slovník politické ekonomie. Bratislava, vydavatelství SAV 1966.

Ing. Jan Z e m a n , CSc., Český ekologický ústav, Praha

DISKUSE

K TEMATICKÉMU ČÍSLU INFORMATIKA V AGROKOMPLEXE

Po přečtení časopisu Zemědělská ekonomika, 38, 1992, č. 11-12, který byl celý monotematicky věnován zemědělské informatice, neboť i já pracuji v této oblasti, se hned v úvodu tohoto dopisu musím připojit ke konstatování vědeckého redaktora, ing. Juraje Cvečka, CSc., v úvodní stati „Informatika v agrokomplexe“, že „...nie je problematika informatiky v tomto čísle vyčerpaná“ a já sám mohu ještě dodat, že v samotném základě, neboť v celém čísle jsem postrádal jakoukoliv informaci o největším ústavu, který se zemědělskou informatikou zabýval v bývalé ČSFR a nyní v ČR, a to o Ústavu vědeckotechnických informací pro zemědělství (nyní Ústavu zemědělských a potravinářských informací), který provozuje **jednu z největších zemědělských knihoven na světě**, který provozuje **zemědělské databáze** (např. českou Agroindex a databázi FAO Agris), který **dokumentuje bibliografii**, který vydává **metodiky, odborné časopisy a studijní informace** zaměřené na vědeckotechnický rozvoj, který provozuje **zemědělský teletext** (na programu ČT 1 v teletextu cca od 6.00 hod. do 24.00 hod.) a který se spolupodílí na **vydávání vědeckých časopisů, včetně časopisu Zemědělská ekonomika**. Považoval bych proto za vhodné, kdyby v jednom z nejbližších čísel Zemědělské ekonomiky byla tato chyba napravena, a mohl by být po spojení se Střediskem technických informací potravinářského průmyslu v této nové podobě prezentován zemědělské veřejnosti.

S tímto uvedeným nedostatkem souvisí i to, že u statí, týkajících se nového systému INRES (Hrabánková, M., Mareček, J.: Nový informační systém o výsledcích vědy a výzkumu INRES) a zabývajících se zemědělskými informačními systémy v západní Evropě (Vrana, I.: Zemědělské informační systémy v zemích západní Evropy), kde mimo jiné popisuje autor **videotextovou službu VIA TEL**, která je v tomto čísle (str. 891) **chybně nazvána „...videotextová služba ...“**, **chybí jakákoliv zmínka o nejrozšířenějším systému v České republice**, který oba uvedené systémy úzce doplňuje, o **zemědělském teletextu**, jehož sledovanost je **pracovníky České televize odhadována na 300 000 až 400 000 televizních diváků denně!**

Teletext je systém celoplošného vysílání omezeného počtu pohotových textových a grafických informací v zatemňovacím intervalu televizního signálu. K jeho příjmu je zapotřebí televizní přijímač vybavený dekodérem. V ČR je teletext vyslán od května 1988 na druhém programu a nyní je vyslán Českou televizí na programu ČT1 v době vysílání televizního signálu, tj. od 6.00 hod. až do ukončení vysílání v noci (kolem 24. hod.) Dále je možno na našem území zachytit vysílání teletextu zahraničních stanic, šířených satelity.

Zemědělské informace Teletextu ČT jsou připravovány Ústavem zemědělských a potravinářských informací a jsou zařazeny v ekonomickém bloku

(Ekonomické informace, Věda a technika, Ekologie, Zemědělské informace a Zdravotnictví). Zemědělské informace zahrnují následující témata:

- a) meteorologické informace,
- b) informace pro chovatele a pěstitele,
- c) zemědělská technika a stavby,
- d) výživa, potravinářství a životní prostředí,
- e) ekonomika,
- f) věda a výzkum zemědělské praxe.

Informace jsou **aktualizovány třikrát týdně**, důležité informace mohou být zpracovány a dány do vysílání **ihned**.

Informace jsou zpracovány na PC a pomocí modemu po telefonní lince odeslány do vysílání. V tomto tkví vysoká **přednost teletextu**, protože napsání jedné strany včetně jednoduchého grafického zpracování trvá přibližně 20 minut, odeslání pomocí modemu je otázka 2-3 minut. To znamená, že **od obdržení může být do 30 minut informace šířena v celé České republice**. Významné je to zejména u **meteorologických, rostlinolékařských, veterinárních a cenových informací**. Rovněž významná je pomoc při privatizaci zemědělství tím, že šíří **nejčerstvější „know-how“** a novinky v legislativě. Teletext je možno využít i při cenové regulaci či ovlivňování cenové tvorby. Zajímavým příkladem je teletextový servis Seventel v australském Brisbane, kde se diváci mohou zúčastnit aukce skotu doma u televizních přijímačů. Nová služba, která kombinuje výhody teletextu a videotextu, jim umožňuje sledovat ceny skotu a pokud mají počítač s modemem či videotextový terminál, mohou se aktivně zúčastnit aukce svou nabídkou.

V případě vybavení PC teletextovou kartou a příslušným softwarem je možno jednotlivé informace z televizního přístroje přenést do PC a zde uložit do paměti či vytisknout tiskárnou.

Mezi nevýhody teletextu patří především technická obtížnost sestavení abonentní sítě, což rovněž zvyšuje náklady, proto je tento systém ve světě spíše využíván k celoplošnému bezplatnému šíření informací a jeho příprava i vysílání je dotováno.

Naproti tomu videotex je systém šíření neomezeného počtu textových či grafických informací dle aktivního výběru abonenta po telefonních linkách do PC, vybaveného modemem a příslušným softwarem. Ve světě jsou ještě vedle PC užívány videotextové terminály. V ČR v zemědělské informatice tento systém zatím využíván nebyl. Ukazuje se, že systém videotex by byl v zemědělské informatice vhodný především pro účely zemědělské statistiky a pro ukládání zemědělských databází (anotovaných záznamů). U tohoto systému je možno poskytovat informace za úplatou.

Závěrem bych byl rád, kdyby mé doplňující poznámky a informace pomohly při přípravě dalšího monotematického čísla věnovaného zemědělské informatice, k takovému výběru příspěvků, aby odrazily reálný stav zemědělské informatiky v České republice.

Literatura

SMĚŠNÝ, P.: Využití teletextu a datatextu. Český a Slovenský Profit, 4, 1993, č. 9, příloha Speciál, s. 1-2

SNÍŽEK, J.: Teletext a videotex pro zemědělce. Zeměd. Inform., 31, 1992, č. 3, s. 88-89.

VRÁBLÍK, T.: Meteorologické informace pro zemědělství v teletextovém vysílání ČTV. Zeměd. Aktual., 1992, č. 10-11, s. 9-10.

Ing. Jiří Snížek, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha

Na tyto připomínky odpovídá vědecký redaktor tematického čísla Zemědělské ekonomiky Informatika v agrokomplexe ing. J. Cvečko, CSc.

Pre moje ospravedlnenie sa za neúčast' Vášho pracoviska na obsadení monotematického čísla k informatike v agrokomplexe uvádzam, že o príspevok bolo požiadané pracovisko ÚVTIP Nitra, ktoré bolo v rámci federácie Vaším pracoviskom. Predpokladal som, že redakcia dostane príspevok minimálne z nitranského pracoviska a prostredníctvom tohoto pracoviska i z ÚVTIZ Praha. I napriek mojím urgenciám sa tak nestalo a preto problematika VTEI ako jedna zo základných súčastí informačného systému ako celku nebola v uvedenom čísle prezentovaná. Tolko na vysvetlenie.

Ing. Juraj Cvečko, CSc.

**VÝHODNÝ LEASING
STROJŮ A ZAŘÍZENÍ
NEJEN PRO ZAČÍNÁJÍCÍ
PODNIKATELE**

ADEKO a. s. Vám nabízí

- ☐ kapitálovou účast v jiných podnikatelských subjektech
- ☐ společné podnikání
- ☐ poradenskou, konzultační a zprostředkovatelskou činnost v oboru ekologie
- ☐ investorskou a investiční činnost
- ☐ řešení odbytových potíží výrobcům a obchodním organizacím formou leasingového financování

**ADEKO a. s.
Slezská 7
120 56 Praha 2
tel.: 258 342 fax.: 207 229**

OBSAH – CONTENTS

Wetzstein M., Střeleček F.: Agrární program USA - Agrarian programme of the USA	345
Brabenec V.: Vyhodnocení důsledků transformace hospodářství na zemědělskou prvovýrobu - The consequences of economic transformation on agricultural primary production	359
Lipták M., Vávra V.: Některá východiska a přístupy k profilaci podnikatelských struktur v privatizačním a transformačním procesu APK - Some starting points and approaches to the profiling of business structures in privatization and transformation process of agro-food production complex	369
Trávníček Z., Kubišta Z.: Možnosti řešení informačního systému APK České republiky - Solution possibilities of agro-food production complex information system of the Czech Republic	383
Havřila A.: Efektivnosť nových vkladov do výroby a výskumu a ich vplyv na ponuku a dopyt po vlně - The effectiveness of new investments in the production and research sectors and their effect on wool supply and demand	397

INFORMACE - INFORMATION

Iguál J. F. J., Campo Comis F. J.: Dovoz citrusů ze Středozeří do Československa a jeho výhled	407
--	-----

DISKUSE - DISCUSSION

Zeman J.: Trvale udržitelné zemědělství	417
Snížek J.: K tematickému číslu Informatika v agrokomplexe	429

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA ♦ Vydává Česká akademie zemědělských věd a Slovenská akadémia pôdohospodárskych vied – Ústav zemědělských a potravinářských informací ♦ Vychází měsíčně ♦ Redaktorka Mgr. Alena Rottová ♦ Redakce: Slezská 7, 120 56 Praha 2, telefon 02/25 75 41 ♦ Sazba a tisk ÚZPI, Slezská 7, 120 56 Praha 2 ♦ © Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha 1993.

Rozšiřuje PNS. Informace o předplatném podá a objednávky přijímá každá administrace PNS, doručovatel tisku a Administrace centralizovaného tisku, Hvožděanská 5 - 7, 149 00 Praha 4